

XXII. ÉV ■ 1932 MÁRCIUS

A Mult és Jövő kultúrestje

! 1932 március 20-án, vasárnap 1/6 órákor !
a Zeneakadémia nagytermében

A tartalomról:

Prof. Pfeifer Ignác: Pro Palesztina. — Patai Edith: Ha szólna a hang... (vers). — Irma Singer (Daganja): Mese Eszter királynéről. — Löw Immanuel: Kínai költőkből (vers). — A kínai zsidók. — Tolnai Alfréd: Odaégett a kindli. — Gilányi-Goldstein Mose (Tel-Aviv): Az áskáloni boszorkányok. — Mándy Ilona (Párizs): Zsidó bábszínház Párizsban. — Holder József: A magyar-héber költők nesztor. — Tisbi Illés: S. A. Horodetzki, a kabala és a chaszidizmus kutatója. — Feleki Sándor: Libanoni cédrusok (vers). — Csermely Gyula: Purim leoszid. — Edmond Fleg (Párizs): Miért vagyok zsidó. — Báró Hatvany Bertalan: Palesztina kérdése a Brit Birodalom közelkeleti politikájának tükrében. — Dr. Wallenstein Zoltán: Purimi aforizmák. Zsidó humor. — Új könyvek Patai Ervin György: Buber Rosenzweig. — Grünwald Méir: A zsidók szociológiája. — Vidor Pál: A Herzl-könyvtár új füzet. — Tollhegyről. — Krónika és Szemle. — 2 műmelléklet és 21 illusztráció.

MULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JOZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST - WIEN - BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Felelős szerkesztő és kiadó:
DR. PATAI JÓZSEF

Megjelenik
minden hó elején

Telefonszám:
199-55

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Romániában 900 Lei, Csehszlovákiában 160 Kc, Jugoszláviában 350 Dinár,
Ausztriában 32 Schilling, Németországban 20 Mark, Amerikában 5 Dollár.

HELYREIGAZÍTÁS!

E helyen 1928. január 1. óta egy hirdetésem jelent meg, amely helyreigazításra szorult. Azt hirdettem, hogy egyedül én tisztítok klórmész nélkül lágyított (eső) vízben. Akkor így is volt.

Klórmész nélkül lágyított (eső) vízben tisztít Szabó Rezső úr tisztelt barátom tulajdonát képező Duna Gőzmosógár 1929. május 1. óta, ezt követőleg pedig a Szeleczy András úr gőzmosó üzeme is.

E hirdetésben olyan főközlettem címét is közöltem, amely három évvel ezelőtt megszűnt. Ebből látható, hogy a lapsus nem rosszhiszeműség következménye.

Tudomást szerezvén róla, ezennel minden felhívás nélkül rektifikálok és kérem e nevezett cége elnézését,

«KIRÁLY» GŐZMOSÓDA

FESTŐ ÉS VEGYTISZTÍTÓ

WEISZ ANDOR

BUDAPEST

IV., Magyar-utca 3. — Tel.: Aut. 851-29
VII., Király-utca 15. — Telefon: J. 313-35
V., Bálvány-utca 23. — Tel.: Aut. 243-85
VII., Dohány-utca 20. — Telefon: J. 313-35
V., Váci-út 170. — Telefon: 931-29

Szőrmebunda

bevásárlása előtt tekintse
meg a 43 éve közismert

Reitmann

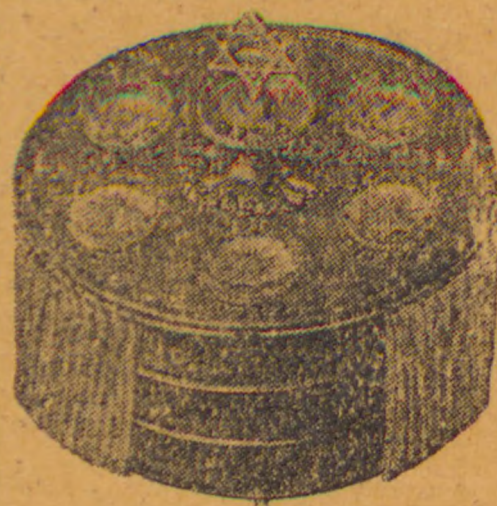
szűcs- és szőrme-áruház
modelljeit

Andrássy-út 17

Telefon 26-9-32

Legolcsóbb és legmegbízhatóbb
bevásárlási forrás
Csakis képesített szűcsmesternél
vásároljon! Szombaton zárva

KÉPESÍTETT SZŰCSMESTER

SEDERTÁL

tiszta alumíniumból, mattírozva,
olyan mint a tiszta ezüst! Elegáns
üveg betétekkel

mélyen leszállított
ára 24 pengő

KOLLER CSILLÁRGYÁR
Budapest, VIII., Dobozi-utca 15. sz.
Telefon: József 31-3-37

Bekötési tábla az 1930. évfolyamhoz!

Nyelcoldalas teljes tartalomjegyzékkel
Ára 3 pengő és portó

Megrendelhető a Mult és Jövő kiadóhivatalában

Ha jól és olcsón akar ét-
kezni, úgy keresse fel a

Elsőrendű konyha
Menü rendszer

HOLLÄNDER - FÉLE ORTH. כשר
KIFŐZÉST

VII., Rombach-utca 12. I. em. 3

Előfizetők előnyös árked-
vezményben részesülnek *

Vidéki kereskedők találkozó helye

Családok részére, vagy bárkinek kosztot kívánatra házhoz is küld

Szigorúan megbízható, klünő, nehéz, édeskés, hegyi

ארטה. כשר של פסח

Visontal rizling ..... 40 fill.

Édeskő: leányka ..... 50 "

Édes furmint nehéz pecsenyebor 70 "

50 fillértől kölcsönhordókban

Régi évjáratú cseméje-aszu-
bor, valóságos gyógybor P 1.60

literenként cca 6 literes ingyen domljonban,
pos an. utánvétellel. Budapestben az árut a Mavart
bárhoz viszi. Kívánatra az orth.
törábbi úr hecserét küldöm.

Steiner Emi
h o r t e r m e l ő
G y ö n g y ő s

Nagy filet-terítők,
selyem filet-csipkék,
gobelinek olcsón eladók!

Vállalok:

párnamontirozást,
terítők, függönyök és
fehérneműek készítését.

Sági Gyuláné

Pestszentlőrinc, Fecske-utca 10
• illamostól 2 perc

Ervin Singer (Berlin): Ifjúsági Istentisztelet. Jugendgottesdienst

• *A Mult és Jövő 1932 márciusi műmelléklete*

Abel Pann (Jeruzsálem): Jákob álmodik... Jacob träumt...

A szentföldi mesternek ez az új műve, amint a hamburgi „Isr. Familienblatt” kiemeli, éppen azzal az eredetiségével keltett feltűnést, hogy minden eddigi felfogástól eltérően nem mutatja Jákob álmát a létrán fel-le sétáló angyalokkal, hanem magát az álmodó Jákobot ábrázolja, akinek víziója más előtt rejtve marad.

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXII. ÉVFOLYAM, 1932 MÁRCIUS

PROF. PFEIFER IGNÁC: PRO PALESZTINA

— A gyöngyösi díszgyűlés megnyitójául —

Mi eljöttünk ide, hogy Önöket Palesztina felépítésének munkájára nyerjük meg. Nem a kegyelet, nem az évezredes nosztalgia, amely imádságunkban sóvárog Jeruzsálem után, hanem az a meggyőződés serkent bennünket erre a munkára, hogy a zsidóság megmentésének más útját, mint Cion felépítését nem látjuk.

A zsidóságot kétezer esztendőnél hosszabb időn át a meg nem alkuvó, hithű ortodoxia tartotta fenn, amelyet minden időkből erősített az elnyomás. A gettó a zsidó nyomorúságnak, de egyúttal a szoros zsidó összetartásnak is szimbóluma volt.

A gettó dróthatárának eltávolításával a zsidóságot összetartó kapocs meglazult, de mivel a zsidók jogainak kiterjesztése valamennyire enyhítette az elnyomást, nincs senki sem, aki visszakívánná az elszigetelést. Már pedig a zsidók emancipációja, a recepció, noha csak papíron tett bennünket egyenjogúakká, nemcsak a gettó drótsövényét bontotta le, hanem tág kaput nyitott nekünk az asszimiláció felé, nagyon sokan úgy érzik, hogy a kerítésen kívül vannak és belülre kíváncsoznak, és habár sokan, megértvén, hogy belül nem kíváncsok, újra öntudatos zsidókká válnak, még többen tűrik a megaláztatást és inkább másodrendű emberek a kerítésen belül, mint önérzetes, gerinces zsidók kívül. A zsidó önérzet, a zsidó öntudat van veszélyben!

Van-e oka a zsidónak arra, hogy öntudata legyen, van-e jogcíme az önérzetre, van-e joga arra, hogy hazájának mondja azt az országot, amelyben él, az a zsidó, akinek „apja, nagyapja még rongyot szedett, nyúl bőrért házalt, pálinkát mért, kiuzsorázta a parasztot, kivonta magát a katonáskodás alól” — ahogy ők mondják. Nézzük meg, mi volt ez a zsidó valamikor! Tudósokat, államférfiakat adott nemzeteknek még szétszóratása után is, a zsidó kultúra és tudomány Európa egyes részeiben fényesen ragyogott, amikor másutt a népvándorlás vandáljai szétdúlták azt a kultúrát, amelyen már ezer esztendővel ezelőtt egy boldogabb világ épülhetett volna fel.

Az évszázados elnyomás, pauperizálás ezt a kul-

túrnemzetet a legalsóbbrendű foglalkozásokra szorította, szellemi képességeit teljesen elanyagiasította, de ezt a nemzetet megölni, szellemi képességeit elsovasztani nem tudta, mert a legnagyobb szellemi kincsét — szentírását —, a Tórát minden tűzön keresztül, élete árán is megőrizte magának.

És amikor csak annyi szabadságot kapott, hogy szelleme szárnyait bontogatni kezdhette, östehetsége hirtelen ragadta őt újra fel a magasba és szabadságának alig néhány évtizede elegendő volt arra, hogy minden nemzet kultúrájának számottevő, nem egyszer vezető tényezője legyen; minden nemzet tudománya, irodalma, művészete, szellemi és testi kultúrája egyaránt, gazdasági életéről nem is szólva, büszke lehet zsidóinak alkotására. Nem kell nevekre hivatkoznom, elegendő, ha rámutatok arra, hogy a Nobel-díjak hordozói között sokszorosan több a zsidó, mint amennyi számarányuknak megfelel.

Ez a nemzet tehát joggal lehet öntudatos és önérzetes, joggal lehet büszke multjára, nemcsak annak nagyjaira, hanem a páriákra is, akik minden üldöztetés, minden nyomorúságuk mellett évszázadokon át megőrizték azt a szent parazsat, amelynek csak levegőre volt szüksége, hogy újra lángra lobbanjon és fényt vessen az egész világ kultúrájára.

Nagyráhatott nemzetnek árulója az, aki ezt a nemzetet elhagyja, apostola nemzetének, aki büszkeségre, önérzetre tanítja a világ zsidóságát.

Ezért akarjuk mi felépíteni Palesztinát! Nem álmodunk arról, hogy a világ sokmillió zsidáját Palesztinába telepítsük. A zsidó ott, ahol van, szolgálja azt a nemzetet, amelyben született, ahol maga és ősei hazát találtak, gyarapítsa annak a nemzetnek dicsőségét, amellyel egy sorsközösségben él, mert a sorsközösség és nem a hősök története plántálja az ember szívébe a hazafiasságot és mentül közelebb sorsot élünk. annál ösztönösebben él bennünk a hazaszeretet. Ne próbálja tehát a mi munkánkat senki sem elgáncsolni azzal, hogy az nem fér össze a hazafiassággal. Mi Palesztinában hazát akarunk teremteni hazátlan, kiközösített zsidóknak, szentélyt azoknak, akiket vallásosságuk rajongással vonz Palesztina felé, a világ zsidóságának pedig a zsidó kultúrának azt a köz-

pontját, amely gerincet, öntudatot ad Izrael a földön szerteszét elszórt minden gyermekének.

Testvértelenül magába meredő szikla a zsidóság, veri a vihar, mossza az eső, fúrja a vízmosás, faragja a jég árja és repeszi a fagy, de csak az málik róla, ami korhadt rajta, a szikla áll és állni fog időtlen időkig.

Ha összegyűjtenék a zsidó könnyeket, tengert árasztanának, a zsidó sóhajok vihart keltenének, a zsidó sebek fájdalmán fel kellene hördülnie egy egész világnak és Izrael él. Egyiptom sok dinasztiaja emléket gulái és királysírhajai, Asszír és Babylon nagyságát homoksírba temetett paloták és agyagba égetett ékirások százezrei tartották fenn, a görög és római kultúrát a képzőművészet ezer csodái és a klasszikus irodalom felül nem múlható fensége tartotta fenn számunkra és hol van Egyiptom, Asszír-Babylon, Hellas és Róma! Izrael pedig, mindezen népek kortársa máig is él és bár népek mennek, népek jönnek, Izrael élni fog, amíg megmarad kiapadhatatlan kincse, szentírása, amely megadta az Írást a kultúremberiség nagyobbik felének és mégis megmaradt Izraelnek.

Hívőnek, hitetlennek egyaránt szent könyve ez, egyiknek hitéért, másiknak emlékezéséért, a hívő imájával, a hitetlen kegyeletével, emlékeivel fordul feléd — Jeruzsálem!

PATAI EDITH: *Ha szólna a hang...*

*Ha szólna a Hang: Te már csak emlékezzél
Újat ne várj, hajtsd le fejed, mértéked betellett
asszony!*

*Nem zúgolódnék Uram, húnyt szemem befelé
néző tükörén*

*Aranyliliomként ringatódnék ezernyi sugárzó
emlék*

*Kész a kör, záruljon hát össze a szívemen!
De értük Uram, értük.*

*Kiknek már gyermekszívében valósággá vérzett a
játék*

*Kik állnak táruló karral és táruló szívvel
És a sorompók előtt dalolják: merre vagy távoli
Testvér?!*

*Megváltanák a világot — de csak a visszhang felel
szavukra.*

*Magába hull vissza a dal — megállnak a
dalfogatok.*

*Te látod őket Uram a hajnal ezüst ködében,
Értük hulljon hát végre a sorompó-erdő Uram!
Értük olvadjon a hó a magas hegyeknek ormán,
Tavak jégpáncélja törjön ezer csillagdarabra,
Befagyott folyókon induljon teremő tavaszi zajlás
Érettük legyen Béke a béke és Munka a munka,
Nem miéértünk, akiknek árnyéka már nyúlik a
délután fényén.*

*Őérettük csupán, akik néha suttogva kérdik:
Hol hát a nap? Tán lehullott aranykorongja az
égről?*

*Őérettük,
Hulljon hát minden sorompó égen és földön
Uram!*

IRMA SINGER (DAGANJA):

MESE ESZTER KIRÁLYNÉRŐL

Eszter királynéről sok szépet hallottunk már. Szeretjük is szívből a szépséges, jóságos királynét, ki népének szentelte életét. De hogyan lehetséges az, hogy szeretünk egy királynét, aki már olyan nagyon régen meghalt? Nos, azért lehetséges ez, mert Eszter királyné még mindig él.

Akkoriban, midőn megszabadította a zsidó népet a veszedelemtől, történt, hogy egy napon eljött hozzá a Halál. Éppen kertjében sétálgatott s egy viruló vörös rózsabokor mellett álldogált. A legszebbik rózsabimbó ugyanis kipattant s bíborszínű ruhában táncolt a szép Eszter királyné előtt, mert meg akarta nyerni tetszését. És Eszter örvendett a táncoló rózsának. Egyszerre csak megzörrent mögötte a mirtuszbokor s midőn Eszter megfordult, ott állt előtte a Halál. „Ily hamar értem jöttél?” — mondotta a királyné, „hiszen nem fejeztem még be munkámat, népemet még sok veszedelem fenyegeti, melyeket nekem kell elhárítanom“. Mély hangon szólott a Halál: „Isten küldött, az én Uram, és jönnöm kellett. Hiszen nem tudtam, hogy ennyire szereted népedet. De vigasztalásul mondom neked valamit: „Nem kell meghalniok az olyan embereknek, kik még jót akarnak cselekedni népükért. Ezért neked sem kell meghalnod, kedves Eszter. De el kell hagynod a Földet s higgyék az emberek, hogy meghaltál.“ És a Halál halványkék virágot nyújtott át Eszter királynénak.

Erre hanyattesett a királyné s midőn rabszolganői keresésére indultak, a rózsabokor tövében találták meg a királynét. Mellén feküdt a sötétvörös rózsza, mely táncot járt előtte. Siráncokztak a rabszolganők, mert azt hitték, hogy Eszter meghalt.

Eközben a királyné (emberi szemnek láthatatlanul) felhőlépcsőn ment fel a Halállal az égbe. Először egy nagy kertbe értek, ahol csodaszép virágok nyíltak és halk ének-szó csilingelt: „Ezek az ifjan elhalt leányok“, mondotta a Halál, „s az Élet dalát dalolják“. Tovább mentek és íme, egy másik kertbe értek, ahol kicsi madárkák énekeltek. Midőn Eszter királyné és a Halál a kertbe léptek, ijedten rebbentek fel a madárkák, de a Halál megnyugtató hangon szólongatta őket. Erre megnyugodtak. Lassan a királynéhez hajolt a Halál és így suttogott: „Ezek itt az egész kicsi korukban meghalt gyermekek és itt tanulják meg Isten nyelvét.“ Gyöngéd pillantást vetett a királyné a csicsergő madárkákra, hiszen mindig nagyon szerette a kis gyermekeket. Aztán követte a Halált. Egy ligetbe értek, ahol sok komoly fenyőfa állott. Odább pedig egy csoport ciprus. Felkiáltott ekkor a királyné: „Ciprusok! Hiszen ezek atyáim földjéről valók; ó, Halál, mondd el nekem, hogy kik ezek!“

„Eszter királyné“, vette fel a szót ismét a Halál és szavaira meghajoltak a komoly ciprusok. „Ez a népükért és a szabadságért elesett hősök ligete és a ciprusok a zsidó hősök lelkei.“ Erre elcsendesedett a szép királyné és nagy könnyesepp gördült végig arcán, majd lassan kiment a kertből. Szomorú volt a királyné és így szólt: „Végigvezetsz a Halál Birodalmán. De én még nem haltam meg, vezess tehát az Élet Országába.“ Elcsendesedett erre a Halál, majd szomorúan így szólott: „Az én részem az Élet Országából nem szép. Mert enyém az Élet minden szomorúsága. Minden ami szép és vidám, a Nap sajátja. De jer, kövess.“

És sokáig, sokáig mentek az eget térségein. Végre egy terembe értek, ahol egy oszlopon egy serleg állott. Halvány fény áradt ki a serlegből s amint a királyné odalépett

elcsodálkozott. Gyönggyel tele volt a serleg. Kérdőleg emelte fel fekete szeméit a Halálhoz, s az készségesen megadta a felvilágosítást:

„Ezek a gyöngyök a zsidók könnyei, a szomorúság angyalai hordják be és gyűjtik össze ezen a helyen. Nagy erő lakozik bennük, mert ezek a könnyek a népért hullottak.“ Tovább akart menni a Halál, hogy megmutassa a királynénak részét az Élet Országából, de a királyné szomorúan megrázta a fejét és így szólott: „Kedves Halál, hadd maradjak itten, mert ismerem mindezeket a könnyeket. De nem fognak örökké hullani, mert felszabadul egyszer a zsidó nép. Ezért hadd maradjak itten és minden könnyesepp mondja el nekem a történetét.“ Erre bólintott a Halál és egy aranysezéket hozott. A királyné leült. Jött egy angyal és megkérdezte, hogy mit parancsol: „Hozz nekem egy aranytűt, aztán menj a Szeretethez és kérd el leghosszabb hajaszálát.“

Midőn visszatért az angyal, fogta Eszter a Szeretet hajaszálát és befűzte az aranyos tűbe. A csészeből pedig sorra vette ki a gyöngyöket és felfűzte őket egymásután.

Sok dolga van a jóságos szép királynénak, mert sok zsidókönny hullott és hull ma is. De nem tart már sokáig és felfűzi az utolsó gyönggyé vált könnyeseppet is. És elkészül a remek gyöngysor. Aranycsatot erősít majd rá, melyen ez a szó fog állani: Szabadság. És ezen a napon be fognak vonulni a zsidók országukba, abba a szép országba, ahol Eszter királyné apái éltek. Újra lesz királyuk és csodaszép királynéjuk. És napsugaras mezőn fognak összegyülekezni, hogy hűséget esküdjenek a királyi párnak. Egy-más hegyén-hátán fognak szorongani és „hedad“-ot kiáltoznak. Egyszerre csak mindnyájan elcsendesülnek és ekkor meg fog jelenni Eszter királyné. Csodálatos aranycsatú gyöngysort fog az új királynénak átnyújtani s azután eltűnik.

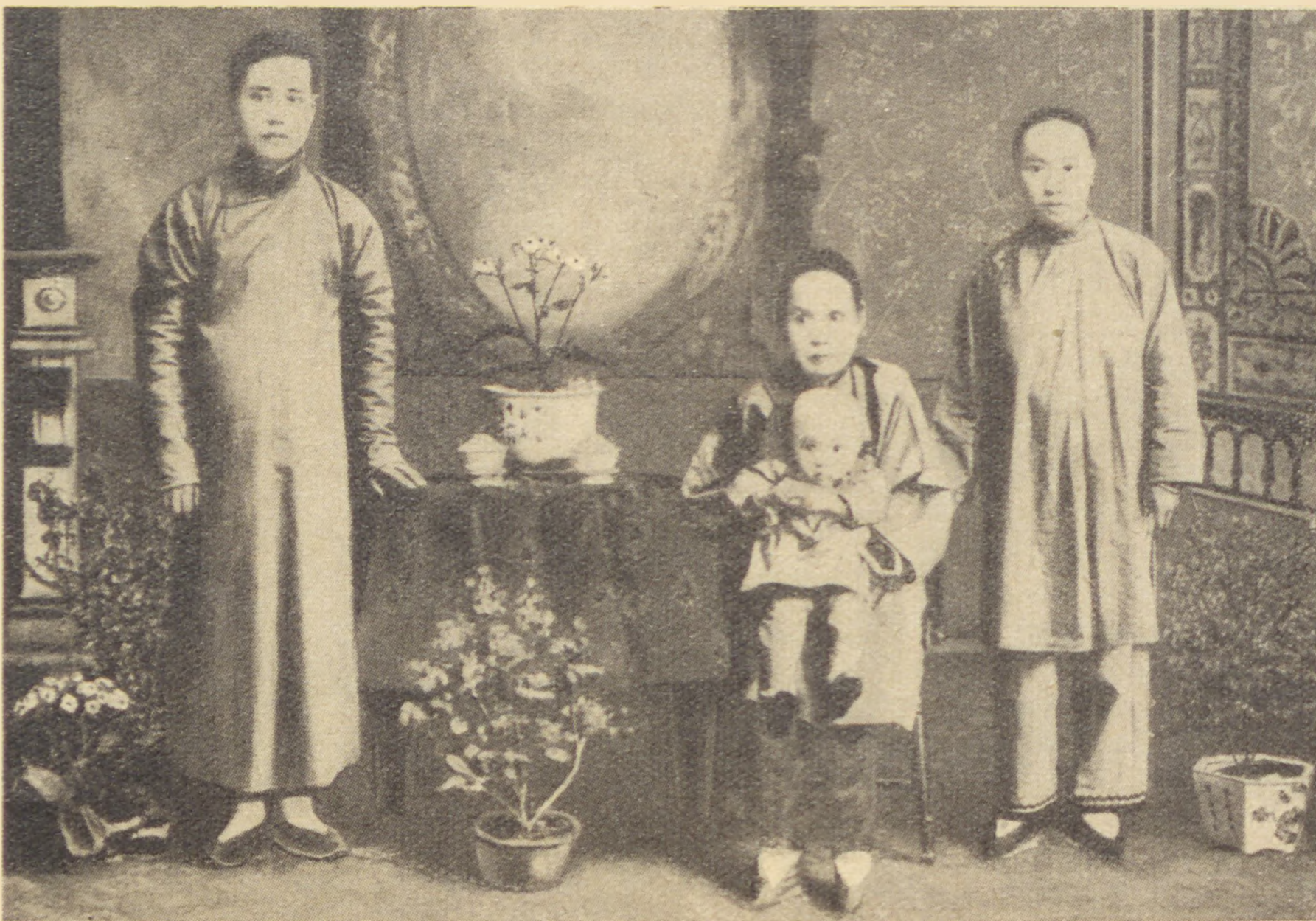
A gyöngysor erőt és igazságosságot ad majd az új királynénak, mert ez a lánc zsidó könnyekből való. És öröm, ének, jókedv és kacagás fog honolni a zsidók országában és mindörökre megszűnik a könnyek hullása.

Aranysezékében ülve erről álmodozik Eszter királyné s megnyugvó lélekkel fűzi fel sorjában a gyönggyé vált könnyeket.

Fordította: dr G. Gerő László.

Régi illusztrált megilla a török megszállás idejéből. Dr. Edelstein Bertalan budai főrabbi birtokában. Hámán török, az irnokok osztrák viseletben, a küldöncök dolmányos, pitykés hajdúk. Megilla aus dem 17. Jhd.

*Sao-Jun-Avong, Kai-feng-fu
(Kunstsammlung der jüd. Ge-
meinde Berlin)*

*Kinai zsidó, anyjával, feleségével
és gyermekével
Chinesischer Jude mit Mutter,
Frau und Kind*

Löw Immanuel: Kinai költőkből

SU-TONG-TO

*Tenger színén, a szirt s habzó hullám során
Virághajó lebeg, akár a kormorán.
Megtörni illatát szerem nincsen ható,
Kinyujtanám karom — de távol a hajó.
Orrán lecsüng mimóza fürtje, legyező —
Ütemre csap le és nyomán az evező.
Egy szál virágomat tengerbe bédobám —
Játszó hullámain leng játszi tétován.
Talán-talán, ha este megfordul a szél
Virághajómhoz a virágom odaér.*

WAN CSANG LI

*Lotoslevél, leánypalást,
Lotossirom, leányszirom.
A tóba távol csolnakod:
De ember és szirom
— Szétszedni nem bírom —
Egy lángba fölcsapott.
Lotoslevél, leánypalást,
Lotossirom, leányszirom.*

MEISENG

A zsenge lány

*Parton, füvek között, virítva áll a ház,
Egy zsenge lányka nézdegél ki ajtaján.
Kalitka áll. Előtte áll a mandarin,
Finom madárka benn szökell, dalolva rin.
Vigyázz, rekeszd el a kalitka ajtaját —
A kis madárka szökős, erdőbe szállhat át!*

EGY MOTINGI LEÁNY

*Csordul-hevül szívem, szerelmem járja át,
A szellő rezgeti, miként virágos fát.
Ágát-gallyát havas barackszirom lépé.
Virágzik fám tavasz megszentelt ünnepén.*

*Öböl felől a hűs, az őszi szél zajog —
S én tar-csupasz levék, gyümölcstelen vagyok.
Hamu szítálva hull, az arcom pírba ég:
Oh túlkorán virágozám barackfa én!*

A KINAI ZSIDÓK

Többezeréves történettel dicsekszenek. És annyira asz-szimilálódtak a környezetükhöz, hogy a legélesebb szem sem ismerné meg. A berlini hitközség gyűjteményében levő fotografiák, kínai zsidókról inkább kániaknak látsza-nak, mint zsidóknak. És fajkeveredésnek mondanók, ha nem látnók az áthasonulásnak ezt a csodáját más orszá-gokban is, északon és délen. Egyesek szerint a Bibliában említett *Szin Kínát* jelenti és így már a próféták Szin or-szágából hazatérő zsidókról jóstak. A 15. század végéből származó kínai zsinagógai feliratok tanúsága szerint is több mint 2000 éve, hogy a zsidók bevándoroltak. Testvéreik-től elszakadva, nem bírtak tudomással sem a Talmudról, sem Jézusról. Bizonyos, hogy már ezer évvel ezelőtt nagy szerepet játszottak Kína kereskedelmi és gazdasági életé-ben. Ennek reakciója lehetett, hogy már 878-ban sok kí-nai zsidó pogromnak esett áldozatul. 1354-ben a császári udvarnál is működtek zsidók. Ami azonban szintén nem mentesítette őket a gyűlölettől. Szerencsére igen kevesen voltak és így nem kellett ellenük „antiszemita“ mozgalmat szervezni. Különben hiába volnának olyan „tökéletes kí-naiak“, a fajvédők kitűnő szimatja reájuk találna. A hé-ber nyelvet egyébként csak az istentisztelethen ismerik. A szombatot és a Jómkipurt szigorúan tartják. Egyes étke-zési törvényekhez erősen ragaszkodnak. Különben sokban hasonult vallási felfogásuk is a kínaiakéhoz. A berlini hit-község gyűjteményében levő ékiratos kőtábla Kai-Feng-Fu zsinagógájából (1512) hű képét adja a kínai zsidók világ-nézetének. A szentírás célja *Tao* tanításának terjesztése. Tao az igazi út, mely magába foglalja a három nagy köte-léket (uralkodó és miniszter, apa és fiú, férfi és nő viszo-nya) és az öt örök erényt (emberszeretet, igazság, udvarias-ság, okosság, őszinteség). Tao mindenütt ott van, paran-csait a hat kínai szent könyv őrzi. Az „*Yseloye*“, vagyis az „izraeliták“ szerint az emberek *Otan*-tól, vagyis Ádám-tól származnak, a zsidó vallás alapítója *Ovulohan*, vagyis Ábrahám. A Szentírás *Mieshe*, vagyis Mose hozta.

TOLNAI ALFRÉD: ODAÉGETT A KINDLI

A pozsonyi Zsidó-utca jámborai akkoriban 5591-et írtak levelükre...

Akármennyire zártak is voltak az ablakok, csábítóan kedves illat csapta meg az orrot a gettó uccájában ezen a gyönyörű télutói napon. Sütöttek és főztek minden házban, halat és süteményeket, kindlit és fládnit... Elérkezett a nap, amelyen a galuth okozta búskomorságot még a legkomolyabb férfi is leveti magáról. Ma, igen: ma mindenki vidám. Ma mindenki kacag, mindenki dalol, mindenki énekel.

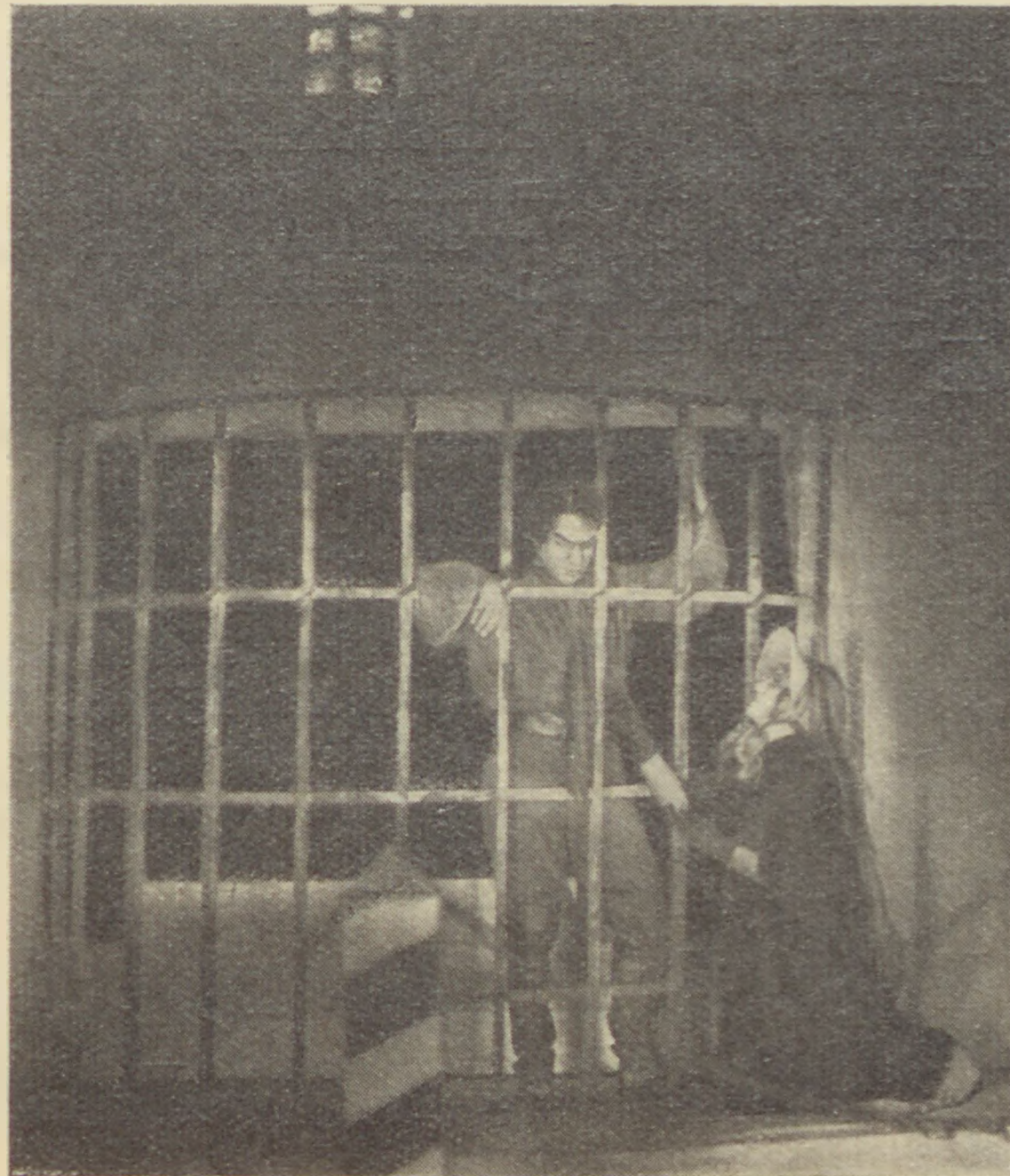
Amikor a férfiak kiugrottak ágyaikból, hogy a zsinagógába menjenek, az asszonyok kiállottak a konyhákba, hogy az ünnep tiszteletére valami különlegesen jóféleeledelt készítsenek, az apró népség lelkesedve ficáncolt ágyacskájában: „Ma van púrim!” Ma nem volt szükség arra, hogy a felkelésre noszogassa őket anyjuk, frissen s vidáman ugrottak ki a párnák közül és az egyébként szomorú és fáradt arcocskák, ma örömet sugároznak... Hiszen ma púrim van... A kicsikék rávetik magukat a szekrényekre, hogy előszedjék az estére szükséges álarcokat, bohócsipkákat, köntösöket. A kutatás hamarosan eredményhez vezetett. Örömrivalgás, jókedvű kacagás... Hiszen ma púrim van...

Amikor Szórl asszony a konyhában meghallotta gyermekei örömváltását, mosoly ült ajkára. Mosolygott és közben jóságos arcán végigfutottak a könnyek. Eszterke éppen kilépett a szobából.

— Anyám! — kiáltott fel a kicsike ijedten — te sírsz? Ma? Púrim napján sírsz?

— Ne törődj vele gyermekem! Semmiség az egész! — feleli könnyein át mosolyogva Szórl asszony. Azután magához szorította a leánykát, szenvedélyes szeretettel ölelte, csókolta.

Hiába mondotta Szórl asszony semmiségnek a dolgot, minden oka megvolt a szomorúságra. Ki a megmondhatója, vajjon a következő éjszakát még e

Jelenet a „Habima” új darabjából. (Az ördög tanítványa)
Show: Des Teufels Schüler (Habima)

négy fal között töltheti-e a család? Mindaddig eredménytelenek maradtak a tárgyalások, a gróf továbbra is a ház visszaadását követelte. Visszakívánja a házat azért az árért, amelyért ötven esztendő előtt eladta. Amelyért eladta Mordche apjának, Szórl asszony ipójának, reb Esriel Lebnek, Isten nyugosztalja! Nem sokat értett Szórl asszony a törvényhez és amikor Mordche elmondotta neki, hogy a gróf visszaköveteli a házat, mosolyogva jegyezte meg:

— Hát csak követelje! Ne add neki!

— Jaj, gyermekem — sóhajtott fel Mordche — beszélni könnyű dolog. De az avitricitás-törvény?

— Mi közünk nekünk ahhoz a törvényhez? Boldogult jó apád, reb Esriel Leb megvette a házat, megfizette. A házat utána te örökölted, így intézkedett a végrendelet. És ha ezerszer akarná is a gróf, nem adod el neki a házat!

— Szórl, édes fiam, ehhez te nem értesz! A törvény úgy intézkedik, hogy a nemes urak visszakövetelhetik ötven év után azokat a házakat, amelyeket zsidóknak adtak el. Nekünk meg vissza kell adnunk a vételár ellenében... Az ötven év elmúlt...

— Ez a törvény igazságtalan, embertelen.

— De törvény! Ujból meg akartam vásárolni a házat a gróftól, kettős árat ajánlottam fel. Nem enged... A házat, nemesi birtokát akarja vissza.

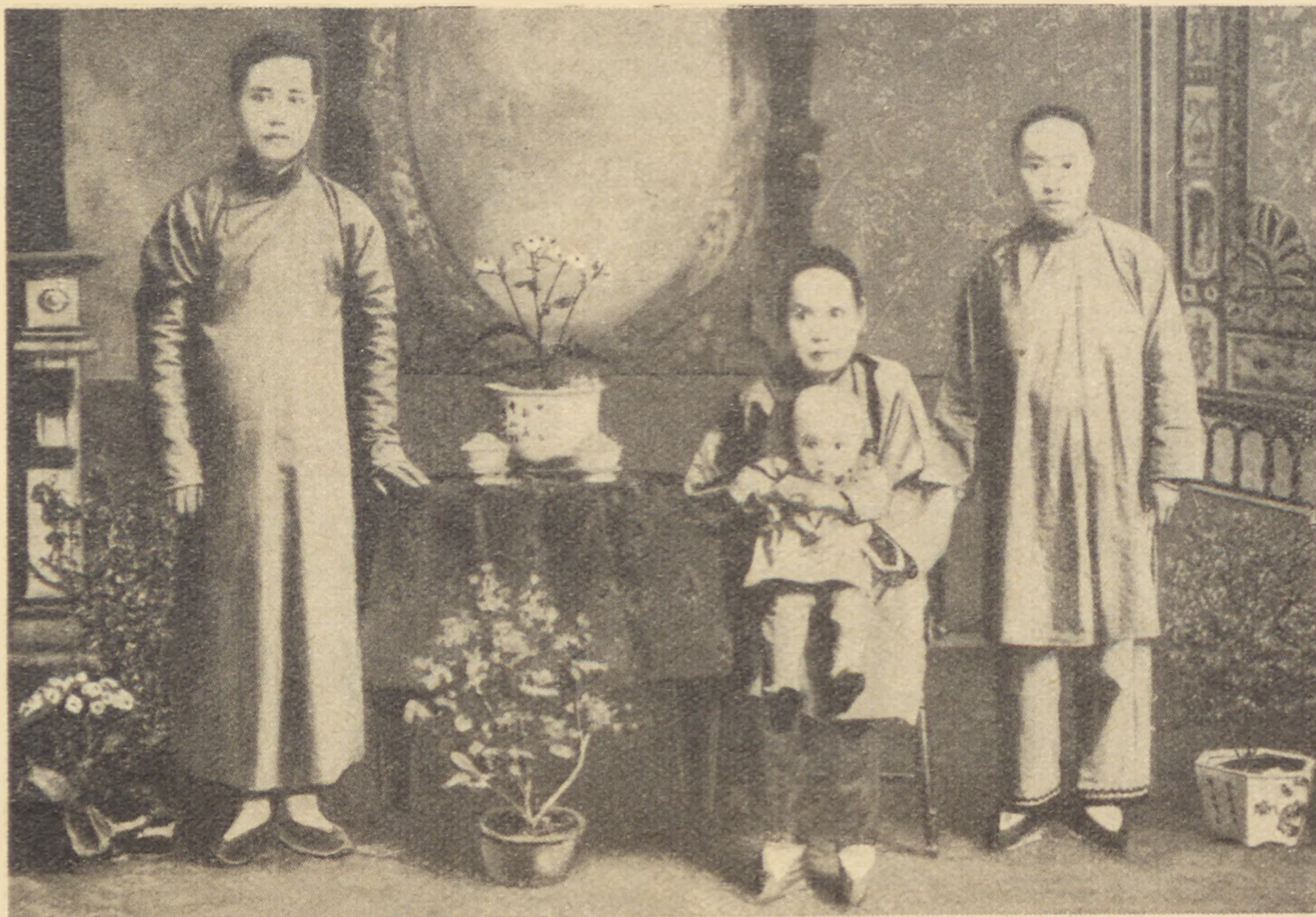
— És most? Most mi lesz velünk? Mi lesz most?

— Most? Vagy visszaadom a grófnak a házat gyermekem és visszkapom a vételárat, természetesen a használati díj levonása után, vagy...

— Vagy? Van még egy lehetőség?

Shakespeare-darab héberül a Habima előadásában
Shakespeare: „Wie es gefüllt” hebräisch (Habima)

*Sao-Jun-Avong, Kai-feng-fu
(Kunstsammlung der jüd. Ge-
meinde Berlin)*

*Kinai zsidó, anyjával, feleségével
és gyermekével
Chinesischer Jude mit Mutter,
Frau und Kind*

Löw Immanuel: Kinai költőkből

SU-TONG-TO

*Tenger színén, a szirt s habzó hullám során
Virághajó lebeg, akár a kormorán.
Megtörni illatát szerem nincsen ható,
Kinyujtanám karom — de távol a hajó.
Orrán lecsüng mimóza fürtje, legyező —
Ütemre csap le és nyomán az evező.
Egy szál virágomat tengerbe bédobám —
Játszó hullámain leng játszi tétován.
Talán-talán, ha este megfordul a szél
Virághajómhoz a virágom odaér.*

WAN CSANG LI

*Lotoslevél, leánypalást,
Lotosszirom, leányszirom.
A tóba távol csolnakod:
De ember és szirom
— Szétszedni nem bírom —
Egy lángba fölcsapott.
Lotoslevél, leánypalást,
Lotosszirom, leányszirom.*

MEISENG

A zsenge lány

*Parton, füvek között, virítva áll a ház,
Egy zsenge lányka nézdegél ki ajtaján.
Kalitka áll. Előtte áll a mandarin,
Finom madárka benn szökell, dalolva rín.
Vigyázz, rekeszd el a kalitka ajtaját —
A kis madárka szökös, erdőbe szállhat át!*

EGY MOTINGI LEÁNY

*Csordul-hevül szívem, szerelmem járja át,
A szellő rezgeti, miként virágos fát.
Ágát-gallyát havas barackszirom lépé.
Virágzik fám tavasz megszentelt ünnepén.*

*Öböl felől a hűs, az őszi szél zajog —
S én tar-csupasz levék, gyümölcstelen vagyok.
Hamu szítálva hull, az arcom pírba ég:
Oh túlkorán virágozám barackfa én!*

A KÍNAI ZSIDÓK

Többezeréves történettel dicsekszenek. És annyira asz-szimilálódtak a környezetükhöz, hogy a legélesebb szem sem ismerné meg. A berlini hitközség gyűjteményében levő fotográfiák kínai zsidókról inkább kániaknak látsza-nak, mint zsidóknak. És fajkeveredésnek mondanók, ha nem látnók az áthasonulásnak ezt a csodáját más orszá-gokban is, északon és délen. Egyesek szerint a Bibliában említett Szin Kínát jelenti és így már a próféták Szin or-szágából hazatérő zsidókról jóstak. A 15. század végéből származó kínai zsinagógai feliratok tanúsága szerint is több mint 2000 éve, hogy a zsidók bevándoroltak. Testvéreik-től elszakadva, nem bírtak tudomással sem a Talmudról, sem Jézusról. Bizonyos, hogy már ezer évvel ezelőtt nagy szerepet játszottak Kína kereskedelmi és gazdasági életé-ben. Ennek reakciója lehetett, hogy már 878-ban sok kí-nai zsidó pogromnak esett áldozatul. 1354-ben a császári udvarnál is működtek zsidók. Ami azonban szintén nem mentesítette őket a gyűlölettől. Szerencsére igen kevesen voltak és így nem kellett ellenük „antiszemita” mozgalmat szervezni. Különben hiába volnának olyan „tökéletes kí-naiak“, a fajvédők kitünő szimatja reájuk találna. A hé-ber nyelvet egyébként csak az istentiszteletben ismerik. A szombatot és a Jómkipurt szigorúan tartják. Egyes étke-zési törvényekhez erősen ragaszkodnak. Különben sokban hasonult vallási felfogásuk is a kínaiakéhoz. A berlini hit-község gyűjteményében levő ékiratos kótábla Kai-Feng-Fu zsinagógájából (1512) hű képét adja a kínai zsidók világ-nézetének. A szentírás célja Tao tanításának terjesztése. Tao az igazi út, mely magába foglalja a három nagy köte-léket (uralkodó és miniszter, apa és fiú, férfi és nő viszo-nya) és az öt örök erényt (emberszeretet, igazság, udvarias-ság, okosság, őszinteség). Tao mindenütt ott van, paran-csait a hat kínai szent könyv őrzi. Az „Yseloye“, vagyis az „izraeliták“ szerint az emberek Otan-tól, vagyis Ádám-tól származnak, a zsidó vallás alapítója Ovulohan, vagyis Ábrahám. A Szentírás Mieshe, vagyis Mose hozta.

— Van! — Vagy megvédelmezem a házat a gróf és emberei ellen.

— Istenem! Lőni fognak? Fegyverekkel, ágyúkkal fognak lövöldözni. Tégy jelentést a rendőrség.

— A rendőrség mit sem tehet! Nem avatkozhat a dologba sem a gróf, sem az én oldalamon.

— Megölik gyermekeinket...

— Attól ne tarts! Fegyver használata tilos, azt tiltja a törvény, megakadályozná a rendőrség.

— Mit fogsz tenni, Mordche?

— A kaput elzárjuk, jól eltorlaszoljuk, az ablakredőnyöket szintén. Tulajdonomat önkéntesen át nem adom...

Így beszélgetett tegnap este a férj és feleség. És ma? Ma van púrim! Szórl asszony a konyhában az ünnepi ételeket készíti elő. A gyermekek nincsenek otthon. Eszter, Mojse, Dávidka és a két legkisebb: a Sáje és a Blümele... Valahol az uccán játszadoznak... Nehéz, topogó léptek. Bábe Léa, a nagyanya. Az öreg asszony botjára támaszkodva belép a konyhába és nyögve esik bele az egyik konyhaszékbe.

— Mi az ujság, Szórl?

— Még mindig semmi, Bábe Lea — feleli Szórl, akinek a könnyek ismét szemébe szöknek — a gróf követeli a házat. Ez erőszak... Ez rablás... Embertelenség.

— Ez törvény, gyermekem, mit sem lehet tenni ellene.

— Törvény? Amit ők... ezek az urak a maguk számára, a maguk előnyére csináltak... És ezt tűri a nagy Ég? Ez az ő felebaráti szeretetük? Embereket kergetnek ki az uccára! Otthonukból, amelyet megvettek, megfizettek. Az uccára menjek ki? Veled, az öreg, beteg asszonnyal? Azzal az öt szegény poronttyal? Ki a hideg éjszakába? És ez törvény? Ez az ő törvényük?

— Gyermekeim, ne feledd: a galuthban vagyunk. A gettóban vagyunk! Zsidók vagyunk.

Hiába beszélt Bábe Lea, Szórl asszony csak nem nyugodott meg. Sem a vigasztaló szavak, sem férje figyelmeztetése nem hozták vissza nyugalmát.

— Reb Pappenheim megígérte — beszéli Mordche, midőn az üzletből hazatért, — hogy a házába fogad mindannyiunkat, ha a gróf emberei bejutnak a házba és nekünk távozni kellene.

— Reb Wolf derék ember! — jelenti ki Szórl, — de az ő háza csak menedékhely a számunkra és nem otthon!

Így jött el a délután. Reb Mordche egynéhány olyan férfival jött haza, akiknek helyén van a szívük, akik hajlandóknak mutatkoztak, hogy a ház védelmében résztvegyenek. A gyermekek, az asszonyok a belső, legvédelettebb szobába kerültek. A nehéz tölgyfakaput gondosan elzárta Mordche, aztán az ablakokat is eltorlaszolta, vastag deszkákkal, nehéz gerendákkal. A ház bstromolt várhoz volt hasonló. Elmult a délután és mi sem történt... Beállott a sötétség. Az uccán álarcosok százai tolongtak, zajongtak, ujjongtak, énekeltek. Hangos kacagás, vidám fecsegés töltötte be az egyébként csendes gettót. Az emberek

víg tréfákkal szórakoztatták egymást... De reb Mordche háza előtt elnémult a zaj, a tréfa, a csevegés, a dal, a hahota. Némán és elkomolyodva osontak el az álarcosok a szomorú ház előtt. A gettó mindenik lakosa tudta, milyen vészfelhők tornyosulnak ennek a háznak lakói felett...

Reb Mordche a kapukijárat melletti szobácskában húzódott meg barátaival, ott várták a fejleményeket. Amikor este lett és a Mihály-torony harangja elkon-dította a tizedik órát, Mordche hazaküldte barátait.

— Azt hiszem — mondotta —, ma már nem jönnek. Talán nem akarja a gróf ünnepünket megzavarni. Menjetek nyugodtan haza. Köszönöm barátságtokat.

A férfiak szétszéledtek és reb Mordche családja után nézett. Itt is kifejezést adott nézetének, nem hiszi, hogy a gróf emberei ma eljönnének. Mégis csak jó ember a gróf. Az asztalhoz ültek. Szórl asszony kiment a konyhába, hogy behozza a dióshalat.

— Mordche! Mordche! — rohant vissza lélegzet-nélkül kisvártatva. — Itt vannak az emberek. A kaput fessegetik.

Reb Mordche a kapuhoz rohant és az elrácsolt kémlelőnyíláson az uccára tekintett. A gróf emberei néhány fáklyát gyújtottak meg, azok halvány fényénél látta Mordche, miként esik háza kapujának egy falka ember; hajdúk és parasztlegények, fejszével, furkóshottal, fészítővassal, csákánnyal. Gazdag prémezetű bundában állott az ucca túlsó oldalán egy férfi. A gróf. Mosolyogva szemlélte emberei igyek-vését.

— Mit akartok? — szakadt fel Mordche melléből az emberfölötti hang. — Az én házam ez, az én tulajdonom. Távozzatok! Távozzatok békességgel!

— Nyisd ki, zsidó! — hangzott az uccáról. — Nyisd ki a kaput, mert póruljársz, ha nekünk kell a kaput felfeszítenünk. — A gróf is tett egy kísérletet:

— Nyisd ki, Mordche, nyavalyás zsidó! Nyisd ki, különben fejeteekre gyujtatom a házat.

— Ez az én házam!

— És a sírod is lesz! És fattyúid sírja, ha nem engeded át szépszerivel a házat.

— A ház az én tulajdonom! Apám vette, meg is fizette.

— Visszkapod pénzedet, zsidó. Nyissál kaput!

— Nem kell a pénz. A ház kell... Kegyelmes gróf úr, megveszem újra a házat... Kettő... három-szoros árát fizetem meg.

— Hahaha, — nevetett gúnyosan a gróf.

— Kegyelmes uram, ne taszítsd szegény gyermekeimet télvíz idején az uccára.

— Kinyitni!

— Négyszeres árát fizetek. Öreg édesanyám beteg. Feleségem a hatodik gyerekkel várandós. Kegyelmezz, nemes úr! Isten áldása lesz rajtad.

— Törjétek be a kaput, emberek, — rendelkezett a gróf s ismét ütések zúdultak a kapura. A belső szobában nyöszörögtek a gyermekek. Szórl asszonyt mély aléltás fogta el, úgy hanyatlott Babe Lea karjaiba. Mordche egy pillanatra övéi után nézett, aztán futott vissza a kapuhoz. Ő, az ostromolt ház egyetlen férfiembere. Időközben a ház elé érkezett a rendőr-

Askalon

Rovina, a Habima új darabjában
(Az ördög tanítványa. Shaw héberül)

ség is. A renduek derék emberei kitűnően szórakoztak az épületes színjáték láttán. A gróf úr mindegyiküket egy vadonatúj, tündöklő ezüst tallérral ajándékozta meg és bőven juttatott nekik a magukkal hozott pálinkából. Vég farsangi mulatság volt az odakinn! A rendőrlegények kacagtak és tréfálództak. A hajdúk serényebb munkára ösztökölték a parasztlegényeket. Ezek pedig dolgoztak, vagdosták a kaput és nagyokat káromkodtak. Káromkodtak, mert a nehéz kapun csődöt mondott minden igyekezetük.

Egyszerre reb Mordche hallja, hogy a Mihálytorony harangja vészesen megkondul. Az uccán fel-sívít a vészkiáltás: „Tűz van! Tűz van! Reb Mordche háza ég! Tűz... Tűz...”

Az egyik parasztlegény felkúszott a háztetőre és felgyújtotta az ócska zsindeletet... Borzalmas állatias ordítás reszkettette meg a levegőt. Ordítózva rohan reb Mordche a belső szobába, karjain cipeli, kezük-nél ráncigálja övéit a kapuhoz... Azután anélkül, hogy egy szó is elhagyná ajakát, felnyitja a kaput. Szó nélkül hurcolja félájult asszonyát, bénult öreg anyját az uccára. Ziháló zokogással követik őket a gyermekek... Az öt kicsi, ártatlan emberfióka...

Egy hang nélkül megy el a gróf előtt... Csak egy pillantás éri a nemes urat... Egy pillantás...

A parasztlegények, a hajdúk és élükön a nemes és méltóságos gróf betódulnak azután az elhagyott hajlékba. A tüzet eloltották... A belső szobában terített asztalra bukkantak a győzelmes ostromlók. Az asztalon ott volt az időközben megkocsonyásodott finom díszhal... a konyhából a szobába is betolakodott az odaégett tésztának kesernyész szaga... A kindli... Purimnapján történt 5591-ben... Vagy ahogy mondják: az Úrnak 1830. esztendejében...

GILÁNYI-GOLDSTEIN MOSE (TEL-AVIV): AZ ÁSKÁLÓNI BOSZORKÁNYOK

„Ne mondjátok el Gátban, ne hozzátok hírül Áskálon uccáinak, nehogy örüljenek a filiszteusok lányai, nehogy örömujjongjanak ellenségek asszonyai.”

Kevés pontja van a Szetföldnek, amelyről nem mondhatnánk el ezer meg ezer történelmi megemlékezést. De még kevesebb az olyan hely, ahol a történelmi megemlékezések tárgya szemmel is látható. Ez utóbbiak közé tartozik *Áskálon*, amióta romjait zsidó munkások, régészek vezetése alatt kiásták. Áskálon, a hajdani önálló Zsidóország szívében, még négy filiszteus kerületével nagyon kis ideig volt zsidó birtokban. A Jehosua alatti honfoglalók nem tudták tengerparti váraikat bevenni, mert vaskocsijaik voltak. Jehuda törzse, akinek a birtokába tartozott, az ország felosztása szerint, Asdod, Gát, Ekron, Áskálon és Ázáh, meghódította ezeket, azonban csak nagyon rövid időre. Dávid király idejében váltakozó szerencsével, de állandó háborúban állottak a zsidókkal. Saul, az első zsidó király és fia, Jonathán, Dávid király barátja az áskálóniak elleni harcban estek el és ezek is voltak, akik a királyi holttesteket megcsonkították. Dávid király haláluk feletti fájdalomában szívbemarkoló sirá-mokban siratta el őket: „Ne mondjátok el Gátban és Áskálonban.”

A Hasmoneusok döntő győzelmet tudtak aratni felettük. De nem szűntek meg a zsidó szomszédok ellen áskálódni. A Próféták számtalan alkalommal örök

pusztulást hirdettek az öt filiszteus városra. És éppen a hasmoneusi korból maradt ránk Áskálonnal kapcsolatban egyik legérdekesebb legendánk, mely bizonyítja, hogy a filiszteusok a behódolás után is sajátos eszközeikkel harcoltak tovább a zsidó szellem ellen, amit a bálványimádó civilizációjuk sehogyan sem tudott befogadni. Egy talmudbéli Ágada meséli, hogy a Has-moneus-házbeli Jánáj király sógora, Simon ben Setach, az akkori Synhedrion feje háromszáz növendékével behatolt Áskálonba és lemészárolt háromszáz boszorkányt. Hogy Rabbi Simon később megbánta tettét, mert bírói ítélet nélkül végzett a háromszáz nővel.

Ez a legenda bizonyítja, hogy a Hasmoneusok ideje alatt is a filiszteusok befolyása érezhető volt és a boszorkányok sem lehettek mások, mint a filiszteus bálványimádás templomainak papnői.

A nagy Herodes-, — Antipatres fia — alatt Áskálon külön jelentőséget kapott. A király Salome húgának ajándékozta a várost egész környékével és római mintára nyilvános csarnokokat, fürdőket, templomokat épített itt. Talán éppen azoknak a boszorkányoknak szobrait állíttatta fel az oszlopok mentén, akiket Simon ben Setach hazafias buzgalmában kiírtott.

Talán Salome is itt fogadta keresztelő Jánost és itt ölette meg.

Az áskáloni boszorkányok többé nem kísértének. Zsidó munkáskezek felszínre tárták Heródes építkezéseit és romjai között többé nem boszorkányok járnak, hanem a zsidó országépítés chalucái.

A próféták átka beteljesedett. A filiszteus városok eltűntek örökre a föld színéről. Helyükbe felépülnek a zsidó Ekron és a zsidó Áskálon is, hogy beteljesedhessen nemcsak a Próféták átka, hanem a Próféták áldása is.

*A zsidó bábszínház szereplői
Die „Schauspieler“ des jüdischen Puppentheaters
in Paris*

A bűvös koffer mint színpad

Photo Mándy Paris

Der Zauberkoffer als Bühne

MÁNDY ILONA (PARIS): ZSIDÓ BÁBSZÍNHÁZ PÁRISBAN

(MARIE IMALI GROTESZK FIGURÁI A „BŰVÖS
KOFFERBEN“).

Első pillantásra olyan ez a nagy utazókoffer, mint a többi világot járó testvére. Fehér vagy színes papírra nyomtatva, ott viseli barna testén különböző állomásnevek sztigmját: Newyork, Berlin, Róma, Párizs, Tel-Aviv. Közelebbről tekintve: a koffer csak ügyes utánzata a valódinak. És bár hajóutak és vonatmérőföldröken át valóban érintette Newyork, Róma, Berlin, Párizs, Tel-Aviv és a földgömb egyéb pontját, belsejében nem a mindennap szürke metye-motyóját, hanem az illúzió, a mese, a képzelet tarka köntöseibe bujtatott figuráit hozta magával.

Ha felpattan a zár és kinyitják a fedelet, kiugranak belőle drága, groteszk hábuk és realiztikus alakjaikkal előttünk élnek, mozognak, szenvednek, örülnek.

Igen, ez a bűvös koffer valóságban bábszínház. Sok világot beutazott már. Legutóbb a párizsi „Gyarmati Kiállításon“ a Palesztinai Pavillonban mutatta be marionettjeinek játékát. Tavaly még az igazi Palesztina kék ege alatt szórakoztatta a közönséget.

Szószerint kell venni a kék eget. Mert Marie Imali, aki ennek a bábszínháznak az elgondolója, megteremtője, előhívója, főszereplője és rendezője egy személyben és aki őt ízben is járt a Szentföldön, maga meséli így: „... és ott ültek a gyerekek körben a homokban, künn a szabadban, pálmák és kaktuszok élő kulisszái között; felettünk a legszebb kékben sugárzó ég és mint legcsodásabb reflektor: fénylett a palesztinai nap.“

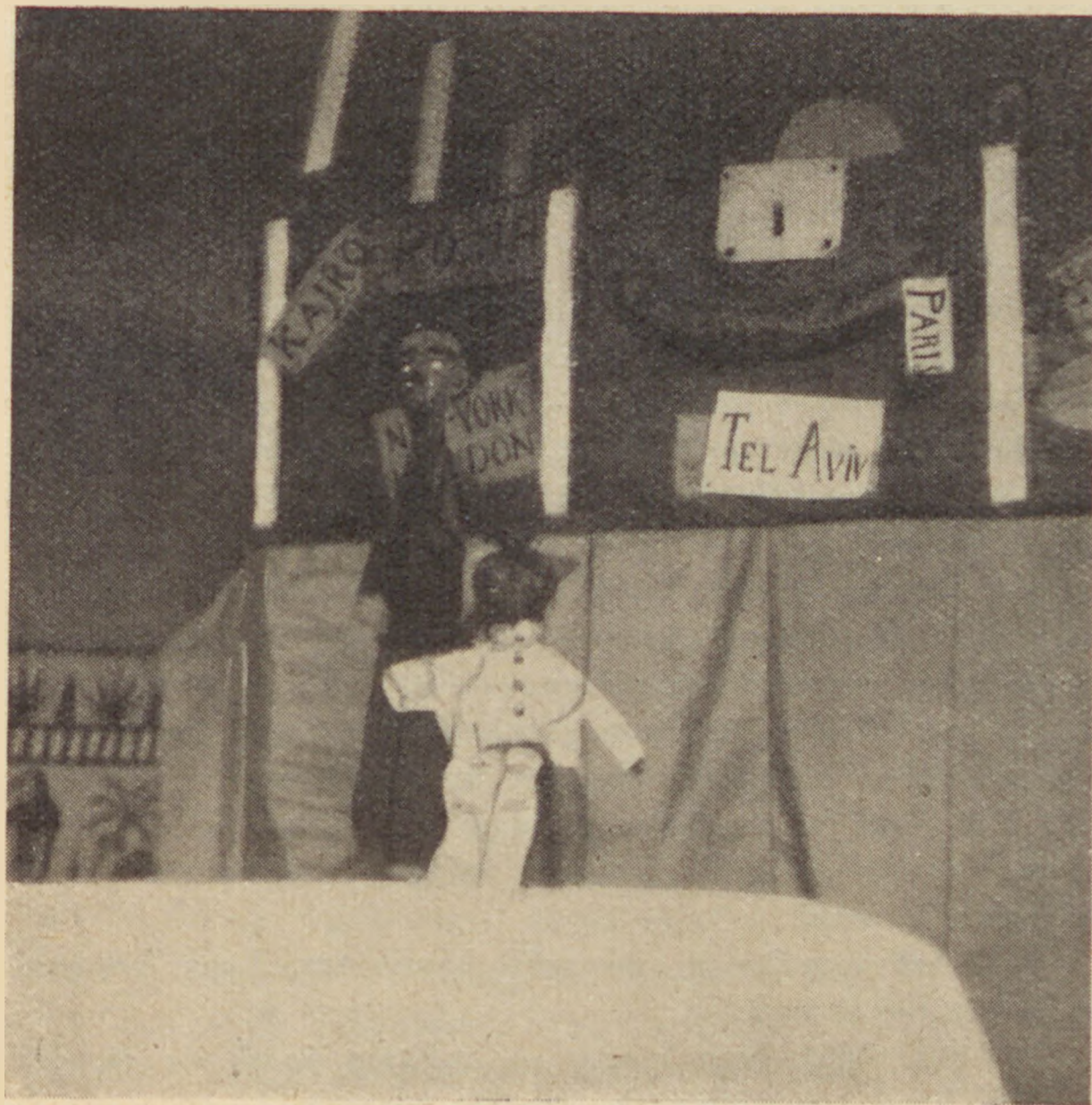
Jelenleg Párizsban él. Fenn, magasan, egy ate-

lierlakás tágas szobájában, melynek ablakain mint impresszionista művész szürketónusú fametszete rajzolódik be Párizs egy külső városrészének képe, lakik Marie Imali. Kísérője a koffer, családja a bábui, akik békés mozdulatlansággal ülnek egy sarokban, vagy maszkyszerű merevségben támaszkodnak a falhoz. Groteszkek és kedvesek, kifejező az arcuk és eredeti az öltözkük. ... „Mint a madár, mely az útjában talált semmiségekből tákolja össze fészket, én is abból formálom, cicomázom hábuimat, ami éppen kezem ügyébe akad. Íme: ennek a muzsiknak az orra, egy öreg szivacsból készült; íme ez a gazdag úr, „Mister Dollar“-nak hívom, szakállát egy szűk, jaffai uccában talált teve-farok szálaiból készítettem.”

Moszkvában volt; 13 évvel ezelőtt. Az éhség és a nélkülözések kemény esztendejében. De a gyerekek még a lángoló földön is játszani akarnak. Marie Imali, aki egy moszkvai népiskolában tanított, jobban tudja és érzi ezt, mint akárki. Ott vannak a kis iskolásgyerekek, apjuk a gyárban, anyjuk naphosszat sorban áll élelmiért, mely kevés és gyatra.

Mivel lehetne ezeknek a nélkülözés és nyomorban sápadt gyerekhadnak búfelejtő szórakozást szerezni? Marie Imalinak eszébe jutottak a rabok és parasztok, akik fekete kenyérbélből gyúrják figuráikat. Ezt próbálta ő is. Úgyes ujjai alól egymásután kerültek ki minden faj gyermekeinek egyformán kedves és mulatságos és neveltető alakok. Lassanként kifejlődik egy valóságos bábszínház. Mikor pedig a viszonyok alakulásával Marie Imali elhagyja Oroszországot, már egy művészi tökéletességgel szereplő társulattal indul ki a nagyvilágba. Sokfelé barangol, különböző országok fiatalsága tapsol kipirult arccal bábuiinak.

Marie Imali különösen kedveli Palesztinát. Meghatódott szeretettel beszél a yemenita-gyerekekről.

A szegény és a gazdag zsidó
Der arme und der reiche Jude

A „chaluc“ és a „chaluca“ a bábszínházban

kik öszerinte a legeredetibb közönség. Utoljára 1930-ban volt Jeruzsálemben és Tel-Avivban, az „Hiszta-drut Nasim“ (Asszonyok Szervezetének) meghívására. Legkedvesebb emlékként őrzi a plakátot, mely a „Bubót Chajót“ (Élő Babák) játékát hirdeti. Meg a „Davar“ újság kritikáit, melyek hosszú hasábokon számolnak be művészetéről.

A párizsi „Gyarmati Kiállítás“ Palesztina Pavilonjában nemcsak a gyermekek, de a felnőtteket is szórakoztatták Marie Imali marionettjei. Két felvonás és egy előjátékból álló szkeccset adtak elő „Palesztinai Ének“ címen, eredeti zenekísérettel.

A bűvös koffer átváltozik színpaddá. A háttérben, mint álomperspektíva, Jeruzsálem körvonalai látszanak. Az előjátékban egy hajón vagyunk, útban Palesztina felé. Itt Marie Imali felvonultat néhány jellegzetes típust és megismerkedünk a petachtikvai gazdag gyarmatossal, látunk egy öreg és egy fiatal spanyol zsidót, yemenita törzsbeli se hiányoznak. Itt van az ifjú „Chaluc“, aki Európában hagyja intellektuális múltját és ásóval, csákánnyal indul megmunkálni az új haza földjét. Bemutatja a fiatal „Chalucát“, akit idealizmusa visz Palesztinába és ki majdan hívséges társa lesz az ifjúnak.

Marie Imali beszéd közben leveszi a falról a „Chalucot“ és mintha kicsiny, fürge alakjából áradó fluidum valami mágikus ügyességben összpontosulna ujjai hegyében, kifejező mozdulattal játszatja a figurát és hozzáteszi:

— Íme, az ifjúnak kétféle kezet formáltam. A jobb a munkában kikeményedett, kikérgesedett, durva ököl, mely a szerszámot fogja. A balkéz elfinomult, nemesen vékony, ezzel a távolba mutat, az „Eszme“ felé...

Szemléltetően most a „Bűvös Koffer“ elé állítja a Chalucot, szembe a Chalucával és mindketten „Tel-Aviv“-ra néznek.

WESSELY JENŐ: MÓZES. Wessely Jenő, a pesti zsidó reál gimnázium kiváló rajztanára elhunyt. Tanári működése több generációra kiterjedt, mindvégig lelkes buzgalommal plántálta bele a művészetek szeretetét tanítványai lelkébe. Nemcsak mint pedagógus, hanem mint művész is kiváló volt Wessely Jenő, akinek számos portréja van a főváros tulajdonában. Sok művészi kompozíciót is alkotott, melyek azonban nagy szerénysége következtében ritkán kerültek nyilvánosság elé. Művészi hagyatékából itt közlünk egy nagy olajfestményt. Mózes lejön Sínáj hegyéről, megpillantja az aranyborjú körül táncoló népet és haragjában széttöri a kőtáblákat.

HOLDER JÓZSEF: A MAGYAR HÉBER KÖLTŐK NESTORA

Szerencse, hogy Jeruzsálemben van héber egyetem. Mert ha nem volna, akkor Isten tudja mikor láttam volna viszont a budai Molnár bácsit, aki nem más, mint: Zwi Moskovitsch, a magyar héber költők nesztora.

Az összefüggés egyszerű: a jeruzsálemi héber egyetem tavaly meghívta a mi Patai Józsefünket előadás tartására. Patai természetesen első előadását a héber egyetemen a magyar héber költészetnek szentelte. Előadásának egyik kimagasló fejezete Zwi Moskovitsch volt, akinek már 1877-ben, tehát 55 évvel ezelőtt jelent meg héber verseskötete Magyarországon. A palesztinai héber sajtó sokat foglalkozott Patai előadásával, több hasábos cikkben méltatta, mint a héber irodalomtörténet egyik új és külön fejezetét. És így került a kezembe egyik palesztinai lap, amelyben ismét találkoztam Zwi Moskovitsch névvel. Ez az, amit kultúrcentrumnak neveznek. Szellemi kisugárzás. Azok szerint a dimenziók szerint, amelyeket térnek neveznek, vagy távolságnak (relativitások nélkül!), Buda ugyan sokkal közelebb van hozzánk, mint Jeruzsálem, de úgylátszik van még egy dimenzió, amely mégis csak Jeruzsálemet tünteti fel közelebbnek.

És bár Buda oly messzi van, mégis felvetődött a Héber Szövetség egyik estjén a gondolat, hogy vállaljuk azt a nagy utat, amely Zwi Moskovitschhoz vezet, ahol egyúttal egynéhány jeruzsálemi sugarat is találunk és így maga az út sem lesz olyan nagyon hosszú...

Elhatároztuk tehát, hogy egy vasárnap délután, nem véve igénybe még repülőgépet sem, legfeljebb villamost, kiballagunk Budára, a Retek uccába, Molnár bácsihoz, Zwi Moskovitschhoz, a magyar héber költészet drága, jó öreg Mesteréhez. Találka Patai lakásán, délután 5 órakor.

Jelentkeztek még néhányan, hogy velünk tartanak, a végén mégis csak ketten maradtunk.

Egy fiatal héber költő, aki megígérte, hogy pontban ottkor megjelenik, még negyedhatkor sem volt ott. A fiatalok — jegyezte meg Patai kissé fájdalmas mosollyal — úgylátszik nem nagyon érdeklődnek az öregek iránt, mire én először éreztem pillanatnyi büszkeséggel, hogy már „öreg” vagyok. Szokásomtól eltérően, öreges jóindulattal ki is

mentettem fiatal barátunkat, hogy pontatlansága csak olyasféle „licentia poetica” lehet, amit, különösen fiatal költőknek, meg szoktak bocsátani és ezzel el is indultunk.

A dolog azonban mégsem volt olyan egyszerű. Buda mégis csak messze van és a pontos címet elfelejtve, hogyan keressen meg az ember egy öreg héber költőt? Annyit tudtam, hogy: Retek ucca és tíz-tizenkét éve nem jártam már arra. A Széna térnél leszálltunk. Az egész környéken csend uralkodott, vasárnap délutáni budai csend. A Széll Kálmán téren be-befutott egy-egy hűvösvölgyi vagy zugligeti villamos, majdnem üresen, mintha valami messzi tájról tért volna vissza, ahonnan nem hozhatott vissza senkit. Téli hangulat terült el az esthomályban álmodó budai házakon. Minden olyan néma volt és olyan végtelen, szinte reménytelennek tűnt célunk elérése.

— Azt hiszem, Retek ucca 18 — mondtam hirtelen és máris befordultunk a most elérhetetlen végűnek látszó uccába. Tévedtem, nem ott lakik Molnár bácsi. Nem is ismerik ott. Bosszantott a dolog. Szinte bele akartam volna kiabálni a nagy budai csendbe, hogy ez lehetetlen: nem ismerni Zwi Moskovitschot, ez lehetetlen. Hiába, gondoltam, Buda mégsem Tel-Aviv, ott bizony mindenki tudná a címet, mindenki ismerné, — és folytattuk a keresést.

Egy ház előtt megálltunk. Budai villaszerű, régi épület. A redőnyök le voltak húzva és úgy nézett ki, hogy teljesen gazdátlan. Itt nem látni semmit — mondta Patai —, azt hiszem, itt nem lakik senki. A szomszéd ház kapusától megtudtuk, hogy jó helyen járunk. Molnár úr — mondta végtelen örömeinkre — itt lakik a 26-ban. Ez az ő háza. Erősen kell csengetni vagy kopogni, mert Molnár úr itthon kell hogy legyen, mindig itthon van.

Patai arcán az öröm sugarai ragyogtak és vidáman megnyomta a csengőt. Egyszer, kétszer, háromszor. Nem jelentkezik senki.

— Azt mondta a szomszéd házmester, hogy kopogni kell, hát kopogjunk.

— Az ablak igen magas — szoltam én és ez egyszer nagyon kicsi kis embernek éreztem magam.

Patai, aki természetére nézve is jóval magasabb nálamnál (lám, lám az igazságtalan természet sem mindig igaz-

ságtalan!), vállalkozott a bekopogásra. Jó erősen megzörgette az ablakot. Ez hatott. Egynéhány perc múlva megnyílt a vár kapuja. És ebben a pillanatban egy darab mult inkarnálódott előttem. Molnár bácsi fia, dr Molnár, a filológus valóban ott állt mellettünk, de magam előtt láttam a régi cimborákat, akikkel nyári délutánokon össze szoktunk jönni Molnár bácsi házában. Bolgár Mózes, Wachsberger, Sonnenschein, Baum stb. Itt szőttünk rózsás álmokat a jövőről és hallgattuk Molnár bácsi még rózsásabb meséit a multról. Régi jó időkről, régen égbeszállt héber írókról és költőkről, akikkel Molnár bácsi még levelezett, de mi csak műveiket ismertük.

Végre bent vagyunk a lakásban. Ott találjuk Molnár bácsi feleségét, leányait férjeikkel, amint ülnek az asztal körül az ósdi gázlámpa halvány fényében. Kedves, csendes vidéki otthon. Régi stílusú bútorok. Kellemes, meleg szoba, amelyben az ember csak nagyszülői házában töltött ifjúságára gondolhat, ott valahol, ahol az erdőből hozzák a fát és nincsenek szén-gondok.

A szomszédos szoba ajtaján megjelenik Molnár bácsi. Mintha meg volna kissé lepve a pillanatnyilag ismeretlen vendégektől. Mintha emlékei között kutatna. Nem ismer meg rögtön bennünket, de mihelyt Patai nevét hallja, látható öröm ömlik el arcán.

— Á, Patai, Holder, régi ismerősök — mondja mosolygó vidámsággal és szép, egyenes termete mintha még jobban kiegyenesedne.

Örül a héber lapnak, amit hoztunk neki. Meghatottan nézi, nézi az 55 évvel ezelőtt megjelent verseiből citált strófákat. Szóbkakerül „Pirché neurim“ (Az ifjúság virágai) című verseskötete, amely teljesen elfogyott sok évvel ezelőtt és szerzője is csak egyetlen példánnyal rendelkezik. Ezt is apósától örökölte, akinek vőlegénykorában adta egy gyönyörű kis héber versdedikációval, amely körülbelül úgy szól, hogy „adom e virágait ifjúságomnak annak, aki nekem a legszebb virágot adta“.

— Rég volt — mondja mosolygó arccal, de kissé rezignáltan bólingtatva. — Rég volt, *vhén áni hólech lomusz* (én készülök a halálra) — foltyatja héberül, nyilván, hogy felesége és gyermekei meg ne értsék.

Lapozgatjuk a „Pirché neurim“-ot és olvasgatunk belőle. Szinte hihetetlen, hogy ötvenöt évvel ezelőtt, amikor a héber költészet fráziskorát élte, ilyen szép, tiszta héber-séggel írtak. Íme egy vers Patai fordításában:

Zúg a Jordán hullámsodra,
A hold a felhők közt szalad,
Ott ültünk egykor álmodozva,
A füzek alatt, füzek alatt.
Ott ébredt hajnalunk szerelme,
Ott árasztott ránk sugarat,
Ott ültünk vágyva, ölelkezve,
A füzek alatt, füzek alatt.
Ott szökkent sudárba szerelmünk,
Ott szürcsöltük a forró nyarat,
Együtt daloltunk, énekeltünk,
A füzek alatt, füzek alatt.
Ott tündökölt szemed szafírja,
Gyönyörök ege ránk szakadt,
Reámborultál, boldogan sírva
A füzek alatt, füzek alatt.
Most itt leroggyan fáradt térdem,
És esőkolom a rögöt, sarat,
Bús dalt zengek magányos éjben
A füzek alatt, füzek alatt.

Aki ismeri az akkori héber költészetet, csak az tudhatja, hogy milyen kevés ilyen szép, tiszta vers íródott ak-

kor, amikor a magyar héber költő „bús dalt zengett magányos éjben“.

Serkenteni próbáljuk Molnár bácsit, hogy írjon új héber verset, de most már valami vidámat, hiszen most már az ő régi héber dalai is újra kivirágoznak, mindazok a héber énekek, amelyek „csendes álmukat aludták“ sok évtizeden át, most ott lent, Palesztinában új életre kelnek. És Molnár bácsi meg is ígéri. De közben felhívja figyelmünket egyik versére, mely a következőképpen szól:

Oh szállj a föld mélyébe, Én ember fia, én is,
Te áldott búzaszem, Mint te, a földbe szállok,
A rögök közt pihenve A sírnak árnyékában,
Nyugodjál csendesen. Pihenőt találok.
Míg tavasz napja lángol, Ott alszom csendes álmom,
És újra kivirágzol... Míg újra kivirágzom...

Ismerem e verset. Patai „Héber költők“-jében olvastam magyarul és most hallom héber zengését. Valami furcsa érzés tölti el szívemet és magamban dúdolom:

Ott alszom csendes álmom.

Míg újra kivirágzom...

Jó ozsonnát is kaptunk Molnár bácsiéknál és ha ez a kedves „rögtönzés“ nem is tartozik szigorúan cikkem tárgyához, mégis fel kell említenem, mert nem szeretném befejezni a fenti szomorú strófákkal, amelyek kellemes látogatásunkat majdnem a szomorúság fátyolával vonták be, de jött a nagyszerű, hamisítatlan kávé és házilag készített porhanyós sütemény és akkor mintha elfelejtettem volna a vers második strófáját és visszatértem az elsőhöz:

Te áldott búzaszem,
Nyugodjál csendesen.
Míg tavasz napja lángol,
És újra kivirágzol...

Búcsúzáskor megígértük, hogy legközelebb már nem Jeruzsálemen át fogjuk felkeresni a Retek ucca 26. számú házat és így nem kell hozzá újabb tíz esztendő. Most tehát előbb megyünk majd Budára Molnár bácsihoz és onnan indulunk Jeruzsálembe. Nagyon örülnénk, ha Molnár bácsi is velünk tartana.

Molnár-Moskovics Cvi héber költő és felesége

TISBI ILLÉS: S. A. HORODETZKI, A KABALA ÉS A CHASZIDIZMUS KUTATÓJA

— Hatvanadik születésnapja alkalmával. —

Midőn a chaszidizmus a lengyel és orosz zsidóság körében terjedni kezdett, a legélesebb ellenzést váltotta ki a szellemi vezetőknél. A tradíciók szentségét sértő idegen hajtást láttak benne és a nagytekintélyű vilnai gaon anathémával sujtotta az új mozgalmat.

Később, a felvilágosodás hirdetőinél sem talált barátságosabb fogadtatásra. A tradíciókat romboló haszkala — ha más szempontból is — kéz-kézben haladt a chaszidizmus elleni harcban, a tradíciók fanatikus őreivel. A haszkala-korszak gúnyiratainak nagyrésze, a chaszidizmus ferdeségeit ostromozza. Nem értették a tudatlan am-haarecek istenességét, az énekekkel és vad táncokkal kísért imádkozást s az étkezésnek és más hétköznapi, az anyagi élettel kapcsolatos cselekedetnek ritussá való emelését. Egyik oldalon, Jeruzsálem és a Szentély pusztulásának siratói, a gyászkegyelet sértését kifogásolták és a hangos vidámságot a pogány örömeknek való hódolásnak tekintették, másfelől pedig a lenézett vallás bolond, extázisos rajongóit figurázták ki.

De változtak az idők és mindkét oldalon más vélemény alakult ki a chaszidizmusról. A tradícióhű zsidók közé lassan-lassan beszivárogtak a különösnek tetsző tanok és ennek következtében a friss elemekkel telített új életmód is mindinkább tért hódított. Ez a térhódítás olyan gyors iramot vett, hogy rövid idő múlva elsímultak az ellentétek s a chaszidizmus úgyszólván a maga képére formálta át az egész tradicionális zsidó életet és olyan területekre is átcsapott, ahol egyáltalán nem ismerték. Kitünt, hogy éppen a veszélyesnek hitt új irányzat volt a hitélet mentsvára, mert elrántotta a sorvadáshoz vezető dogmatizmus útjáról és a rideg betű-imádást felváltotta a „klauzok“ és a cadikok környezetének színes, lüktető élete.

De a másik oldalon is beállott a változás. A haszkala hulláma lezajlott, jött a nagy kiábrándulás s a világi kultúra hívei újra értékelni kezdték a zsidó népeletet és meglátták a chaszidizmusban, a bizarr és primitív külső mögött az egészséges tartalom-magot. Így született meg a a héber és másnyelvű zsidó irodalomban is, a neo-chaszidizmus. Az írók és művészek — J. L. Percec, Berdicsevszki és mások — felszínre hozták a chaszid-élet jellegzetes és csodálatos szépségeit, míg a tudósok — németben Martin Buber és követői — a chaszidizmus tanait tisztították meg a rájuk tapadt sallangoktól és igyekeztek átplántálni a magasztos eszméket a modern ember lelkevilágába.

S. A. Horodetzki az utóbbiak között első helyet foglal el. Nagyjelentőségű és terjedelemes munkáival, új színnel gazdagította a héber tudományos irodalmat, mert nélküle a chaszidizmus nagy területe csak gyéren járt, felderítetlen vadon maradt volna.

Első munkái a rabbinizmussal foglalkoztak, de ez a munkakör távol állott a lelkiületétől és hamar abbahagyta a művelését, hogy minden tudásával és tehetségével a chaszidizmus kutatásának szentelje magát. Vasszorgalommal dolgozott, gyűjtötte az adatokat és egymásután megjelenő műveiben a cadikok egész sorának életét és működését tárta fel. Különösen Best, a berdicsevi és a bareszlavi híres cadikok foglalkoztatták, akiknek széjjelszórt és nehéz stílusban megírt írásait összegyűjtötte és nyelvezeti átdolgozással, hozzáfűzéseivel ellátva kiadta.

Egész munkásságán végigvonul az az általa hirdetett tétel, miszerint a zsidóság két különböző, pontos határvonallal elválasztható irányzatot foglal magában: a racionális gondolat-zsidóságot és az érzések lélek-zsidóságát, mely utóbbi megnyilatkozását, természetesen a chaszidiz-

musban látja. Ennek a nézetének pregnáns kifejezést adott „A vilnai gaon és a Best“, „Az ész és az érzés“ és „Kétféle zsidóság“ című tanulmányaiban, melyek nagy feltűnést keltettek és szerzőjük éles támadásban részesült, a szélsőséges racionális M. L. Lilienbaum és a szkeptikus S. J. Hurwitz részéről.

A zsidó misztika eredetét a legősibb időkig, szinte a világteremtési mítoszig vezeti vissza és az ősi kezdettől, egy megszakítás nélküli láncolat folytatását látja, a chaszidizmus világszemléletéig.

Hatvanadik születésnapja alkalmával az egész héber sajtó a legteljesebb elismerés hangján méltatja Horodetzki tudományos tevékenységét és legutóbb a berlini zsidóság ünnepelte a tiszteletére rendezett héber estély keretében az ott élő tudóst.

Feleki Sándor: Libanoni cédrusok

*Állnak fent a hegyen magasba,
Megtépdesve és elhagyatva.*

*Korhadt a törzs, a galya száraz,
Gyéren hajt zöld levelet már az.*

*Levelet, ágat por belepte,
Alig száll arra játszi lepke.*

*Csak forró nap sugára tűz le
S gubbasztanak perzselő tűzbe.*

*Mind oly csüggedt, szomorú, néma,
Csak egy-egy galy recseg, sír néha.*

*Kopár a föld. Pár vézna cserje.
Madár nincs, mely ott fészket verje.*

*De hogyha jő a holdas este,
Várják a vén fák azt repesve.*

*Lombjuk közt szellő sírva száll át
És édes álom bontja szárnyát.*

*Sok évszázados drága álmok...
A szent falak még fényben állnak.*

*Feltűn Salamon büszke trónja,
Majd Jeruzsálem üszke, romja.*

*Figyelnek. Mintha zengne zsoltár,
Mely sír: Jeruzsálem, csak voltál!...*

*Mire dereng, elül a szellő,
A mult emlékein szökellő.*

*A fáknak lombja néma újra,
Szomorkodnak, egymáshoz bújva.*

*S néznek vágyón a végtelenbe,
Mintha Izráel népe lenne.*

Lakos Alfréd: Mordechaj diadala. (Az amerikai kiállításból hazaérkezett változat)

CSERMELY GYULA: PURIM LEOSZID — A CHASZIDOK HUMORÁBÓL —

Lengyelországban, a világháború lezajlása után, járvány tört ki az ottani zsidóság közt, mely minden új nappal több-több áldozatot szedett. Nem kolera volt az a járvány, nem hubos pestis, nem nyakszirtmerevedés, vagy más, az emberi testet elpusztító nyavalya; a hitehagyás epidémiája tört ki és ritkította a zsidóság sorait.

Mi volt az oka a járványnak? A féktelen gyűlölet-e, mely megsemmisítésére törekedett a zsidónak, vagy a kétségbejítő gazdasági helyzet, mely elsősorban a zsidókkal éreztetette pusztító hatását? Nem kérdezem, nem is vagyok rá kíváncsi, mert nincs az a fekete gyűlölség, nincs az a nyomor és szegénység és nincs az a csábító aranyhegy, amit enyhítő körülményül vehetnénk, ha az ősi hittől való elfordulásról van szó. A nagy költő szavát: ember, küzdj és bízva bízzál, senki sem tartozik annyira a lelkébe vésni, mint éppen a zsidó, a zsidó! Mert egyetlen népnek a világon sem adták az ősei annyi megrendítő példáját a hitért való magafeláldozásnak, mint az országok árvájának, a zsidónak.

Varsóban tört ki a járvány, onnan áterjedt a többi nagy városra és sok kisebb helység sem maradt immunis. Felütötte fejét Bresztben is.

És ma hirül vitték a rebbének — az elképedéstől színtelenné vált arcok — rebbelébn, lemán hásém... doktor Minszki, az ügyvéd, vele felesége és négy kiskorú gyermeke! — másnap vagy harmadnap: rebbelébn, Markovics, a földbérli!... negyednap vagy ötödnap: rebbe ziszer, Lodzki is, a gyáros! És így ment ez hét-hét után és a rebbe elmondhatatlanul szenvedett.

Purim napján a rebbenél nagy sokaság volt együtt, mint az előző években is mindig, de az általános hangulat nagyon nyomott volt és különösen a rebbe ült szótlanul hívei körében. Arra gondolt, ki lesz a következő, akinek nevével beront hozzá valamely embere: rebbelébn, halotta már, az is!

Sejtették a hívek, mi járhatott rabbijuk eszében, s hogy derűsebb tájra csalhassák komorra vált lelkét, többen is megkérdezték tőle:

— Mondja csak, rebbe ziszer, miért mondja a Talmud vagy a Midrás, hogy a Messiás eljövetele után minden más ünnep meg fog szűnni, nem lesz Peszách és Svüesz és a többi, csupán csak a Purim marad meg? Miért kivétel éppen a Purim?

Az öreg rebbe sokáig hallgatott — lelke most az ég-

ben jár, — olvasták le arcáról az emberek — végre is az asztalra csapott a rebbe: — Meg fogom magyarázni, rebojszem.

És kezdte az ő megszokott halk hangján, de később, mennél hosszasan beszélt, hangja annál szenvedélyesebb és korholóbb lett.

— Minden ünnepnek külön angyala van, — kezdte. — A három zarándok-ünnepnek, Peszáchnak, Svüesznek és Szükesznek; Ros-hásónonak és Jomkipurnak is van angyala. szintúgy Chanukának és Purimnak is. És minden erev-jomtovnap alkonyatán az ünnep angyala leszáll a földre és amerre csak ellebeg a falvak és a városok zsidó házai fölött, a háztetők alatt a szobákban új lelket váltanak az emberek. Fények gyúlnak az asztalokon és a lelkekben, és ahogy a gyertyák lángja csak felfelé lobog, úgy a lelkék lángja is csak felfelé, az Istenhez. És egész Izraelt egy közös nagy gondolat emeli az égbe: ze hájom ószó Ádonáj, ezt a napot Isten szerezte nekünk, nogiló vöniszmöcho boj, örüljünk e napnak és vigadjunk.

— Emesz, úgy van, — szóltak közbe a hívek.

— A mi ünnepeink angyalai fönt laknak az égben. — folytatta a rebbe a beszédet. — Hétköznapi nem lévén dolguk, odafönt vannak az angyalok. Nos, egy téli napon úgy látta az Isten, chámisóószor hisvát után lehetett, hogy az ünnepek angyalai mind magamegelégedettek, jókedvűek, csak Purim angyala kedvetlen és szomorú.

— Tudta az okát, mert a Legfelsőbb mindent tud, mégis meg akarta tudni maguktól az ünnepek angyalaitól is, és maga elé szólította egyenként. Legelőbb is a Peszách-ünnep angyalát. — Te miért vagy oly megalégedett, mondd meg?

— Uram, Teremtőm, örökkévaló Egyisten — felelte Peszách-ünnep angyala —, én boldognak érzem magam a tisztemben, mert nemcsak az ünnepet viszem le népednek a földre, néped ama részének, amely még hű hozzád, hanem sikerült elérnem már de sokszor, hogy olyanok, akik már messze kerültek szent hitünktől és a hitehagyás gondolatával jártak, megint visszataláltak az útra, mely a zsidósághoz és Te hozzád vezet. Hány családfőnek sügtam a fülébe: te, hívd meg széderre azt az igazgatót, azt a bírót, azt a professzort s mikor csakugyan ott ültek a széderasztal mellett és rég elfelejtett édes emlékekkel telt meg újból a lelkük, a legtöbbje elhatározta: nem, nem teszem meg! Nem gyalázom meg öreg szüleim sírját.

Alt Wien ezüst Móhel-tál (Dr. Eisler Mihály Galgóc, tulajdona)

— Peszách angyala — mondta az Isten —, neked csakugyan van okod rá, hogy jókedvű légy.

— Svüesz angyala is — folytatta a rebbe — hasonló sikerekről számolt be. Már nem egy zsidót, aki mesze akart szökni, erev svüeszkor sétálni vezetett. S mikor látta az a tévútra készülő, mint nyelik zsidó gyerekek a zöld galyakat, hogy feldíszítsék velük a templomot és az otthont, saját gyerekkora jutott eszébe és visszaretent attól, amire készült.

— A többi angyal is tudott miről beszélni. Ros hásonó angyala a sófárról, melynek hangjai kitörtek a templomból és felrázták a lelkiismeretet abban, aki lelkiismeretével már alkudozni kezdett, és így sorban Jomkipur és Szüksész és Szimchász-Tóra angyala is. Még Chanuka angyala is tudott szép sikerekről beszélni. — De hölesek is voltak őseink — mondta —, helyesebben a zsidó nép ősei, hogy szabályul rendelték: a menóráht az ablakba kell tenni és olyankor gyújtani meg gyertyáit, amikor járnak még az uccán emberek. Hány feketén gondolkozó zsidó, mikor elvezettem egy-egy menóráhs ablak alatt, a szülői házra kezdett gondolni. Látta ősszakállas atyját, amint meggyújtja a menóráh gyertyáit, hallotta reszketeg hangját, amint áldást mond, majd ujjongva énekel — és a fekete gondolat csábító ereje megtört.

— Hát te Purim? — kérdezte a Legfelsőbb.

— Ribajnaj sel ajlam — felelte az angyal és sóhajtott —, én fölöslegessé lettem, már úgy látom. Akik még megtartják a Purimot, nálam nélkül is meghallgatják a megillát és vigadnak, hogy Hámán terve nem sikerült, a közönyösek pedig, ha távol is még tőlük, aminek már a gondolata is förtelem: a közönyösek rólam nem vesznek tudomást. Arra pedig sehogysem tudok esetet, hogy a kereplő hangja, ezé a legkellemetlenebb zajcsináló szerzőm, megtérésre hírt volna egy zsidót, aki már odaadta lelkét a sátánnak... Nézd, Uram, sopánkodott Purim, Peszáchnak van szédertálas asztala, Svüesznek van kerti virága és zöld gallya, Ros-hásónónak sófárja, Chanukának menóhrája... nekem csak ez a mihaszna kereplőm van. Vedd el tőlem, Uram, és más szolgálatra rendelj ki, Teremtőm. Bocsásd meg szavam, de én fölöslegessé lettem, már úgy látom.

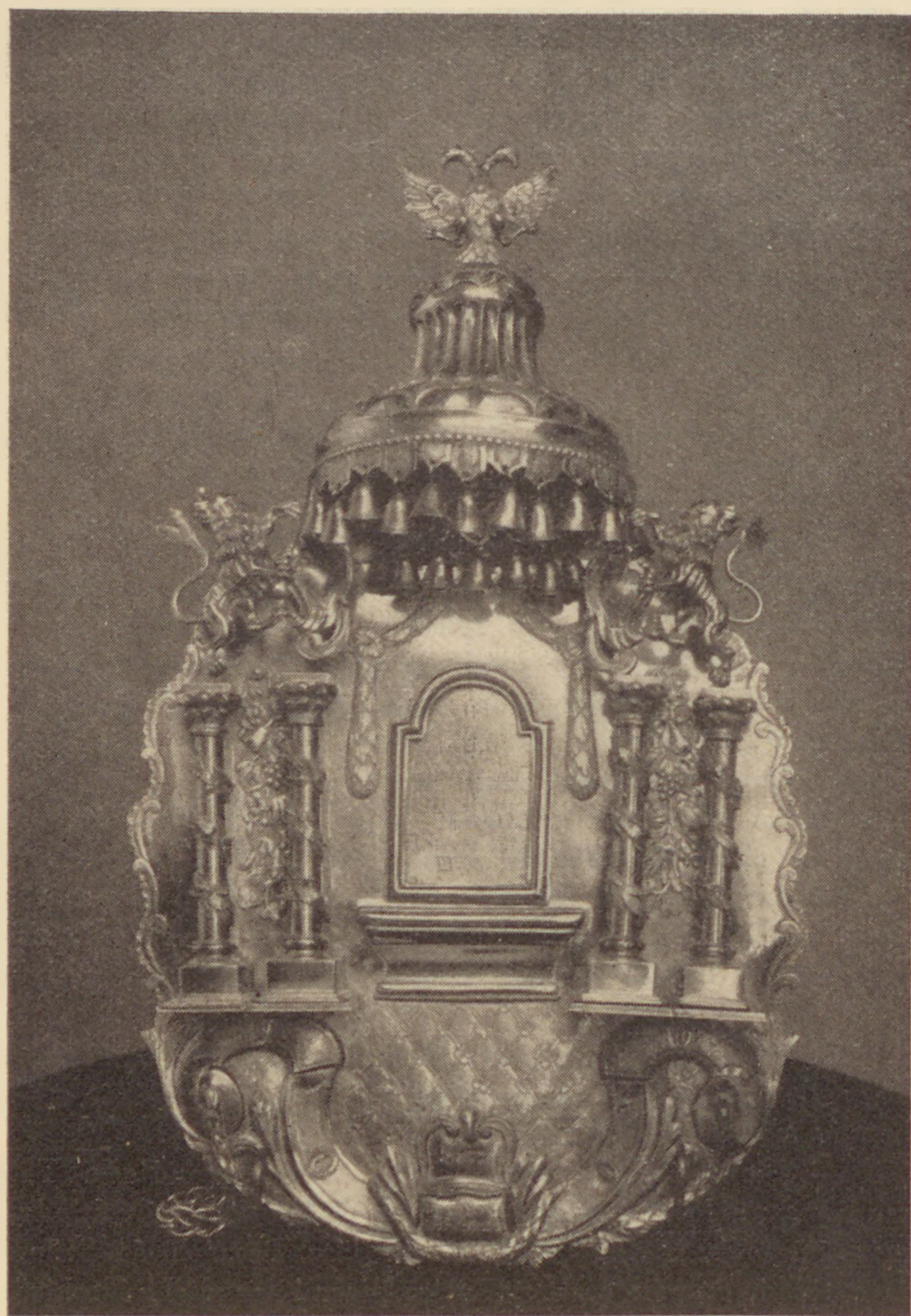
— De nem lettél, — felelte a Legfelsőbb. — Majd ha leküldöm a Messiást a földre, akkor lesz csak igazi szükségem rád. Olyan kereplőt adok akkor a kezédbe, hogy lármája az egész világot tölti be, a föld egyik végétől a másikig.

— Nem értem, — mondta az angyal. — Mi dolgom lesz azután, ha világmegváltó kegyelmedben végre leküldöd a földre a Messiást?

— Ha leküldöm a Messiást — felelte a kérdésre a Teremtő —, fel fognak támadni a halottak. Mind, mind, még a testvér- és apagyilkosok és a templomrablók is fel fognak támadni, mert megvezekelték bűneikért a géhinnomban. *Csak akik elpártoltak a hitüktől, akik megtagadták az Egyisten hitét, nem fognak feltámadni soha.* És akkor lesz rád szükségem, te Purim. A Messiás eljövetele után Peszáchtól Chanukáig megszűnik minden ünnep, amit rendelt, csak egyedül te maradsz meg, Purim. Forgatni fogod a kereplőt, rettenetes lármája be fogja tölteni a világot s attól tudatra fognak riadni azok, akik megtagadták hitüket és kitértek. Ébrenlétre fognak felriadni napnap után, de ott fognak maradni örökös sírgödrük legmélyén, feltámadni nem fognak, mert annak, aki hitét hagyta, nincs feltámadás... Ez lesz a Purim leószid, a messiási jövőnek Purimja, fejezte be a Legfelsőbb a beszédet.

— Nos, tudjátok már — fejezte be a rebbe is —, miért mondja a Talmud, hogy a Messiás eljövetele után csakis Purim fog megmaradni a világon?

...Aki ért ebből a meséből, Lengyelországon kívül is érthet, itt minálunk is, szeretett feleim.

Tóravért 1780 körül. (Dr. Eisler Mihály Galgóc, tulajdona)

EDMOND FLEG (PARIS): MIÉRT VAGYOK ZSIDÓ?

AZ ÚJBÓL MEGTALÁLT ZSIDÓSÁG

Ennyire jutottam, mikor híre jött, hogy Dreyfus kapitányt, kit mint árulót az Ördögszigetre száműzték, 1894-ben igazságtalanul ítélték el, csupán azért, mert zsidó volt. Eleinte nem érdekelt a dolog. Túl távol állt ez az esemény gondolkodási körömtől, sem hogy azt megzavarhatta volna. S ha gondolkodtam volna felette, valószínűtlennek találtam volna, hogy hét katonatiszt csupa elfogultságból száműzetésbe küld egy ártatlan embert. Ez csak agyrém lehet!

Azonban az izgalom egyre terjedt az egész országban. Az elítélt javára. Egyik, másik tanárunk érdeklődni kezdett ügye iránt. Nemsokára hívei akadtak barátaim között, még „az esztéták” között is. S bármily távolálltam is minden földi gondtól, miatta le kellett szállnom egemből.

Volt egy jóbarátom, ki nem volt évtársam. Retorikai órán ismerkedtünk meg s erős szimpátia fejlődött köztünk, ami még most is tart. A gyengédség, mely köztünk kifejlődött, teljesen szellemi természetű volt. Abban találtuk legfőbb élvezetünket, hogy mindenben megértettük egymást és összhangba hoztuk gondolkodásunkat. Én főképp arra törekedtem, hogy barátságunk megtartsa szellemi mivoltát. Azt akartam, hogy barátságunk ne csak kölcsönös szívességek-ből álljon, amint szokásos, sem abból, hogy nincs titkunk egymás előtt. S mindamellett elválasztott bennünket egymástól a szégyenlősség egy neme. A Dreyfus-ügy felfedte ennek okát.

Barátom mentes volt minden reakciós, konzervatív neveléstől. Nagyon érzékeny lélek volt, de nem romantikus s teljesen áthatva Maurice Barrés mindent felforgató ifjúkori elveitől. Nagyon intelligens és sokkal logikusabb elme volt, mint én. (Baráti körünkben a Logikusnak hívták.) És ő levonta nihilizmusunkból következtetéseit. Szabad, megértő szelleme felszabadította magát minden filozófiai illúziótól. Szét-törte az összes társadalmi bálványokat és nála még a haza fogalma is a kritika körébe tartozott.

Kételkedő szelleme, ellentétben velem, valószínűnek tartotta Dreyfus ártatlanságát, azonban miközben én lassan-lassan közeledtem ehhez a feltevéshez, ő csodálatomra mindjobban távolodott tőle.

Nemsokára hangoztatni kezdték, hogy megsértve a védelem jogait, egy titkos iratsomó tartalmát közölték Dreyfus katonai bíráival s ők meghozták ítéletüket, anélkül, hogy meghallgatták volna a vádlottat vagy védőjét. Ez az eset a kapitány javára hangolt. Mi szükség titkos bizonyítékokra, ha anélkül is kellő bizonyítékok vannak. Az én Logikusom ezt a gondolkodást csak mint absztrakt fogalmat ismerte el. Nem tudni, mondta, vajjon ez tényleg alkalmazható-e.

Az elkövetett törvénytelenségen nagyon megütöttem s elég oknak tetszett nekem a per újrafelvételére. Barátom nézete viszont az volt, hogy lehetnek magasabb érdekek is, mint a védelemé és a per felvételéhez döntőbb okok kellenek.

Köztudomású, hogy Dreyfust egy széljegyzet alap-

ján ítélték el, melyet egy idegen hatalomnak kiszolgáltató aktán találtak. De mikor ezt a széljegyzetet a lapokban közzétették, kitűnt, hogy az írás nagyon hasonlít egy másik tiszti írásához, Eszterházy parancsnokéhoz, sőt egyes írásszakértők azt állították, hogy az írás ugyanaz. Hogy tudhatják ezt, mondta Logikusom, hisz nem az eredeti kéziratokkal, hanem csak másolatokkal dolgoztak.

Úgy tűnt nekem, sosem találtak kellő magyarázatot Dreyfus bűnösségére. Eszterházy viszont züllött alak volt és tudtak leveleiről, melyekben új Sedant kívánt Franciaországnak. Lehet, hogy Eszterházy bandita, felelte barátom, de ez nem bizonyítja Dreyfus ártatlanságát. S biztos, hogy a levelek, melyekről beszélnek, hitelesek?

Hamisítással vádolták Piquart ezredest, ki rámutatott, hogy a vezérkar fedezni igyekszik Eszterházyt. Ez a vád nem volt valószínűtlen, de ha bebizonyították, hogy Henry parancsnok hamisított, hogy meggátolja a per újrafelvételét; ezt a hamisítást egy túlbuzgó katona hazafias cselekedetének tüntették fel, akinek hamisításával nem volt más célja, mint ismerve az iratokat, melyeket nem lehetett veszélytelenül közvétenni, hasonlókat gyártott helyettük.

Legjobban meglepett ebben az okoskodásban, hogy visszavonhatatlannak látszott, ha elfogadjuk a titkos értelmezését a dolgoknak. S ebből önként következik a vak bizalom a katonai törvénszék és vezérkar iránt. Barátom azt állította, hogy bizalma mentes minden előítélettől s ez csupán azon embereknek szól, akik egyedül voltak pontosan informálva. Egyik oldalon a szakértőket látta, akik tudtak, másik oldalon a dilettánsokat, akik csak sejtettek s így habozott ítéletével.

Én sokáig haboztam, de aztán világosan kezdtem látni. Most azok, akiket barátom amatőröknek nevezett s szerinte csak találgattak, szerintem tudtak. Minden felmerült újabb mellékkörülmény felett vitakoztunk, — igyekeztünk egymást meggyőzni. De ez nem sikerült. Nagyon bánkódtam emiatt. Nem kétkelkedhettem sem barátom intelligenciájában, sem jóhiszeműségében, sem jó szívében. Hogy láthatott ő tévesen, mikor én világosan láttam az igazságot. Nem lehetett valami ösztönszerű, titkos oka az ő feltétlen bizalmának egyes katonatisztek iránt? S mikor én másokban bíztam, nem lehetséges-e, hogy nálam is ismeretlen érzések furakodtak a tények és ítéletem közé? Melyek voltak azok az ismeretlen erők, melyek így szembeállítottak egymással? Miért félttem tőlük, anélkül, hogy meg tudtam volna őket magyarázni? Talán még véget vetnek barátságunknak?

Félő volt, mert körülöttünk sok régi barátság megszakadt. Bizton olvassz majd a nagy perről. De nem fogod megtalálni könyveidben a szenvedélyeknek azt a kitörését, melyet okozott. A Sorbonne előadásai vitákkal fejeződtek be és a szalónokban az estélyek verekedésekkel. Az uccákat megszállva tartotta a katonaság, hogy fékentartsa a tömeget, mely

felváltva gyalázta a banditákat, majd a hősöket. Ez az egyenetlenség feldúlással fenyegette a családok békéjét is. Akár Dreyfus-párti voltál, akár ellenfele, mindig sértőnek találta valaki magára, lett légyen az illető ötven év óta barátod, az atyád, vagy a testvéred. Mert ez alatt a dráma alatt titokban egy másik régi dráma tombolt, amely két világnézetet állított szembe egymással.

Ebben a harcban egy másik harc rejlett, a régi harc a zsidóság körül. Dreyfus zsidó volt és ezért ellenesei az egész zsidóságot tették felelőssé vétkéért. S a rendbontásért, amit védelmezőinek elkeseredése az országban okozott, hogy őt tisztára mossák. Ha hebizonyult volna ártatlansága, akkor is a zsidók voltak hibásak, hogy őt meg akarták menteni. Egy zsidónak a becsülete nem ér fel a nemzet jólétével, — mondták. Ha akadnak minden vallási érzéstől mentes gondolkodók, keresztények, katolikusok, sőt papok is pártolói közt, ezeket megfertőzte a zsidó pénz, vagy a zsidó gondolkodás. Azt mondták, hatalmas titkos társaság alakult, az árulók társasága, mely az egész világ zsidóságának vagyonából táplálkozva, arra törekszik, hogy Franciaországot lefegyverezze és ellenségeinek kiszolgáltassa. Ez a vád nem új a történelemben. Azt mondták, bárhova került a zsidó, szerencsétlenséget okozott. A zsidóság okozta a római császárság vesztét, mert szövetkezett a barbárokkal a népvándorlás idején. Az ő hibájuk, hogy Spanyolországot legyőzték az arabok. Az ő hibájuk, hogy Lengyelország Poniatovszky alatt feldaraboltatott. Miután a középkorban uzsorával minden aranyat magukhoz kaparintottak, 1789-ben arra használták ezt a kincset, hogy a forradalmat finanszírozzák, mely arra szolgált, hogy polgárjogokat nyervén, a régi rendszer romjain megvalósíthassák hatalmi ábrándjait. Kapzsi, érzéki, tolvaj, hamisító a zsidó, áruló természeténél fogva s ha bizonyíték kell Dreyfus bűnösségére, elég bizonyíték zsidó volta.

Nem ez a gyalázkodó történelemfilozófia izgatott fel. Hiába kutattam lelkiismeretem legtitkosabb zugáiban, nem ismertem magamra ebben a zsidóképben s tudtam, hogy nincsenek nyugtalanító, sötét terveim. De habár nem éreztem magam találva, mégis izgatott az eset. Nekem újdonság volt ez az antiszemitizmus.

Gyermekkoromban hallottam egy oroszországi zsidómészárlásról, mely az egyik cár meggyilkolását követte. Felmetszett hasú asszonyok, elevenen eltemetett aggastyánok, petróleummal leöntött és tűzbevetett csecsemők nyugtalanították éjjeleimet, de azután ez elmúlt.

Gyakran beszéltek előttem „risesz“-ről. Ez az elszáshi héber zsargonból vett szó a keresztények rosszakaratát jelentette a zsidósággal szemben. De többször konstatáltam, hogy gyakran tulajdonítanak ennek az ellenszenvnek olyan dolgokat, melyeknek más okuk volt. S nagyon szimbolikusnak találtam erre rabbink maliciózus viccét a két zsidóról, kik nyitvahagyták az étterem ajtaját.

Anyám, ki született francia volt, sokszor ismételtette nekem, hogy Franciaországban a zsidók sok-

kal boldogabban élnek, mint bárhol másutt s hálásnak kell lennünk e nagylelkű nemzettel szemben, mely először adott polgárjogot a zsidóknak s Cremieux, a zsidó minisztert nemzeti gyászpompával tisztelte meg.

Azóta nagy port vert fel egy könyv, „A zsidó Franciaország“, mely erős szavakkal a zsidókat okozza minden bajért, mely Franciaországot érte. De azt mondták, hogy ez csak gyűlölködő röpirat, melynek nincs jelentősége.

Párizsba érkezésem óta a panama-botrány kapcsán s az első Dreyfus-per alkalmával néhány újság felelevenítette ezeket az állításokat. De ebben az időben én nem olvastam újságot. Benső életet éltem, hova nem hatolhattak be külső hangok és ilyen közönséges dolgok nem érdekelték magasabb gondolatokkal foglalkozó elmémet.

Végre miért törődtem volna Izrael ellenségeivel? Hisz Izraellel sem törődtem. Ki törődött vele körülöttem? Gondoltak-e valaha arra iskolatársaim, hogy én más vagyok, mint ők? Ő is, én is úgy gondoltuk, hogy a zsidóság eltűnt.

Családomban is, mely hajdan úgy ragaszkodott a zsidó szokásokhoz, egymásután elejtették ezeket. Összeütközések nélkül, vitatkozás nélkül, a környező erők hatása alatt évről-évre több kivétel akadt az azelőtt oly szigorú szabályok alól. Mikor visszatértem Genfbe vakációra, mindig újabb haladást konstatáltam e téren. Nem tartották oly szigorúan az ünnepeket, felhagytak egyes szokásokkal, sonkát ettek, s Lisette szakácsnőnk kétségbeesésére tejeset és hússat egymás után adtak az asztalra.

S ha még atyai házunkban is így meggyöngült a zsidóság, elhalt bennem is és nem volt más hátra, mint halni engedni.

De akkor miért nőtt napról napra elkeseredésem az antiszemiták ellen? Mi közöm volt azokhoz, akiket támadtak? Mit törődtem vele, igazak voltak-e a vádak, vagy nem?

Múló lesz ez a szenvedés? Vagy tovább is foglalkozni fogok pampfletokkal, amelyek nem érdemelnek kritikát? Talán hamarosan belenyugodtam volna, ha Logikusom nem szolgál újabb meglepetéssel. Avval, hogy anélkül, hogy pontosan figyelemmel kísérné ezt a vitát, nincs meggyőződve a tétel megingathatatlan-ságáról.

Ez a szó, antiszemitizmus, mint mondá, ürügyül szolgál különböző aspirációkra. A legritkább eset, hogy tényleg a katolicizmusból, mint vallásból eredne. Talán még a protestánsok közt inkább akadnak meggyőződéses ellenfelei a zsidóságnak. A többség azonban rabolni akar, ott, ahol van mit s ezt az ösztönt felhasználva, néhány gonosztevő egyes elvakult naivak segítségével elhitette a tömeggel, hogy minden baj a zsidóktól származik, ellenük minden eszköz jogos, egész a rablásig és mészárlásig.

Nem kell elfeledni, mondotta barátom, egy nép érzelmeit egy faji kisebbség ellen, mely őt kormányozni törekszik. Egy felülkerekedő faj ellen, melyet (nem fontos, mi okból) évszázadokon át megvetett.

Elismerte, hogy Izraelnek is vannak idealistái.

utopistái, kik megfélekeznek a zsidó érdekekről; de ezekben a finom elmékben gyenge politikusokat láttott, kik légvárakat építenek, míg a valóságban élünk.

Nem tagadta, hogy egyes zsidók, kik felülemelkednek az átlagon, nagyobb szolgálatokat tehetnek a közösségnek, sőt jobb hazafiak is lehetnek, mint mások. De sok zsidó sok állást elfoglal s kritikus időkben faji szolidaritásuk felülmulja hazafias érzelmeiket.

Ha bízni akarunk azokban, akik államunk igazgatását intézik és hordozói a nemzet érzelmeinek, nem találnám illogikusnak, mondá, ha nem is zárnánk ki a zsidókat az állami funkciókból, de viszont nem hagynánk nekik nagyobb befolyást ügyeink vezetésére, mint ami számarányuknak megfelel.

Megdöbbsentem. Hát a zsidók kormányozzák Franciaországot? El kell tőlük venni már élvezett jogokat? Csak szolidaritásból tartják Dreyfust ártatlannak?

Hogy juthatott egy világos elme ilyen gondolatokra? Nem talátlam rá választ.

Milyen szomorú este volt, mikor rájöttem, hogy lehetetlenség megegyeznem barátommal, hogy nézeteltérésünk oka nem a tényekben rejlik, nem is azok értelmezésében, sem a következtetésekben, melyeket belőlük levonunk, hanem egy tényben, melyről nem is tudtunk s mely régebb és igazabb, mint mi vagyunk. Beleegyültem a Dreyfus-ügybe, aláírtam a lapokban megjelent tiltakozást Piquart érdekében. Barátom szerető finomságával értésemre adta, hogy mint idegennek, vagy félig idegennek, tartózkodnom kellett volna ettől. Egészséges logikája nem tévedett. Mindamellettt igyekeztem őt levélileg meggyőzni az ellenkezőjéről.

Tegyük fel, írtam, hogy azoknak, kik aláírták a tiltakozást, okuk volt rá, s nekem is okom volt rá. Olyat tettem evvel, amire nem volt jogom? Megsértettem avval egy francia törvényt, ha elmondtam nézetemet, kifejezést adtam érzelmeimnek, félelmemnek, felháborodásomnak? Itt nem politikai, hanem jogi ügyről van szó. Törvénysértést konstatalok, zsarnokságot, a törvény betűszerinti alkalmazása által. S az idegenek, akik Franciaországban laknak, épp úgy szenvednek alatta, mint a franciák. Azt mondanád, távozzanak? Akár ha az ország törvényhozása nem is tetszik nekik, akkor is joguk van maradni és protestálni egy törvénytelen aktus ellen, mely felháborítja nemcsak őket, de számos franciát is.

Miután jogom volt protestálni, mondtam, kötelességemnek tartottam nyilvánosan kifejezni nézetemet, amelyet sosem titkoltam barátaim előtt. Közismert volt a miniszter gyűlése az iskola iránt s ha ebből kellemetlen következmények támadnak a tiltakozókra, szégyeltem volna ezek alól kivonni magam.

Utólag így gondolkodtam. De mikor aláírtam az ívet, nem gondoltam semmire. Először életemben szociális lény voltam, cselekedtem s láttam, hogy a tett nem mindig hosszas megfontolás eredménye, hanem néha egy erős ösztöné, melynek származása ismeretlen. Éreztem, hogy dilettantizmusom csak látszat volt.

hogy az igazságra vágyom, hogy az emberszeretet illúziója, amely felett oly gyakran gúnyolódtam, bensőmben is él, — hogy a valóság sosem fog meggyőzni gyermekkori ideáljaim hamis voltáról, melyeket oly gyakran gúnyolnak az ostobák.

Hogy emberi szolidaritásomba zsidó szolidaritás is vegyült és ezért éreztem át a dráma szomorúságát, amely előttem lejátszódott, ebben nem kételkedtem többé. De nem törődtem vele. Nem tudtam ellenállni sem az egyik, sem a másik hívásnak, mindkettő hatalmába kerített.

Olyan másnak, olyan távollévőnek láttam barátomat. Nem azért egyeztünk meg oly soká, mert nem ismertem önmagam? Az a feszültség, melyet vele szemben gyakran éreztem, különbséget jelent, mely áthidalhatatlan? Le kell tehát mondani mindenről, ami bennünket összeköt? Bármily finoman történt, nem üzött-e el szemrehányása, barátságából, hazájából?

Miközben e szomorú gondolatokkal foglalkoztam, a Dreyfus-ügy személyes ügyemmé lett. Mily messze tűnt régi egoizmusom. Remegve vártam a lapokat. Úgy olvastam őket, mintha ennek az embernek sorsához volna kötve az én sorsom is, fajának sorsához, amelyben lassanként felismertem az én fajomat. Közölték leveleit. A szavaló stílus ügyetlenségéből kihallottam a meghurcolt ártatlanság kiáltásait. S ez a kiáltás, mely a tengerentúlról jött, égette torkomat és tépte szívemet. Éjjel ágyamban a fogolyra gondoltam. Láttam a forró sziklákon őrzői gyűlöletétől körülveve. Ő is feküdt, két vasbéklyóval, szalmazsákjához láncolva. És mozdulatlanságában kiáltott, egyre kiáltott. S ez a kiáltás felkeltett más, rég hallott kiáltásokat, melyek a gyermekkoromban hallott pogromokból hangzottak felém; s magam is kiáltani akartam, odakiáltani szenvedéseiket az egész világnak.

És mikor az Ördögzigetről újból bírái elé szólították, hogy másodszor is elítéljék, úgy éreztem, mintha megszűntem volna élni. Kiközösítve éreztem magam az egyetemes testvériségből és azt kérdeztem magamtól: zsidó, hol van helyed a világban?

Barátságom, mely Logikusomhoz fűzött, még ezeknek a szenvedéseknek is ellenállt. Az ő tapintata erősebbnek bizonyult idegességemnél. Miért vesszünk össze amiatt, mondotta, mert nem vagyunk egyformák? Próbáljuk meg megérteni egymást, anélkül, hogy egyformáknak gondolnók magunkat. Társalgásunk nem fog többé dialógusokból állani, hanem monológokból, amelyek keresztezik egymást. Mind-együnk megmondja majd a nézetét, anélkül, hogy meg akarnánk győzni egymást. Ez talán egy magasabbfokú egyetértéshez fog vezetni. Voltak már hasonló barátságok.

S csakugyan. Megszűnt minden feszültség. Különbözőségünk tudatában olyan barátok lettünk, akik mindent elmondhattak egymásnak. És újra feltalált szeretetünk felett érzett örömeiben barátom elmondta új gondolatait, amelyek világosságot derítettek az én szétszórtságomra.

Franciából fordította: Bisseliches Mózesné

BÁRÓ HATVANY BERTALAN: PALESZTINA KÉRDÉSE

A BRIT BIRODALOM KÖZELKELETI POLITIKÁJÁNAK TÜKRÉBEN

ELŐADÁS A GOLDMARK-TEREMBEN

Nem a napi politika szempontjából szeretnék ezuttal a Szentföld kérdésével foglalkozni; hiszen éppen e helyen hangzott el néhány hét előtt egy igen szakavatott előadás azokról a faktorokról, amelyek a brit birodalom pillanatnyi helyzetében a Szentföld jövőjének kérdését determinálják. Inkább azokat a történelmi hatóerőket szeretném analizálni, amelyek a jelenlegi, kétségtelenül kaotikusnak nevezhető helyzethez vezettek, de amelyek éppen oly bizonyossággal ki is fognak vezetni e helyzetből, amint azt a világgazdasági krízis elmúltával felszabaduló történelmi és gazdasági energiák lehetővé teszik.

Nem kívánok tehát azokkal az irányokkal foglalkozni, amelyek az 1929. évi szerencsétlen események óta nemhogy tisztulást nem hoztak, hanem a legsúlyosabb fogalomzavart és a kormányzat és építőmunka szempontjából végtelenül káros krízist idéztek elő. Úgy hiszem ugyanis, hogy a napi politika múltó zavarai ellenére is, a brit birodalom általános célkitűzéseiben csak az elnevezések, a frazeológia változhatnak meg, maguk a belső irányvonalak semmiesetre sem. Ily szemszögből nézve a szentföldi problémát, mint három egymásra ható erőnek a *coefficiensét látjuk s e három egymástól alapjában különböző erő intenzitása és iránya fogja megszabni a jövő fejlődését is.* A szóhajövő három erő: a brit világbirodalom, a pánizlámi mozgalom arab nemzeti frakciója és a világ zsidóságának helyzeti energiája. Egyenkint kell mindhárom erőt vizsgálni, hogy valamelyes eredményre juthassunk.

Ha a hatóerők leghatalmasabbikát, a brit birodalmi célkitűzéseket vizsgáljuk először, úgy minden további nélkül szembetűnik, hogy Palesztina e komplexumban nem alkothat önálló, avagy öncélú problémát és hármily tiszta és emberbaráti szándékok vezették a boldogemlékü Lord Balfourt, amidőn a Zsidó Nemzeti Otthon megalapításához a brit kormány nevében beleegyezését adta, mégsem tagadható az a tény, hogy e beleegyezés soha elérhető nem lett volna, ha a birodalom nem látta volna a háború alatt, hogy az Indiába vezető tengeri útnak, a Szezi csatornának nem nyújt kellő védelmet a Sinai félsziget sivataga. Pedig már e félsziget birtoka is annak idején, midőn az angolok Egyiptomot megszállták, komoly összetűzésre adott okot a csatorna ázsiai oldalán akkor még fennhatósággal bíró török kormányval. *Kétségtelen azonban, hogy mindaddig, amíg a brit birodalom bármely formában birtokolja Indiát, a Szezi csatorna feltétlen biztonsága teljesen elengedhetetlen.* India birtoka, India fenyegetett volta állította szembe annak idején, a mult század utolsó negyedében oly kérlelhetetlen módon a brit birodalmat az orosz hatalmi törekvésekkel. India a kulcsa annak a rejtélynek, hogy miért fordult a brit birodalom mindenkor oly élesen minden orosz expanziós törekvés ellen, és ha India lakosságának hindu többsége brit szempontból sohasem volt feltétlenül megbízható, India mohame-

dánjai — legalább is a világháború idejéig — a brit kormányzat leglojálisabb oszlopai voltak. Az indiai mohamedánok megnyerése törökbarát politikát involvált mindaddig, amíg az iszlám vezető pozíciója, a kalifátus a török szultánokat ékesítette. Amidőn a világháború alatt Törökország szembefordult Angliával, igen természetes volt, hogy a világ relative legtöbb mohamedánját önmagában egyesítő brit birodalom új és más utakat keresett mozlim alattvalóinak megnyerésére. Tekintettel arra, hogy amidőn a szultán a központi hatalmak mellé allott, dzsihád, vagyis szent háborút hirdetett ellenségei ellen, a világ minden muzulmanjának kötelességevé vált volna, hogy Anglia ellen forduljon. Ámde ez nem következett be. Sir Henry MacMahon, Egyiptomnak a háború alatt volt angol főkormányzója allította fel az új tételt, amely szerint a török szultánnak a kalifátusra való joga megszűnt és az iszlám vezetését ennél fogva újból arab kezekbe kell letenni. Adva volt tehát az a helyzet, amely imperatívummá tette a brit kormány számára, hogy az Indiához vezető tengeri út biztonságát védő területek lakosságának szimpátiáit megnyerve, egyidejűleg a már-már ingadozó indiai mohamedánokat is újból politikájának támogatóivá tegyék. Sir Henry McMahon elgondolása egy nagy arab birodalmat involvált. Az az érdekes levelezés, amely egyrészt közte, valamint titkára, Sir Ronald Storrs, másrészt Husszein mekkai serif között váltódott, éles világot vet azokra a tárgyalásokra, amelyeknek facitja az arab nacionalizmus még ma is fennálló — és mindjárt meg fogjuk látni, nem teljesen jogosulatlanul fennálló — igénye a Szentföldre.

Itt érkeztünk el a szentföldi probléma második hatóerejéhez, amelyet az araboknak némelykor nemzetfeletti pánizlámi, némelykor azonban tisztán nemzeti ambíciói képviselnek. Annak a történelmi levélváltásnak az adatait, amely a Brit Birodalom egyiptomi főbiztosi hivatala és az akkor még névlegesen török alattvaló mekkai serif között lefolyt, Vincent Sheean-nek, a jólismert ír-amerikai publicistának egy cikke leplezte le, körülbelül másfél évvel ezelőtt. Sheean szerint e levelezés kilenc dokumentumból állott: Az első levélben 1915 július 14-ikén a mekkai serif Sir Ronald Storrs-tól egyiptomi gabonát kér a Hedzsász szent városai számára, biztosítja a birodalmat barátságáról és kéri, hogy szüntessék be országának brit repülőkről származó röpcédulákkal való elárasztását. E levél érdekes mellékleteképpen szerepel egy memorandum, amely az arab nép hadi céljait szögezi le. E memorandum szabadságot és függetlenséget követel a Földközi-tenger, India, Anatolia és Perzsia által határolt Nagy-Arábiának. Ezen arab független állam elismerése ellenében szövetséget ajánl Angliának a törökök ellen. A harmadik dokumentum Sir Henry Mc Mahon válasza 1915 augusztus 30-ról keltezve. A gabonára vonatkozóan teljesíti a kívánságot, a határookra és az Arab Birodalomra vonatkozóan ki-

térő választ ad, azzal a megokolással, hogy több arab törzs a törököket segíti. 1915 szeptember 9-ikén Husszein serif oly értelemben válaszol McMahonnak, hogy csak abban az esetben áll a Brit Birodalom mellé, a Törökország ellen viselt háborúban, ha függetlenségét Anglia még a harchalépés előtt elismeri. Erre a levélre válaszolta azután a brit főbiztos, azt az iratot, amelyet a Balfour-deklaráció által felállított irányelvekkel szemben az arabok jogforrásnak tekintenek. Az 1915 október 25-ről keltezett írás nem kevesebbet mond, mint hogy a brit kormány nevében elismeri az arab nép jogát az arabok által lakott összes területek függetlenségére, ez alól csak a libanoni területet véve ki; mindenesetre már akkor is rámutat a Brit Birodalomnak Mezopotámiában fennálló speciális érdekeire. 1915 november 5-én a mekkai serif nem hajlandó az említett két kivételt elfogadni. 1915 december 14-ikén Sir Henry McMahon kötelezően kijelenti, hogy „No peace will be concluded in which the freedom and independence of the Arab peoples is not an essential condition“. Hogy tehát az arab nemzet függetlensége Anglia hadicéljává deklaráltatik. Itt is szerepel az a megszorítás, hogy a szövetséges Franciaország libanoni érdekei meggondolás tárgyává tétetnek. 1916 január 1-én Husszein serif kijelenti, hogy a háboru tartamára hajlandó a libanoni kérdéstől eltekinteni, fenntartja azonban magának a jogot, hogy e kérdésre is visszatérjen, mert nincs abban a helyzetben, hogy népe területéből csak egy talpalattnyi is feláldozhasson. 1916 január 25-én Sir Henry McMahon ünnepélyes levélben üdvözlí a Mekkaí Serifet a „jog és szabadság harcósainak“. tehát az antantnak sorában.

Husszein tehát harchalépett arabjaíval. Harchalépett a Brit Birodalom pozitív ígérétének birtokában, a brit kormány nevében tett kötelező kijelentések után, amelyek Nagy Arábia megalapítását minden kétséget kizáró módon garantálták. E felett vita nem lehet. *Palesztinát a Brit Kormány, amelynek pedig Lord Balfour és Lloyd George már akkor is tagjai voltak, majdnem két évvel a Balfour-deklaráció előtt odaígérte az araboknak.* Nem tartoznak ide azok az intrikák, amelyek Londonban, Párizsban, Genfben és Damaskusban találták gócpontjaikat és melyeknek folyományaképpen nemcsak a libanoni terület, hanem egész Szíria a lakosság kimondott tiltakozása ellenére a franciák mandátuma alá helyezettett. Azok a későbbi fejlemények, amelyeknek során a Damaszkuszban uralkodásra predesztinált Feisal, Husszein serif fia Bagdadba került, mint Irak királya, ezen intrikák folyományai voltak. Ugyanezen kétségbeesett, két egymással homlokegyenest ellenkező ígérlet közötti kapkodásnak köszönhető, hogy a *Jordan balpartján fekvő területet a Szentföldtől elcsatolva, mintegy vigaszdíjként adták Abdallah emirnek, Feisal testvérbátyjának.* Még kevésbé tartozik ide azután az a belső harc, melynek során a közben hedzsászi királlyá lett Husszein, Ali fiával együtt elvesztette birodalmát, amelyben ma a puritán Ibn Saud vahabitái uralkodnak.

Mindezt pedig azért kellett ilyen részletesen elmondani, mert valamennyien ismerjük annak az 1917 november 2-ről származó levélnek — a Balfour-deklarációnak — nemesveretű, de igaz Downing-Street-i diplomáciával megszövegezett szavait, melyre a zsidó nép palesztinai *közjogi igényeit* alapítjuk. Azt, hogy *közjogi*, azért emelem ki, mert hiszen *a történelem, a tradíció, a szeretet és a ragaszkodás jogán, a Szentföld mindig a mienk volt.* Herzl Tivadar óta a szellem jogán is. Szigorúan véve közjogilag azonban az említett Balfour-deklaráció tekinthető a mai napig is Szentföldön létünk jogforrásának.

Szemben áll tehát egy 1917-ből származó hivatalos dokumentummal alátámasztott 3000 éves igény, egy 1915 október 25-ikéről keltezett ép oly ünnepélyes dokumentummal, valamint a tényleges birtoklás jogával alátámasztott 1200 éves igénnyel.

Abszolúte igazságos itt nem lehet senki.

A Palesztina sorsát intéző harmadik erőnek, az *össz-zsidóság életenergiájának* mi is részesei és hordozói vagyunk. Bármennyire igyekezzünk tehát a legobjektívebb módon megítélni az arabok szentföldi igényeit, pártatlanok nem lehetünk. Nem látom szükségét annak, hogy ez előtt az illusztris gyülekezett előtt, amely már nevében viseli programját, részletezzem igényeink alaposabb megokolását, valamint azokat a *kulturális áldásokat, amelyeket a zsidók harmadik honfoglalása* — amelynek pedig csak a kezdetén vagyunk — *már eddig is jelentett.* E kérdést nálamnál jóval alaposabban ismerőknek ismétlését és plagizálását, azt hiszem nyugodtan mellőzhetem. Hiszen, akik itt ma összegyűltünk, valamennyien tudjuk, hogy a *Zsidó Nemzeti Otthon nélkül a Szentföld ma is még csak primitív, elhanyagolt, itt-ott legelőkkel tarkított kőszivatag volna,* amint hogy az volt az arabok uralma alatt évszázadokon keresztül. Jól tudjuk azt is, hogy a *zsidó-telepítő munka milyen komoly mértékben járul hozzá az arab lakosság életstandardjának emeléséhez is.* Az arab munkásnak a zsidók által való kiuzsorázásáról, vagy kizsákmányozásáról komolyan beszélni sem lehet, még ha akarná, sem végezhetné el e két dicső műveletet a zsidó telepes, mert az arab földesurak bizony édeskevés kizsákmányolnivalót hagytak a felláhnál. *Mindazok a pszichológiai momentumok tehát, amelyek egy ország jövő fejlődését elősegíthetik, a mi oldalunkon vannak.* Kérdés, mit tudunk belőle csinálni? Ezt nem a Szentföldön dolgozó derék chalucok-tól kérdeszem. Ők aztán igazán a legönfeláldozóbb, legtisztességesebb választ adták e kérdésre. Elég, ha némán rámutatnak a *termőföldre varázsolt pusztaságra, a tiszta kórházakra, iskolákra, a feléledő héber kultúrára, melynek központjai a jeruzsálemi egyetem és a haifai politechnikum, a zsidó nép életképességének és értékének legragyogóbb bizonyítékai.* Nem. A kérdést nem a palesztinaiakhoz intézem. Nem is azokhoz a *lengyel és ukrán gettókban szorongó szerencsétlen tömegekhez, amelyeknek csak a Szentföld tudna emberhez méltó öntudatot, emberi egzisztenciát és emberi kultúrát adni,* ha oda beengednék sze-

gényeket. A kérdést azokhoz intézem, akik Európa és Amerika nemzeteiben többé-kevésbé kényelmesen elhelyezkedve, azokba szépen felszívódva, még csak nem is könnyen, hanem néha *egyenesen rossz indulttal* kezelik a zsidó nép élet-halál harcát. Az a tény, hogy sokan vagyunk, akik a Herzl-féle Judenstaat eszméjét, a zsidó nemzeti gondolatot nem tudjuk magunkévá tenni, *nem ment fel bennünket a zsidó szolidaritás kötelessége alól*. Reméljük, hogy a gazdasági viszonyok javulásával és ezáltal a világnak közgazdasági életében újból súlyosbodó zsidó tekintély folytán sikerülni fog világosságot teremteni abban a káoszban, amely nemcsak a brit mandátum alatt álló Szentföld kormányzatában, hanem néhány nagyon is jó európai zsidó fejben is található.

Nagy-Arábia és az új Kalifátus lehet hogy jó szövetségesei lettek volna ideg-óráig a brit birodalomnak. Az is lehet, hogy a szuezi csatorna ázsiai partja biztonságban lett volna az ő kezükben, noha a szudáni kérdésben fennálló angol-egyiptomi ellentét ezt kétségessé teszi. Elképzelhetetlen azonban, hogy egy, ma még hozzá felekezeti villongásoktól sem mentes, arab államszövetség, vezető nélkül, kalifa nélkül, az egyiptomi és a serifi dinasztiák különböző secundo és tertio genituráinak ingatag uralma alatt — itt a Szíriában tervbevett új megoldásra gondolok — bármikor is képes legyen azt a szerepet vállalni, amelyet az arab álmodozók ambicionálnak. *Nem az a kérdés tehát, hogy kinek van joga Palesztinához, hanem az, hogy kire vár ott világtörténelmi kötelesség*. Egy pillanatig sem lehet abban kételkedni, hogy a brit birodalom politikája mai ingadozásában végtére nyugalmi ponthoz fog jutni e kérdésben is, és *semmi kétség sem állhat fenn az iránt sem, hogy a végső brit célkitűzés a zsidó honfoglalás valamely formáját fogja involválni*.

Ehhez azonban természetesen türelem kell. *Türelem* a szó mindkét értelmében. A helyes idő visszatérének kivárása, mert mint ahogy Chaim Weizmann a kellő pszichológiai pillanatban kezdte meg a Balfour-deklarációt megelőző tárgyalásokat a brit kormánnyal, úgy ki kell várni azt az időt, amidőn a zsidóság újból abban a helyzetben lesz, hogy a kapott támogatásért valami kézzelfoghatót adjon cserébe Angliának. A Szentföld kiépítésében addig elvileg és döntő módon újat hibás volna várni. Az elért eredmények megtartása, esetleg azoknak szívós munkával való nagyobbítása egyelőre kimeríti a pillanatnyi lehetőségeket. Türelem azonban a másik értelemben is ajánlatos. Az arab nem tekinthető betolakodott idegennek, hiszen 1200 éve ő az ország ura. ősi kultúrája van. Szegről-vegről fajrokonunk. Vallása a mienknek egyik legközelebbi rokona. Alaptermészete a szelíd ember indolenciája. Félig török földesurainak nemzeti és vallási ürügyekkel tán még sikerülhet őket ideig-óráig izgatni, de a zsidóságtól tapasztalt tisztességes bánásmód nem mulaszthatja el hatását egy oly népre, amelynek hálás volta szinte közmondásos. A túlzó zsidó nacionalizmus, amelyet ma revizionista cionizmusnak neveznek, az európai szélsőséges mozgalmaknak kellemetlen kópiája. Aki

az arab mentalitást nemcsak hogy nem ismeri, hanem nem is kívánja ismerni, aki az európai népek példájára a gyűlölködő sovinizmust és az öncélú nemzet megunt és ezerszeresen kultúrellenes eszméit hirdeti a Szentfölddel kapcsolatban, az csak hátráltatja a kérdés megoldását, akár arab, akár zsidó oldalon álljon.

Nem azért maradtunk fenn, Isten csodája gyanánt két évezred diaszporáján keresztül, hogy a világ zsidóságának, de az egész Egyistent hívő világnak is példaképül szolgálандó Zsidó Nemzeti Otthont elnyűtt európai ideológiák utánzatává tegyünk. Annak a zsidó nemzetnek, amely — állapítsuk meg — jórészt nem zsidó nemzetiségű, csak zsidó vallású európaiak és amerikaiak becsületes támogatásával alakul újjá, valamely magasabb, multunkhoz és szent könyveinkhez *méltóbb formát kell megnyilvánulásaira találni, mint aminőt az európai nacionalizmus kérétei nyújthatnak*. Csak így helyezkedhetik el az új Erec Jisrael abban a népközösségben, amely az európai emberiséghez fogja kapcsolni és amely maga is nemzetfelettségének és a béke és civilizáció akarásának oly sok példáját adta: a brit birodalomban.

DR WALLENSTEIN ZOLTÁN PÉCSI FÖRABBI: PURIMI AFORIZMÁK

A *purim* történetét tárgyaló „Eszter könyve” keletkezésének időpontja körül vita van a tudósok között. Nem értem a bibliakritikusokat. Szerintem kétségtelen, hogy a *purim* a perzsa asszimilációban született. Mert csak egy elkoreszosodott, megalázkodó és bukdácsoló, sunyi zsidóság hagy az élete fölött az ostoba véletlen vak „sorsjátékával” dönteni.

*

Mit mondott Mordecháj? „Léch kenaus esz kol haj-hudim: menj, gyűjtsd össze a zsidókat!” És a perzsa zsidóság összetalálkozott és megértette, hogy mi a teendő.

Vajjon a magyar Izrael mikor érti meg az idők szavát és mikor tanulja meg, hogy a felekezeti összejövétel nem *tósztszidóságot* jelent, hanem egyházépítő, céltudatos, komoly munkát követel?!

*

Szeretném tudni, hány nap purimot tart a magyar zsidóság? Mert azt látom, hogy egész éven át — álarcban jár.

*

A rádió egy órakor naponta bemondja az időjárást a következő huszonnégy órára. Philips, Telefunken, Standard, Orion vagy Superrex, én nem vagyok kíváncsi rájuk. Nekem sokkal megbízhatóbb időjelzőm van. Nincs sehol olyan pontos fokmérő, mint Hámán. Még a kultúrának, az igazságnak és a tisztességnek is értékmérője. Hozzá még nem is csak rövid egy napra.

Amikor Hámán *emelkedik*, akkor *süllyed* a világ. Amikor a hámánlelkűség *alábbszáll*, akkor *fölkél* az emberi műveltség, a társadalmi jogrend, az igazság és a becsület napja.

*

Mikor „fordult a kocka”, Mordechájra királyi palást került és Hámánnak fennhangon kellett hirdetni az ő di-csőségét és diadalát. „Ezekután pedig Mordecháj visszatért.” Hazament és az maradt, aki volt. Zsidó.

ZSIDÓ HUMOR

— *A palesztinai héber lapok humorából* —
ROTHSCHILD BÁRÓ RONGYOT KERES

Pilichovszky, a festő mesélte: „Mikor Rothschild Edmond bárót festettem, ott dolgoztam a csodálatos kabinetben, amely tele van ragyogó műkincsekkel. A báró félt, hogy a festék bepiskítja a széket, amely szintén műkincs volt. „Le kell takarni valami ronggyal” — mondotta. — Szolgák szaladgáltak a szobába és kerestek rongyot, de csak drága szőnyeget és finom selymeket találtak. Rothschild báró mérgesen rájuk kiáltott:

— Hát nincs az egész palotámban egy darab rongy? Lehetséges ez? Ki hallott még ilyet?...

A VÍZÖZÖN ÉS AZ UJSÁGOK

Egy kereskedő betér falusi zsidóhoz, menekülve a zuhogó záporosól.

- Valóságos vízözön — mondja.
- Mi az a vízözön? — kérdi a házigazda leánya.
- Hát nem olvastál semmit a vízözönről és Noéről?
- Nem, mert már három napja nem érkeztek ujságok.

MINT AZ ÚJ TESTAMENTUM

Koncert után az asszony elragadtatással szól:

- Úgy zongorázik, mint egy Isten.
- No, no, — felel a muzsikusz férj — legfőlebb mint az új testamentum, ahol írva van: „Ne tudja a jobbkezed, mit csinál a bal...”

A BIRÓNÁL

A bíró (a vádlott fellachhoz): Mi a neved?

A fellach: Chalil, Ja Bak.

A bíró: És kivel házasodtál össze?

A fellach: Egy nővel, kegyelmes bíró.

A bíró: Ha házasodunk, természetes, hogy nővel házasodunk össze!

A fellach: Nem éppen, bíró uram, az én nővérem összeházasodott egy férfival.

MAGYARÁZAT A KINAI SEREGEKRŐL

Két zsidó beszélget a politikáról:

— Mondd, melyik az északi hadsereg és melyik a déli hadsereg Kinában?

— Amint a lapok távirataiból kiveszem, az északi hadsereg az, amelyik a déli hadsereg ellen harcol; a déli hadsereg pedig az, amelyik az északi hadsereg ellen harcol.

A JERUZSÁLEMI AUTOBUSZON

Az utas: Hová utazol, te csöppség?

A gyermek: Tel-Avivba.

Az utas: Minek?

A gyermek: Hallottam, hogy ott minden olyan gyorsan nő és én szeretnék már nagy lenni.

ARAB HUMOR

Hárman mentek be egy vendéglőbe enni: egy keresztény, egy mozlim és egy zsidó. Mikor befejezték az étkezést, a keresztény menni készül. Odalép hozzá a vendéglős: „És fizetni, chavadzsa?” Mire az felel: „Hiszen fizettem neked ugyanakkor, mikor a muzulmán fizetett!” A muzulmán pedig tanuskodik: „Persze, hát nem adtam neked egy negyed lirát és ebből adtál vissza neki!”

A vendéglős a zsidóhoz fordul. Látja, hogy sír. Kérdi: Miért sírsz?

— Mert láttam, — feleli, — hogyan tagadod le a keresztény és a muzulmán fizetését és félek, hogy képes vagy letagadni azt is, amit én fizettem neked, még mielőtt ők a vendéglőbe léptek...

TEL-AVIVI VAGYOK FÉLIG

Két zsidó utazik Tel-Avivból Jeruzsálembe.

— Ön Tel-Avivból való? — kérdi a fiatalabbik.

— Csak félig.

— Hogy-hogy?

— Mikor Odesszából idejöttem, 12 éves voltam és 30 kilót nyomtam, most 24 éves vagyok és 60 kilót nyomok. tehát pontosan félig telavivi vagyok.

FÜRST FÜLÖPNÉ NITRA.
„Eszter legendája” c. szőnye-
ge. Mérete: 2½ m. hosszú, 1½
m. széles. Legközelebb kiállí-
tásra kerül egyéb iparművészi
munkáival együtt Prágában és
Wienben.

UJ KÖNYVEK

Georg Foot Moore

JUDAISM, BY GEORG FOOT MOORE, VOL. III. (Harvard University Press, Cambridge, Mass., U. S. A.) Georg Foot Moore, a nemrég elhunyt kiváló amerikai tudós nagy műve, mely a taanaitak korabeli zsidósággal foglalkozik, ezzel a kötettel befejezést nyert. Az első két kötetet annakidején részletesen méltattuk és több részletet közöltünk is belőlük Stern Ábrahám fordításában. A harmadik kötet az első két kötethez tartozó jegyzeteket tartalmazza értékes kiegészítésekkel.

BUBER-ROSENZWEIG: DIE SCHRIFT. 1—11. kötet Schoken-Verlag, Berlin SW 19. A Buber-Rosenzweig-féle bibliafordításról sok vélemény hangzott már el pro is, kontra is. Sokat kifogásolták stílusának túlságos választékosságát, mely az alliterációk kedvéért nem egyszer erőltetetté is válik, fölösleges egyéniesedésnek bélyegezték azt, hogy Isten nevét állandóan *Er*-nek fordítják, mely aztán, ahogy az összefüggés megkívánja, hol *Sein*, hol *Ihm*, hol meg *Ihn* lesz. Ha hibáztatjuk is ezt és a többi hasonló idegenszerű, furcsa felfogást tükröző részleteket, az egész mű, az eddig megjelent 11 kötet mégis grandiózus benyomást kelt már csak pusztán külső megjelenésével is. Azt hiszem, ez az első eset, hogy a Szentírás 24 könyve mint valóságos 24 önálló kötet kerül a kezünkbe. Ha pedig kinyitjuk a kötetek bármelyikét, mindenütt verssorokat találunk. Mintha a fordítók a szentséget megillető tisztelettel kezelve a bibliát, úgy érezték volna, hogy az a maga teljes egészében költészet, melyet más nyelvre átültetni csak az irodalmi kifejezési formák legnemesebbjevel, a verssel szabad. És valóban legtöbbször sikerül is nekik az eredeti stílusa mellett annak teljes hangulatát is visszaadni. Minden további helyett álljon itt néhány sor a 10. kötetből (Jes. 54. fejj. 6—8. vers):

„Ja denn,
wie ein verlassenes Weib.
ein geistverhärmtes.
ruft ER dich zurück:
Das Weib der Jugendliebe.
kanns denn verworfen werden?
spricht dein Gott.
Eine kleine Regung lang
habe is dich verlassen.
aber in grossem Erbarmen
hole ich dich wieder ein:
als der Groll überschwellt
verbarg ich mein Antlitz
eine Regung lang vor dir.
aber in Weltzeit-Huld
erbarme ich mich nun dein.
spricht dein Auslöser, ER.“

Patai Ervin György

LAZARUS GOLDSCHMIDT, A TALMUDFORDÍTÓ 60 ÉVES. Lazarus Goldschmidt, a Talmud német fordítója nemrég töltötte be hatvanadik évét.

Goldschmidt Litvániából származik, fiatal korában Németországba ment, ahol a berlini és strassburgi egyetemeken orientálistikát hallgatott. Több aethiop- és héber nyelvű kéziratot adott ki, számos munkája van a keleti nyelvészet területéből, főmunkája azonban, mely általánosan ismertté tette a nevét, a *Talmud német fordítása* volt. Ezen a nagy művön 1895 óta dolgozik Lazarus Goldschmidt.

Lazarus Goldschmidt

A munka első kiadása

1896-ban indult meg, nyolc nagy folió kötetben az eredeti szöveggel együtt. 1928 óta egy újonnan átnézett és átdolgozott kiadás jelenik meg a berlini *Jüdischer Verlag* kiadásában. Ebből a népszerű, csak a német fordítást tartalmazó kiadásból, mely 12 kötetre van tervezve, eddig öt kötet jelent meg. A német fordítás szövegét Goldschmidt magyarázó jegyzetekkel kíséri, melyek nagyban megkönnyítik a rövidre fogott, tömör stílusú szöveg megértését.

I. BABEL: DREI WELTEN. Gesammelte Erzählungen. Malik-Verlag, Berlin, ára egészvászonban RM 3.75. A borítéklapon három fej: az úr, a proletár és a zsidó, ezek képezik Babel elbeszéléseinek három világát. A harmadik, a zsidó világ egészen újszerű számukra. Itt olyan jelenségeket lát meg Babel, melyek eddig elkerülték még a legmodernebb írók tekintetét is. Bemutatja azt a kialakulóban levő paraszti zsidó népréteget, mely bele tudott helyezkedni az új orosz világba, amelyben kocsisok, parasztok és gárdisták akadnak. első képviselői a jövő Oroszország félzsidó típusának.

KARL DREYER: DIE RELIGIÖSE GEDANKENWELT DES SALOMO IBN GABIROL. Ein Beitrag zur Religionsgeschichte des jüdischen Mittelalters (Verlag von Eduard Pfeiffer, Leipzig, Veröffentlichungen des Forschungsinstituts für vergleichende Religionsgeschichte an der Universität Leipzig, herausgegeben von Prof. Dr Hans Haas. II. Reihe, Heft 10.). Karl Dreyer Gabirol vallásos gondolatvilágának ismertetésénél a bevezetésben mindenekelőtt az arab-spanyol világképbe igyekszik Gabirolt belehelyezni és a spanyol korszakot megelőző vallásos zsidó költészetnek reá gyakorolt hatását kikutatni. Gabirol életének, személyiségének és műveinek tárgyalása után tér csak rá a szerző tulajdonképpeni tárgyára, Gabirol vallásos gondolatvilágának feldolgozására. Egymásután vonultatja föl Gabirol eszmekörének főbb elemeit: a gáluthot, a Messiást, a bűnt és végül Istent. A zárszóban arra a megállapításra jut, amit már a címben is előrebozsátott, hogy Gabirol egész gondolatvilága minden egyes részében is valóban vallásos volt.

A ZSIDÓK SZOCIOLÓGIÁJA

(Dr Arthur Rupp: *Soziologie der Juden*, in zwei Bänden. Erster Band: Die sociale Struktur der Juden; zweiter Band: Der Kampf der Juden um ihre Zukunft. Nach Vorlesungen an der hebräischen Universität Jerusalem. Berlin, Jüdischer Verlag, 1930.) Rupp, aki a zsidó szociológia egyik megalapítója és több mint 25 éve komoly és fáradhatatlan munkása, ebben a nagyszabású művében egységes és összefoglaló képet ad a mai zsidóság gazdasági, társadalmi és kulturális helyzetéről és törekvéseiről. Rupp művében világos rendszerezését kapjuk az egész földön szétterjedt és mindenütt más-más formát öltő zsidó társadalomnak. Szociológiájának nem annyira a zsidó társadalom fejlődési útját megszabó törvények felkutatása, nem is tömeglélektani vagy történetfilozófiai megvilágítás, hanem legfőképpen a zsidó élet megértése a célja. Más szempontokból is ez a tudományos munka egyike a legérdekesebb olvasmányoknak. A száraz, statisztikai adatok világánál, de meglepő és a mai zsidó létre jellemző jelenségek tűnnek föl. Ime egy pár kiragadott példa: A zsidók száma 1800-ban körülbelül 2.5 millió volt. 1930-ban 16 millió. Ennek az időköznek szaporodási arányszáma 100:640-hez. Ugyanebben az időközben az angolok szaporodási arányszáma 100:426-hoz, a franciáké pedig 100:139-hez; a zsidóké tehát felülmúlja bármely népét. Igen jellemző folyamat az állandó *urbanizálódás*. 1925-ben már a nép fele élt 100.000-nél nagyobb városokban, negyedrésze milliós városokban, nyolcadrésze New-Yorkban. Európában legtöbb zsidó él Varsóban (310.000), utána Budapest (207.015) jön, majd Bécs. A nagyvárosokba való tömörülésen kívül a *nyugatra való vándorlás* jellemzi az újkor zsidó történelmét. Az utolsó ötven évben 4.000.000 zsidó vándorolt ki. Százalékarányban felülmúlja ezzel az összes népeket. Szomorú jelenség a *születések számának állandó fogyása* 1925 óta. Az ezerre eső születések száma ma legnagyobb Palesztinában. 35.4, legkisebb Bajorországban, 9.4. Legkisebb a *népességi növekedés Budapesten*. -4.4 (tehát már csökkenés!), legnagyobb Palesztinában. +29.3. A szomorúbb jelenségek sorába tartozik a *zsidó nyelvközösség feloszlása*. A zsidóságnak mindig több és több anyanyelve van és így különböző, egymást meg nem értő zsidóságok keletkezése következhet be. Jiddisül beszélt 1900-ban a zsidók 60.60 százaléka, 1925-ben 54.7 százaléka, angolul 1900-ban 9.5 százaléka, ma 15.3 százaléka. lengyelül 1900-ban 1.8 százaléka, ma 5 százaléka. Ezzel szemben örömdetes tény a héber nevelés fokozatos térfoglalása. Kulturális fejlődésre mutat, hogy a zsidó egyetemi hallgatók száma ma körülbelül 100.000-et tesz ki. Minden 10.000 18 éven felüli zsidóra 100 egyetemi hallgató jut. Ha a fejlődés további menete nem változik, Rupp számításai szerint 40 év múlva minden tizedik zsidónak, akár férfi, akár nő, egyetemi műveltsége lesz, sőt a férfiakat véve egyedül számításba, minden hetediknek.

Befejezésül a zsidók jövőjével és feladataival foglalkozik. Magas erkölcsi célokat tűz ki a zsidó közösség számára: a népek közti igaz megértés megvalósítását, egy új szociális etika megteremtését, a vallás megújulását Palesztinában. végül a Nyugat kultúrájának nem hódítás, hanem munka által való elterjesztését a Keleten. Grünwald Méir.

A HERZL-KÖNYVTÁR ÚJ FÜZETE. Ízléses formában (Irsai István fedőlapjával) jelent meg Gondos Sándor első kiadványa, a Herzl-Könyvtár második száma. Dr G. Gerő László fordította le Perez „Éjszaka a régi vásártéren” című játékát, sikerülten éreztetve a játék különös hangulatát, az álom és a valóság, a fény és a sötétség misztikus összeolvadását. Megjelennek a gettó tipikus alakjai, föltá-

madnak a holtak, életrekelnek az élettelen tárgyak a csodás, különös hangok szólnak meg a régi vásártéren. A zsinagóga tetején azonban kakas kukorékol: „Már a kakas ébred, halk szellők beszélnek. Kakas kukorítva, visszaűz a sirba, vége már az éjnek.” Az éjjeli őr kürtje hajnalt hirdet, a templomszolga templomba hívja a zsidókat, kal-márok, kofák útjukra indulnak: „Régi medrébe tér az élet”. Pereznek, a nagy jidis írónak e drámáját, mint a fordító jegyzetéből is kiviláglik, a moszkvai állami jidis-színház Európa fővárosaiban megrázó sikerre vitte. Nem lehet kétséges, hogy új köntösében megtalálja majd az utat a magyar zsidó olvasók szívéhez is. Vidor Pál.

DR FRANZ FELDMANN: GESCHICHTE DER OFFENBARUNG DES ALTEN TESTAMENTS BIS ZUM BABYLONISCHEN EXIL (Verlag Peter Hanstein, Bonn). Prof. Feldmann, a bonni egyetem teológiai tanárának új könyve, mely már a harmadik kiadásban jelenik meg, hat főrésze oszlik, melyek a zsidó vallás történeti fejlődését tárgyalják a Mózes előtti időktől kezdve egészen a jeruzsálemi templom pusztulásáig. Minden fejezet lezárt egész-ként adja a zsidó történet egy-egy korszakát. Különösen behatóan foglalkozik a szerző a vallási kultusszal és a vallás külső megjelenési formáival. Minden egyes fejezetet kritikai vizsgálatok zárnak le. Ez a könyv a régi zsidó történet mélyebb megértésére vezet és különösen a régi Izrael vallási és állami fejlődését szemlélteti.

THE GREAT BETRAYAL BY RABBI STEPHEN WISE AND JACOB DE HAAS. (Brentanos Publishers kiadása, Newyork.) Ez a könyv (A nagy árulás) több mint tiltakozás volt a Lord Passfield-féle Fehér Könyv ellen. Herzl két régi munkatársának pontos és kimerítő tanulmánya ez a munka az angol zsidó viszonyról, precíz megválaszolása mindazoknak a kérdéseknek, melyek a zsidó és nemzsidó világban egyaránt felmerültek a Palesztina-munka lelkes harcosaival szemben elkövetett nagy árulás után. Érdekfeszítő és tanulságos olvasmány ez a könyv, mely betekintést ad az angol világpolitika bonyolult szövédékebe és felveti a nagy kérdéseket: mi lesz ezeknek az eseményeknek a hatása Angliára, a zsidóságra és a világra?

PATAI JÓZSEF HERZL-KÖNYVÉRŐL

Az ungvári „Zsidó Néplap” írja többek között: „Patai Herzl-könyvének a közöny hangját az elragadtatás kitörése váltotta fel. „Végre egy igazi Herzl-könyv!” És ahogy az ember a kezébe veszi Patai elegáns kiállítású Herzl-könyvét és forgatni kezdi a lapokat, Herzl élete szinte megelevenedni látszik az olvasó előtt. Mint egy gyönyörű, érdekfeszítő film, úgy vonul fel Patai könyvében Herzl életének minden mozzanata. öröme és bánata, reménykedése és fájó csalatkozásai. Herzl alakja körül prófétai glóriát font a költő-szerző és ezzel az egész világ elismerését követeli Herzl-száma. Patai Herzl-könyve 370 oldalas albumszerű mű. de aki belekezdett az olvasásába, csak nehezen tudja abbahagyni. Herzl megrajzolása, küzdelmeinek epizódyszerű felsorolása, filozófiájának és gondolkodásának magyarázása Patai meglátásában azokat is közelebb hozza a zsidó reneszánsz-mozgalomhoz, akik eddig távol álltak tőle. Egyébként Patai Herzl-könyve nemcsak tartalmánál fogva, de a szerző miatt is a könyvpiac szenzációja. Patai neve ma már nemcsak Magyarországon, de annak határain túl is igen jó márká. Műveit művészi ízlés, mesteri megírás és ízléses kiállítás jellemzi. ami sohasem tévesztette el a hatását. Legújabb műve, Herzl-könyvének művészi kiállítása, költői megírása, illusztrációi azonban minden eddigi sikerét felülmúlja. Finom papíron nyomott 370 oldalával, 100 illusztrációjával monumentális Herzl-könyvé lett.

LAKATOS LÁSZLÓ: JEGYZETEK ÉS SZÉLJEGYZETEK

Teljesen és tökéletesen demokratikus gondolkozású vagyok és mégis kevés ország van, ahol olyan rosszul érzem magam, mint abban a háború utáni demokratikus köztársaságban, amelyet Ausztriának hívnak. Természetesen nem Bécsben, amelynek imádom kultúráját, elegáns formaművészetét és bűbajos embereit, hanem az alpesi tartományokban. Ott fojtogat valami. Nem azok a csodaszép hegyóriások és a természet mindent elnyomó nagyszerűsége, hanem... Azok közt a tiroliak közt félszeg vagyok, nyomott, idegen. Ha köztük vagyok, tele vagyok gyanakvással, félszeggel, félelemmel, óvatossággal, megghasadt ember vagyok és minden gondolatom önmagával polemizál. Állandó vitában állok a világgal és önmagammal. Azok közt a harisnyás Gebirglerek között fokozottan érzem, hogy: zsidónak lenni bizonyos fokig pszichózis. És mégis... Alig pár méterrel van odébb Olaszország. Az a nagyszerű Olaszország, ahol nem érzek (mert nincs!) különbséget zsidó és nemzsidó közt, ahol belemerülhetek az általános emberibe, ahol egyforma a külsőnk, a gesztusaink, a temperamentumunk, a lelkesedésünk, sőt legfontosabb: még a hibáink is közösek.

Olaszország! Drága és szép Olaszország, ahol talán minden ország közt leginkább érhetem el azt, amire sok modern zsidó vágyik, azt, hogy elfelejthessem, hogy zsidó vagyok. És mégis... Eszembe jut, hogy ott most fasizmus van és nem demokrácia. Na és... Mi közöm hozzá. Ha eszem volna, nem törődnék vele. De nincs eszem. Zsidó vagyok, ebből az állítólag nagyon eszes, ebből az állítólag túlokos embercsoportból, zsidó vagyok, tehát nincs eszem, hanem elviségem van és meggyőződése. És bánt, amikor azt olvasom, hogy a fasizmus, amely nem antiszemita. odaát elnyomja a tiroli németiséget, amely antiszemita. Bánt, hogy a fasizmus, amely engem szeret, dédelget, kitüntet, elnyomja azt az alpesi németiséget, amely engem gyűlöl. Értsék meg, éppen azért, mert olyan nagyon szeretem az olaszokat, fáj, hogy azok hibát követnek el. Űgy fáj, mintha én követném el azt a hibát.

Örült vagyok? Nem. Zsidó vagyok. Zsidó vagyok. nekem mindig az elviség a fontos. Az igazság. Még akkor is, ha az az igazság egy elvont, egy kockázatos, egy veszedelmes igazság. Egy olyan igazság, amely belém vág és belém szúr. A szabadság, a demokrácia elveire esküszöm, még akkor is, ha személy szerint ráfizetek ezekre az elvekre.

(És a zsidóra mondják, hogy gyakorlatias, önző fajta, amely mindennek csak pillanatnyi előnyét nézi. Nahát...)

*

Ép ugyanez a kettős helyzetem volt az angol munkáskormányával szemben is. Mint ember és mint európai, természetesen demokrata vagyok. Mint demokrata híve voltam a munkáskormányának. De Mac Donald munkáskormányára volt az, amely a gondjaira bízott Szentföldön a zsidóságot elnyomta. Igenis:

akárhogyan is tagadta: elnyomta! (És a Szentföldet egy nemes gondolkozású és nemes érzésű konzervatív, Balfour, tette a zsidóság számára hozzáférhetővé és szabaddá.) Mi volt hát az én helyzetem, mint munkáspárti és mint zsidó? A legkétségbeejtőbb tragikomikum: mint munkáspárti elnyomtam a zsidót, tehát önmagamot nyomtam el. Helyesebben: az elmélet elnyomta bennem a valót, a lényegét, az embert, az én-t. Esetemben a zsidót. Mindennap elnyomtam magamat és mindennap fölláztam magam ellen. Állandó vitában éltem magammal. Zsidó vagyok.

*

Olaszországban, ahol kevés a zsidó, nincs antiszemitizmus. Lengyelországban, ahol sok a zsidó, óriási az antiszemitizmus. A zsidókérdés tehát: matematikai paradoxon. Mert nem a kis, hanem a nagy zsidó tömegeket lehet elnyomni. És így a zsidók számára sosem az jelent bajt, ha a nemzsidók, hanem mindig az, ha ők vannak sokan. A zsidók.

*

Elzász. Ez is zsidókérdés. Németen és francián túl zsidókérdés is. Mért van Elzászban olyan sok zsidó? Mért húzódtak, mért vonultak oda? Mért szeretnek a zsidók Elzászban lakni. Hiszen a zsidó békét kereső, nem háborút kedvelő fajta, Elzász pedig — évszázadok óta — harcok földje, nyugtalanság völgye. Talán azért van Elzászban annyi zsidó, mert a középkori rajnavölgyi zsidóüldözések odaforrasztották őket? Lehet, sőt valószínű. De akkor mért nem mentek más, nyugodtabb vidékekre. Mért vándorolt az üldözött rajnavölgyi zsidóság egyik része nyugati irányban Elzász, másik része keleti irányban Lengyelország felé, amely szintén harcok, nyugtalanságok földje, átvonuló serege terepe volt, emberemlékezet óta. A vulgáris antiszemitizmus erre azt fogja mondani, hogy a zsidó azért kedvelte ezeket a bizonytalan területeket, mert ott keresni lehetett. De mit? Pénzt is, az biztos. De keresni lehetett ezenkívül halált, pogromot, tömegüldözést. És mégis. Hiszen éppen ez volt a középkori zsidó szörnyű tragédiája Európában. Odszorították, beleszorították ezt a legbékésebb emberfajt a harci területekbe, két ellenség közé a harmadik áldozatot: a zsidót. A nyugodtabb, békésebb civilizációk viszont kivetették maguk közül a zsidót. Mért? Talán erkölcsi okokból. Sőt: egy legerkölcstelenebb, egy legnyomorúságosabban emberi okból. Kivetették magukból ezek a békés civilizációk a zsidót, mert... Mert a legbékésebb civilizáció is keres magának ellenséget és ha kívülről nem jön, megtalálja belülről a zsidóban. Mert minden emberi közösség harcot akar és gyűlöletet. És talál ellenséget. De mért talál? Mert keresi az ellenséget. És mert ha nincs, akkor kreál magának egyet. Egy gyűlöletkomplexumot. Íme az antiszemitizmus magyarázata.

*

Az sem véletlen, hogy a pszichoanalizist zsidó találta ki. Nem véletlen, hogy Freud zsidó és vezér.

tanítványainak kilencven százaléka is az. Mert zsidónak lenni, a mai világban, fájdalom, gyakran pszichózis. Nyomottság, szégyenkezés, néha — és még a legbecsületesebb, a legtisztább ember számára is — kénytelen lelki bujkálás. Magamegtagadás, csonka ego. Innen a számtalan neuropatiás, a rengeteg súlyosan idegbeteg zsidó. És ezért kellett éppen egy zsidó zseninek rájönni a lelki- és idegbetegségek leghatásosabb és legbátrabb kutató módszerére: a pszichoanalízisre. Mert amely szervezet magában hordozza a mérget, annak kell kitermelni magából az ellenmérget is. (Védőoltás. Szérum, amit a beteg véréből és nyiroknedveiből nyerünk.)

*

Egy barátomtól, aki szintén zsidó, egy nagyon gondolkozó, nagyon érző embertől, szóval ettől a barátomtól, amikor egyszer nagyon rosszkedvű és nagyon nyomott volt, megkérdeztem, hogy mért nem iszik egy kis bort. Mért nem iszik egy kis bort? Hiszen éppen a legnagyobb zsidó filozófus, Spinoza, mondja egy helyütt, hogy az ember, ha ok nélkül nyomott és szomorú, felvidíthatja magát egy kis borral. (Spinoza szerint ez ilyenkor egyenesen erkölcsös cselekedet.)

— Hogy mért nem iszok? — válaszolta. — Mert nem bírok. Az alkoholt nem bírja sem a gyomrom, sem a — világnézletem.

Mondta és mosolygott. De soha ennyi szomorúságot még nem láttam együtt, mint ebben az egy mosolyban.

TOLLHEGYRŐL

JULIUS ROSENWALDRÓL,

a nagy amerikai filantropról írja a newyorki „Hadoár” legújabb számában M. Sosani:

— Száz millió dollárt adott különböző jótékony célokra és még sem vonult be a nép szívébe, képzeletébe. Miért? Két főoka van ennek. 1. Nem a szívével adott, hanem az eszével. A jótékonyosság azonban nem üzlet, hanem a szív ügye. Melyik filantrop fogja meg a szívünket? Az aki lágy-lelkű, részvétellel teljes, vagy aki egy központi eszménynek szenteli erejét és vagyonával akár való, akár képzelt ideált igyekszik megvalósítani. Náthán Strauss kevesebbet adott, mint Rosenwald, — de a nép szeretete iránta sokkal nagyobb. Miért? Mert szerette a kis gyermekeket és tejjel látta el őket. Szíve a közösséggel dobogott és jótékonyosságának dala az élet szenvedéseinek legemberibb dalába vegyült. Hogy pl. báró Hirsch és báró Rothschild különböző utakon haladtak és arcképeik egymás mellett lógnak a zsidó otthonok falain. Mindkettőjüknek nagy ideáljuk volt a nép megmentésére. Az egyiknek Argentina, a másiknak Palesztina. Mindketten a fantázia röptét, a történelem megérzését mutatták. Rosenwaldból hiányoztak ezek a tulajdonságok. Csak a ma iránt volt érzéke. Minden pénzét a ma szükségletének áldozta. A holnap varázsáig nem tudott felérni. Hagyatékát — végrendelete szerint — még a mai nemzedék között kell felosztani. De még ebben sem gondolt saját népére. És ez a második ok amiért a nép szíve be nem fogadta. A *négereknek* ő volt a legnagyobb jótévője. A zsidó szívesen áldoz nem zsidók számára is, mégis bánta volt, hogy a zsidó nábob csak a négerek életének látja a fekete oldalát és nem látja zsidó testvéreinek életében sötétlő feneketlen feketeséget.

Egy dollár a négereknek és egy cent — zsidóknak. Ez volt az arány Rosenwald jótékonyágában. És a nép nem bocsátotta ezt meg neki akkor sem, mikor az utóbbi években egy millió dollárt adott a Jointnak és öt milliót az Agrojointnak az orosz zsidó kolonizációra. Hidegen fogadták. Mert nem érezték az adás mögött a lángoló lelkeket, csak a racionalizmust és a vagyontnyújtó véletlent. A nem zsidók pedig egyáltalában nem ismerték el filantropságát. Először mert van nekik jótévőjük elég, másodsor mert mégis csak zsidó volt. Egy sóhaj pedig nem nyomhatunk el: Volt egy zsidó, aki csodákat művelhetett volna pénzének erejével, felépíthette volna egész Palesztinát és halhatatlanná tehetné volna a nevét, de ő a zsidó történelem legviharosabb idejében távol állott idegenül. Így látják őt halálában, mint életében...

GANDHI A ZSIDÓSÁGRÓL ÉS PALESZTINÁRÓL

A jeruzsálemi „Doár Hajóm” héber napilap egyik legújabb száma közli szerkesztőjének, Ithamar Ben-Avinak beszélgetését Gandhival. A beszélgetés megkezdése előtt Gandhi intett a fiának, hogy kezdje meg az éneket és az indiaiak valamennyien vele énekelték a dalt, amely fokozatosan imává áhitatosult át. Dalos imával kezd minden munkát. Azután elővette a szimbolikus kis szövőszéket, néhány szálát szőtt rajta, míg köröskörül áhitattal lesték a szavát.

— Te jeruzsálemi vagy — szólt hozzám — és minden munkádat Cionban végzed, hadd mondjam meg neked drága uram, hogy amióta élek és gondolkodom, foglalkoztatta ez a név szívemet és lelkemet. Cion a régi India héber kiadásban. Cion a vágyakozó emberiség és az élő Istenség eszményi fogalma. A ti héber erkölcsötök és a mi indiai etikánk között alig van különbség. A ti Bibliátok mindig ott van előttem kis könyvtáramban és prófétáitok mélyen a szívemhez beszélnek.

Közben összegabalyodott az egyik fonál kis szövőszékén. Gandhi felkelt, megigazította, aztán folytatta:

— Nagy nép volt a te néped és örömmel hallok, hogy az erőlködéstek Cionban a héber élet felújítására eredményel járnak. Nagyon szeretném meglátogatni hazádat, de sajnos, erre alig lesz időm. Mondd meg testvéreidnek, hogy nagy odaadással kísérem törekvéseiteket. Csak egyre kérlek, óvakodjatok a szélsőségektől. Egyeztessétek össze álmodokat a környezet valóságával, számoljatok a szomszédaitokkal. Nagy mértékben hasonlít a ti helyzetetek a mienkhez Indiában és mi mindent megteszünk, hogy békét tartsunk a mozlemekkel. Gondoljatok arra, hogy a názareti nagy békítő a ti népetekből származott... Egy bizonyos, hogy Kelet rabszolgaságának ideje örökre elmúlt. Elérkezett az idő, hogy Kelet népei a kultúra élén járjanak és örülök, hogy Izrael népének része van Ázsia emelkedésében.

DR BALTAZÁR DEZSŐ debreceni ref. püspök érdekes beszélgetést folytatott dr W. Blochhal és dr Gerő Lászlóval. — Hatalmas zsidó barátaim — mondotta — óva intenek attól, hogy a cionizmus mellett nyilatkozzam. Ezt nem értem. Ha mi, magyarok felfedeznénk ősmagyarokat az őshazában s velük intenzív kapcsolatba lépnénk s oda telepítéseket végeznénk: ki mondhatná rólunk, hogy rossz hazafiak vagyunk? Igaz, az asszimiláns zsidóság tagadja zsidóvoltát s ezzel akarja elejét venni az antiszemitizmusnak. De az antiszemitáknak igazán nincs szükségük a cionizmusra, hogy a zsidót zsidónak tartsák...

Majd az élő héber nyelv iránt érdeklődött Baltazar püspök s megemlítette, hogy igen jól tud a Biblia nyelvén, melyen Amerikában egész sor zsinagógában tartott nagyszerű előadást.

LOHR MÁRIA „Kronfusz” vegytisztító és kélmefestő

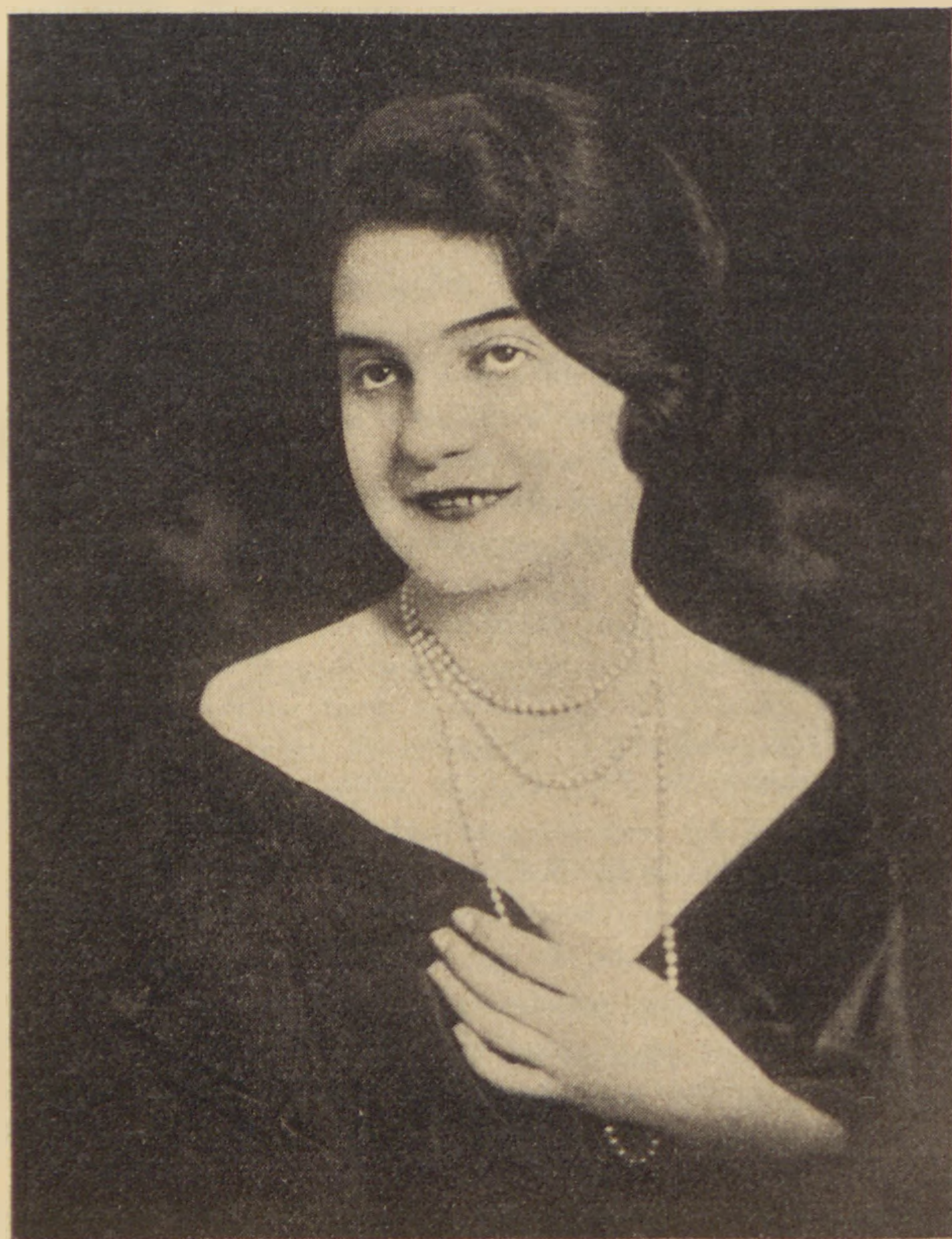
Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. szám
Telefon: József 302-37

KRÓNKA ES SZEMLE

A MULT ÉS JÖVŐ KULTURESTJE

— Március 20-án fél hatkor a Zeneakadémia nagytermében. —

Az eddigi Mult és Jövő-esték nagy sikere, amely a rendkívüli súlyos viszonyok között valóban meglepetés volt számunkra is, azt a régi meggyőződést erősítették csak meg bennünk, hogy éppen ezekben az időkben a közönség még jobban áhítozik lelki fel-emelkedésre, szellemi üdülésre. Közóhajnak tesz eleget a Mult és Jövő, amikor az idén III. kultúrestjét is rendez, március 20-án este fél hatkor a Zeneakadémia nagytermében. Aktuálissá teszi ezt a *Keren Kajemet harminc éves jubileuma is*, amelyet ebben a hónapban ünnepelnek világszerte. Az új szentföldi településnek egyszersmind 50 éves jubileuma ez. És fölkerésünkre Pfeifer Ignác professzor, a világhírű tudós.

Hollán Lili szavalóművésznő, aki a Mult és Jövő március 20-i kultúrestjén zsidó költőkből fog előadni

a Pro Palesztina Szövetség illusztris elnöke fogja a nagy eseményt méltatni. Az ő előadásának mintegy illusztrálásai lesznek az új szentföldi élet talaján fakadt népdalok, chaluc- és sómerénekek, amelyeket együttesen a budapesti Sómer és Brith Trumpeldor énekkara fog bemutatni. Hollán Lili, a kitűnő szavalóművésznő pedig szentföldi meséket és verseket fog előadni. Némethy Ella, a m. kir. Operaház nagy művésznője biblikus áriákat mutat be. Patai József a Palesztina-építés 50-es jubileumáról szól. A Mult és Jövő tradícióinak megfelelően a kultúrest ezúttal is helyt ad új tehetségek érvényesülésének. Dr Erdős Árpád hősbartón, Gömöri Vali koloratúrénekesnő és Blau-Boriss Pál basszbaritón fellépése elé nagy várakozással tekinthetünk. Programjuk méltóan fog beilleszkedni a műsorba. Az egyházi éneket ezúttal Weisz Jenő, a temesváriak kiváló főkantora fogja képviselni, akit Budapesten is jó emlékekben tartanak kitűnő hangjának ismerői. Héber költőkből Kiss Margit, a kiváló szavalóművésznő fog előadni. Chumek Henry, a kitűnő varsói hegedűművész új kompozíciókat mutat be. Az orgonaszámokat ezúttal is a kitűnő Hegedüs István fogja ellátni, akit a kultúresték közönsége mindig meleg szeretettel fogad. Zongorán Kenéz Lili kíséri.

A Mult és Jövő előfizetőit ismételtelen kérjük, hogy kedvezményes jegyeiket mielőbb vegyék át a kiadóhivatalban, nehogy megismétlődjen a legutóbbi eset, hogy előfizetőinknek nem tudtuk a megfelelő jegyeket fentartani. A kiadóhivatal délelőtt fél 9-től fél 1-ig, délután 3—6-ig, pénteken 9-től 3-ig, vasárnap 9—1-ig van nyitva.

A PRO PALESZTINA ZÁSZLÓBONTÁSA GYÖNGYÖSÖN

Nagy ünnepélyességgel, impozáns keretek közt történt a Pro Palesztina zászlóbontása Gyöngyösön. Rusz Jakab, a gyöngyösi hitközség kiváló tekintélyű elnöke látta először vendégül a Pro Palesztina vidéki vezetőit. A Kereskedelmi Csarnok zsúfolásig megtelt termében pedig ott volt mindkét hitközség színejava.

Feigl L. H. főrabbi üdvözölte a gyöngyösi nevében a Pro Palesztina-eszme harcosait. „Mindenkinek tisztelettel kell meghajolnia azok előtt a férfiak és nők előtt, akik minden áldozatra képesek az eszme szentségéért. Valóban Isten követeit kell köszöntenünk bennük”. Dr Rosett Miksa ügyvéd meleg konferálása után Pfeiffer Ignác professzor, a Pro Palesztina elnöke emelkedett szóra viharos tapsok között. Nagyhatású beszédét egész terjedelmében közöljük.

Dr Patai József szentföldi útjainak tapasztalataiból idézett jeleneteket, amelyek a palesztinai építők határtalan heroizmusáról tanuskodnak. Példákkal mutatta be, hogyan látta szinte évről évre szentföldi útjain az építő-

SIRKÖVEK

Városi üzlet: Budapest, VII., Károly-körút 2/a
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY

kőfaragómesterek
sirkőraktár

Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71

Előrebaladt időny miatt leszállított árak!

munka csodálatos fejlődését. Majd meghatottan köszönte meg a meleg ünneplést, melyben régi pátriájában részesítették. Mint Heves megye szülöttje senkitől hazafias lelkét nem fogad el. Nemzsidóknak eszébe sem jut, hogy a Palesztina-munkát hazafiság szempontjából kifogásolni lehet. Úgy látszik, „zsidó ész” kellett ennek a kitalálásához is.

Báró *Hatvany Bertalan*, Heves megyének másik szülöttje lelkes ovációktól kísérve emelkedett szólásra. Dr *Patai József* előadásába bekapcsolódva, folytatta: „Mesterünk, dr *Patai* feltárta a palesztinai eszme fenségét és lélekemelő voltát, ehhez hozzátennivaló alig van, de rá kell mutatnom arra, hogy nem találhatok elég súlyos szavakat, hogy megbélyegezzem azokat, akik gáncsoskodásukban hazafiatlanoknak merik mondani ezt a mozgalmat, amely az egész civilizációnak hasznára válik. A Palesztina-mozgalom éppen ellenkezőleg, a hazaszeretet boldogító érzéséhez akarja segíteni azokat, akiknek erre a sors módot nem adott. Elég szomorú, hogy ezt annyian nem tudják, vagy nem akarják tudni. Elég szomorú, hogy a magyar zsidóság vezetői között is akadnak, akik belátni képtelenek.

Dr *Venetianer Jakabné*, a miskolci Pro Palesztinának lelkes vezetőasszonya sűrű tetszésnyilvánítás közepette ismertette a zsidó nő részességét a Palesztina-építőmunkában. A K. K. L. perselyének filléreiből már óriási területeket szereztek meg a Szentföldön és most folytatni kell az építést, melyet a zsidóság nem hagyhat cserben éppen most, a legváltásosabb időben. *Eisdörfer Andor* a *Keren Hajeszod* építőmunkáját ismertette nagy tetszés mellett.

Rusz Jakab, a hitközség elnöke lendületes szavakban köszönte meg az előadók lelkességét és apostoli munkáját. „Testvéri zsidó szívvel köszöntöm a Palesztina-gondolat úttörőit s különösen a mi földinket, kire mindnyájan büszkék vagyunk, dr *Patai Józsefet*, akinek emberfeletti munkát kellett végezni, amíg odáig jutottunk, hogy ma már hazánk legtöbb zsidó hitközségében megalakult és működik a Pro Palesztina Szövetség és megérlelődött a talaj arra, hogy megértsék a Palesztina-eszmét. Ma már ellenkezésre nem talál a Palesztina-építés gondolata seholsem.”

Meleg tapsokkal fogadták a gyöngyösi népszerű elnökük enunciacióját, mely után dr *Rosett Miksa* felolvasta a gyöngyösi Pro Palesztina megalakulásáról szóló határozati javaslatot. Elnök lett *Rusz Jakab* hitk. elnök, elnöknő: *Róth Mórné*, alelnökök: dr. *Blau Izsó*, dr. *Gondos Miklós*. Csányi Ármán, *Rusz Lipót*, *Trencsényi Samu*, alelnöknők: dr. *Altmann Aladárné*, dr. *Gondos Miklósné*, Csányi Árminné, *Rusz Jakabné*, *Rusz Lipótné*; pénztáros: *Grünfeld Ernő*, titkárok: dr. *Rosett Miksa*, *Székely Jenő*, választmány, férfiak: *Drexler Rezső*, *Barabás Géza*, *Hoffmann Márton*, *Deutsch Elemér*, *Kardos Imre*, *Róth Mór*, *Rusz Artur*, *Weisz Jakab*, *Hajdu Dezső*, *Kundler Kálmán*, dr. *Vajda Ármán*, *Blumenfeld Vilmos*, *Polgár István*, *Sonnenschein Márton*, nők: özv. *Adácsi Józsefné*, *Drexler Rezsőné*, *Hajdu Izsóné*, *Fülöp Mózesné*, *Stern Ferencné*, *Barabás Gézáné*, *Grünfeld Ernőné*, *Mózes Mayerné*, *Zoltán Mórné*, ifj. *Klein Sámuelné*, *Simonovics Hermanné*, *Weisz Nándorné*, *Schreiber Hermin*.

Este nagy bankett volt a vendégek tiszteletére, melyen megjelentek a gyöngyösi zsidó társadalom legelőkelőbb képviselői, tekintélyes számban az ortodoxia is. Lelkes hangulatban szólt fel itt is. *Feigel L. H.* főrabbi, dr. *Gombos Miklós* főorvos, Csányi Ármán bankigazgató, *Deutsch Elemér*, a hadirokkantak ügyvezető elnöke, dr. *Vajda Ármán* ügyvéd, *Róth Mórné*, *Székely Jenő* szerkesztő, dr. *Rosett Miksa*. A vendégek nevében dr. *Patai József* tolmácsolta a Pro Palesztina háláját.

A BUDAI HITKÖZSÉG KÖZGYÜLÉSE. A budai izr. hitközség képviselőtestülete február hó 16-án este tartotta meg zsigmonduccai székházának dísztermében rendes közgyűlését, melyen a múlt évi zárszámadásokat tárgyalta.

Dr *Kriszhaber Adolf* elnöki jelentésében a zsidóság általános helyzetét ismertette, rámutatott a németországi sirrombolásokra és a bécsi antiszemita diákzavargásokra, s mint ellentétes örömdetes hírre: az alig néhány éve fennálló palesztinai héber egyetem eredményeire. Mint örömdetes eseményt említette az Országos Rabbiegyesület 25 éves jubileumát, valamint a MIKÉFE 90 éves jubileumát és felhívta a budai izr. hitközség tagjainak figyelmét erre a nevezetes intézményre. Nehéz gazdasági viszonyok között örömdetes jelenségnek tűnik az a körülmény, hogy a Nőegyletnek sikerült egy újabb népkonyhát működésbe hozni, valamint az Aggok és Árvák Menház-Egyesületének rég várt intézményét felállítani.

A közgyűlés meleg tetszéssel fogadta az elnöki jelentést, majd *Szántó Jenő* alelnök, pénzügyi előljáró mutatta be a számvizsgáló bizottság jelentése alapján a múlt évi zárószámadást. Elismeréssel adózott pénzügyi elődjének, *Bartos Andor* pénzügyi előljárónak, a hitközség pénzügyei megszilárdításában elért eredményeiért. Fájdalommal emlékezett meg ezután előterjesztése kapcsán arról a rombolásról, melyet a zsidóság existenciájának meggyengülése a felekezeti életben okozott és örömdének adott kifejezést, hogy dacára a súlyos gazdasági viszonyoknak, a hitközség tagjai ismerik kötelességüket és osztatlan buzgalommal igyekeznek a hitközséget anyagilag, lelkileg és szellemileg támogatni.

Az alelnök szavait a közgyűlés általános helyesléssel és nagy éljenzéssel fogadta.

RENDKIVÜLI

ÁGYNEMÜ OCCASIO

SZÉKELY JENŐ

fehérnemű és vászonáru üzletében
Budapest, IV, Petőfi Sándor-utca 9

RÓTH TESTVÉREK

ÓRA- ÉS ÉKSZERÁRU-KERESKEDŐK

Budapest, VII, Dob-utca 16. V.é. I.28

(Gozsdu-udvar)

Aranyat, ezüstöt és brilliánst

a legmagasabb napi áron veszünk!

Legolcsóbb bevásárlási forrás!

TELEFON:

J. 414 — 17

NEIGER

J. rituális étterme

Budapest, VI., Teréz-körút 4

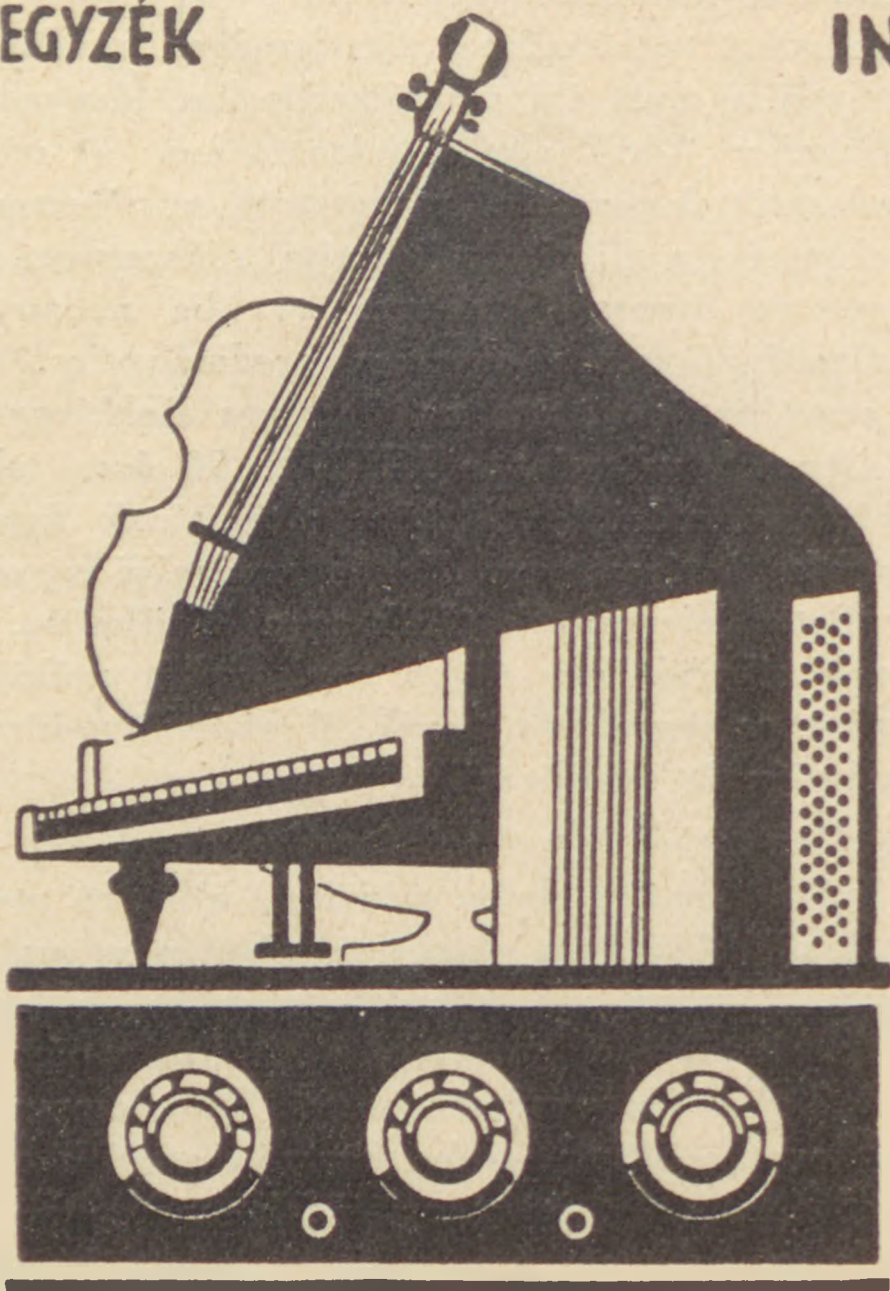
Lakodalmak és bankettek részére

külön díszterem! Ujjonnan átalakítva

Kitűnő

4 fogásos ebédet házhoz szállítunk P 1.80-ért

HANGSZER-ZONGOKA-RADIO-GRAMOFON
ÁRJEGYZÉK INGYEN

Sternberg

HANGSZERGYÁR-BUDAPEST VII RÁKÓCZI U. 60

PATAI JÓZSEF A KÖZELKELETI KIÁLLÍTÁS TISZTELETBELI MEGHATALMAZOTTJA. A Jewish Agency jeruzsálemi vezetősége értesítette dr Patai Józsefet, hogy a közelkeleti kiállítás tiszteletbeli meghívottjává választották meg és a palesztinai angol kormány utasította a magyarországi angol konzult, hogy Palesztinába szóló vízumokat dr Patai József ajánlása alapján adja meg a kiállítás megtekintőinek. Dr Patai József ezúton is értesíti az érdeklődőket, hogy a vízumra szóló ajánlást csakis azoknak adhatja meg, akik kellőképpen igazolni tudják, hogy valóban a kiállításra utaznak ki a Szentföldre.

BÁRÓ HATVANY BERTALAN ELŐADÁSA
A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉGBEN

A Magyar Zsidók Pro Palesztina Szövetségének legutóbbi estjén báró Hatvany „Anglia keleti és Palesztina-politikája” címmel tartott rendkívül érdekes előadást a pesti hitközség Goldmark-termében. Az előadást mai számunkban egész terjedelmében közöljük.

A lelkes hallgatóság meg-megújuló tapssal köszöntötte az előadót, akinek érdemeit dr Friedmann Ignác kormányfőtanácsos elnöki megnyitójában méltatta, rámutatva arra a nagy értékre, amelyet Hatvany Bertalan báró a mozgalomban képvisel. Az ő példaadása bizonyára még nagyobb eredménnyel fogja éreztetni hatását.

BISSELICHES MÓZES ELŐADÁSA. A Pro Palesztina Szövetség első februári estjét Bisseliches Mózes érdekes felolvasása töltötte ki. Címe: A Palesztina-kérdés az angol alsóházi vita keretében. Dr Patai József elnöki megnyitójában üdvözölte az előadót, mint a magyarországi cionizmus régi, lelkes harcosát, aki amellet mint gyakorlati ember, a realitásokkal számolt mindig. Bisseliches előadása mély bepillantást engedett az angol politika szövevényeibe. dr. Kahan Nison tolmácsolta a közönség háláját.

RABBIÁVATÁS A SZEMINÁRIUMBAN. Díszes keretek között tartotta meg a Rabbiszeminárium ezidei avató ünnepségét az intézet templomában. Ábrahámsohn főkantor éneke után dr Kiss Arnold budai vezető főrabbi, a vizsgálóbizottság elnöke tartotta meg hatalmas, lenyűgöző avatóbeszédét, melyre a fiatal papok nevében dr Klein József, az újonnan megválasztott ceglédi rabbi felelt. Dr Blau Lajos, a szeminárium rektora helyett, akit múltó természetű betegsége távoltartott az ünnepélyről, Kiss Arnold mondotta el a hagyományos héber rabbiavató-szavakat. Az ünnepség után a Goldzieher Ignác Teológiai Egyesület díszközgyűlést tartott, melyen dr Berg József elnök megnyitója után az újonnan avatott papok mindegyike felszólalt: dr Durchschlag Pinkász battonyai, dr Róth Emil egeri, dr Silberstein Adolf siklósi és dr Würdiger József szentesi főrabbi. Minden egyes fiatal papot hitközségének vezére üdvözölt. Felszólaltak még Büchler Sándor, Heller Bernát és Hoffer Ármin professzorok. Dr Weisz Pál, dr. Schächter László.

AZ IMIT FEBRUÁRI ESTJÉN dr Kecskeméti Ármin, makói főrabbi, egyetemi magántanár tartotta igen értékes előadását a zsidóság régi gazdasági problémáiról, eredeti kutatások alapján. Bródy László legújabb biblikus verseiből olvasott föl, Csermely Gyula pedig egyik novelláját mutatta be. A fölolvast munkák az IMIT év könyvében fognak megjelenni.

A FIUÁRVAHÁZ TEMPLOMÁBAN, mely kétségtelenül a legszebb zsidótemplomok egyike, folyt le nagy érdeklődés mellett az árvák javára rendezett hangverseny, mely egész műsorával alkalmazkodott a hely áhítatához. Kertész Vilmos főkantor héber zsoltára, Horváth László, a kiváló fiatal gordonkaművész Kol-Nidréje, Berend Endre hegedűre írt imája, Revere Gyula hárfaművészete, Kelemen Erzsi és Székely Mihály héber áriái mind méltóképen illeszkedtek bele a műsorba. A szavalóművészetet Fehér Artur képviselte, aki Szabolcsi Lajos „Jevorechecho” és Patai József „Gyónás a Panaszfalnál” című versét adta elő mély hatással. Orgonán Pálóss Marcell kísért. A szünet alatt a földszinten az árvaház védőasszonyai látták vendégül a közönséget és ez is, valamint az előadás tekintélyes összeget jövedelmezett a nemes célra.

SAJÁT MŰHELY

Neuvirt Testvérek

szakképzett órák és ékszerész mesterek
Budapest, VI., Király-u. 28

Alkalmi és nászajándékok, arany és ezüst
dísz tárgyak, evőeszközök, tálcák, serlegek,
gyertyatartók saját műhelyünkben készülnek!

ARANY, EZÜST, BRILIÁNS BEVÁLTÁS

FUCHS TERMESŰ **TOKAJI**

1 liter PECSENYEBOR . . 96 fillér
1 eredeti üveg TOKAJI ASZU P 2.—

Lerakat: V., Nádor-utca 20. Telefon: 18-0-25

Telefonon rendelt árut házhoz szállítom!

A HATVANI HITKÖZSÉG „PATAI KÖNYVTÁRA”-NAK FELAVATÁSA.

Lelkes ünnepséget rendezett a hatvani zsidó hitközség abból az alkalomból, hogy a hitközség kultúrcsoportja és annak elnöke, dr Fodor Lajos fáradhatatlan munkájának eredményeképpen létesített „Dr Patai József Könyvtár”-t ünnepélyesen felavatták.

Ott voltak a hevesi, aszódi, gyöngyösi, salgótarjáni stb. hitközségek küldöttségei. Fodor Évike bájos köszöntőjével kezdődött, aki dr Adler Vilmosné, a hatvani főrabbi költői lelkű nejének dedikációjával virágcsokrot nyújtott át Patai Edithnek.

„Te lelked szépszínű csokrát nyújtod felénk.

Gondolat-szirmokat, illatos szavakat.

A Mult és Jövő költő-asszonyának

Szívünk érzéskertjén ilyen virág fakad.”

Blumenthal Béla, a hitközség lelkes buzgalmú elnöke üdvözölte a vendégeket és méltatta a hitközség új intézményét. „A legsúlyosabb, a leggondterhesebb napokat éljük, és mi mégis arról teszünk tanuságot, hogy nemcsak kenyérgondok vannak, de van lelki inség is és ha minden lenyom bennünket, lelkünket elnyomni nem engedjük, hanem magasabb régiókba emelkedünk a zsidó tudomány, a zsidó hit, az Istenbizalom régióiba. Ez az a valuta, amely nem ingadozik és ezen valutának bázisán állva Izráel mindig élni és virulni fog.” Ezután Bleier Bözsike, a Deborah elnöke előadta dr Adler Vilmosné költői prologusát. A szerzőt és előadót lelkesen megtapsolták. Dr Adler Vilmos főrabbi izzó lelkesedéstől áthatott, magasszárnyalású avatóbeszédében Patai József irodalmi munkásságát méltatva, a könyvtárt az ő nevére, mint a vármegye szülöttjéről nevezte el és Isten áldását kérte annak működésére. Nagy ünneplés mellett tartotta meg dr Patai József előadását az új héber költészetéről és annak magyar vonatkozásairól. Meghatott szavakban mondott köszönetet a nagy kitüntetésért, amelyre mindenkor büszke lesz. Az új zsidó kultúra ápolásától reméli az új zsidó generáció zsidó szellemenben való megújódását. Ezután Bodnár Jenő nagy művészettel szavalt több Patai Edith- és Patai József-verset lelkes tapsot aratva.

Dr Schönfeld József a zsidó föld és a zsidó könyv egymásra való hatásáról beszélt, a biblia nyomán kimutatva, hogy a zsidó tan ápolása, a zsidó könyv szeretete mindenkor a zsidó földből sarjadzott és a föld elvesztése után a zsidó könyvben kereste a nép és meg is találta legalább lelkileg a zsidó földet. *A zsidó könyvön keresztül jutunk vissza a zsidó földhöz és az új zsidó földből fog kisarjadni az igazi új zsidó kultúra.*

A nagy tapssal fogadott beszéd után Klein Dorottya előadóművésznő művészi készséggel adta elő a Bábel vizéinél című zsoltárt Komlós Aladár kitűnő fordításában. Dr Fodor Lajos előadásában ismertette a könyvtár keletkezését. „A könyvtár neve „Dr Patai József Könyvtár!” Szimbólum! Vérheli költő, egy egész generációnak a nevelője, illusztris művelője a héber irodalomnak, a középkori héber költők magyar tolmácsolója! *Ő a mi programunk!* Átadom a könyvtárt rendeltetésének, amely büszkeségünket jelenti.” Hálával emlékezett meg Bleyer Lajosnéra, aki fáradtságot és áldozatot nem kímélve, minden munkájában segítőtársa volt.

Este a hitközség 200 terítékes bankettet rendezett a megjelent budapesti vendégek tiszteletére. Felszólaltak Blumenthal Béla, dr Adler főrabbi. Sebők Jenő főszervező, dr Ehrenfeld Jenő hitközségi alelnökök, dr Fodor Lajos, dr Illés Gyula, Eisdorfer Andor, dr Schönfeld József és dr Patai József.

של פסח

HUSVÉTI ÁRUT

ez évben ismét készít az ismert kitűnő minőségben, szigorúan rituális előírás szerint

SCHREIBER SIMON

egri fő tisz t. fő r a b b i ú r felügyelete alatt a

FRANCK HENRIK FIAI R. T.

Iroda :

Budapest, I.

Budafoki-út 64

Levélcím

Budapest 113.

Postafiók 5.

Telefon : **68-8-44**

68-8-45

WACHSBERGER MÓZES ELŐADÁSA A HÉBER SZÖVETSÉGBEN. Érdekes előadást tartott Wachsberger Mózes a Brith Ivrit legutóbbi ülésén a magyarországi jesivák életéről. Színes, eleven képet festett a stáoraljauj helyi és a „hunnsdorfi” jesivákról, ahol maga is ifjúságát töltötte. Különösen megkapóan ecsetelte azt a küzdelmet, melyet a jesiva haladóbb szellemű bócherjei a világi, főleg német kultúráért folytattak.

UJPESTI WOLFNER JÓZSEF HALÁLA. A magyar közéletnek mély gyásza van: ujpesti Wolfner József meghalt. Wolfner József munkájának élt és nem a nyilvánosságnak, de lelki nemessége, széleskörű tevékenysége és ennek eredményei mégis a közélet kiemelkedő alakjává avatták. A bőriparban itthon és túl a határokon ő reprezentálta Magyarországot, de tanítómesterévé vált gazdasági életünk legjobbjainak is. Csendesen, mondhatni szerényen vonult meg munkásságának elefántcsonttoronyában, de azok, akik közel álltak hozzá, nemcsak tudását, energiáját, organizációs erejét csodálták, hanem azt a megértést és végtelen jóságot is, amellyel Wolfner József minden ügyet felkarolt, ha segítségére lehetett olyanoknak, akiket arra érdemesnek tartott. Hevesi Simon dr. főrabbi szívhezszólóan búcsúztatta.

HALALOZÁS

ÖZVEGY SCHREIBER I. L.-NÉ HALÁLA. Magas korban, nemes tartalmú élet után távozott az élők sorából özvegy I. L. Schreiber né, akit nemcsak előkelő családja, a zsidóság élén működő gyermekei, vejei, hanem a zsidóság legszélesebb köreiben gyászolnak. A matróna férjétől örökölt tradíciókban folytatta életét. Nagy ösének, a Chaszam Szófernek szellemében. Aki hozzáfordult, nem távozott segítség nélkül. Fiai R. Dávid Schreiber, a lengyelországi orthodoxia egyik tekintélyes vezérférfia és Schreiber Sámuel a pesti Bikur Cholim elnöke, vejei óbudai Freudiger Ábrahám, a pesti ortodox hitközség elnöke, R. Akiba Schreiber pozsonyi főrabbi és veje volt néhai Ullmann Sándor, a nagyváradi hitközségnek elnöke. Temetése nagy részvét mellett folyt le. Erdemeit megindító beszédekben méltatták fiai, vejei és a pesti rabbik.

ANEISZ DÁVID, a csapi Chevra Kadisa több mint 20 éven át volt elnöke Beregszászon hosszas szenvedés után elhunyt. Halála általános részvétet keltett.

DR. GLÜCKSTHAL SAMUNÉ GYÁSZÁ. Fájdalmas gyász érte dr. Glücksthal Samunak, a pesti izr. hitközség elnökhelyettesének feleségét, dr. Glücksthal Samunét. Édesanyja, Seifensieder Mórné, született Breitner Kunigunda 88 esztendősen Budapesten meghalt. A jótékonyágáért széles körökben nagyrabecsült uriaszony halála kiterjedt, előkelő rokonságot borított gyászba.

Miskolcon elhunyt özv. Raab Ignácné, szül. Dományi Róza, ki mi gtesti ereje engedte, istápolója volt a szegényeknek. Fiai, Kovács Hermann a VII. templomkörzet elnöke, a pesti zsidó hitközség h. pénzügyi előjárója, kama-Róza, ki míg testi ereje engedte, istápolója volt a szegények tag Kovács Ignác kereskedő Budapesten. leánya, Irma férjével, Strausz Miklós képfestőgyáros, miskolci törvényhatósági bizottsági taggal mély fájdalommal gyászolják.

HÁZASSÁG

Dr. Róth Emil, egri főrabbi, a szemináriumba való felavatása napján tartotta esküvőjét Baneth Erzsébettel Budapesten, a Hősök templomában. Az esketési szertartást dr. Kálmán Ödön kőhániai főrabbi végezte.

Bácskai Baby, Bácskai Artur és neje leánya március 6-án tartotta esküvőjét Bartók Imrével, a Rombach-utcai templomban.

Klein Emil (Uzhorod) eljegyezte Vitriol Erzsikét (Pelsőc), néhai Blum Lázár híres talmudista unokáját.

Bekötési táblák és tartalomjegyzék a
Múlt és Jövő 1931. évfolyamához
Kapható a kiadóhivatalban: Vilmos cs.-út 34
Ára 3 pengő

A PESTI CHEVRA KADISA Izr. Szentegylet március hó 7-én, hétfőn d. u. 5 órakor a Rombach-utcai zsinagógában Jom-kippur koton istentisztelettel kapcsolatban

alapítási ünnepélyt

tart, melyre tagjait ezúton meghívja

A PESTI CHEVRA KADISA előjárósága

Ritka alkalom!

Löwy József

BUDÁN, II., Fő-utca 88

(saját ház) Telefon: 515-81

A házat eladom
esetleg az üzlettel
együtt is. A raktá-
ron levő kész sír-
köveket a költöz-
ködés költségessé-
ge folytán egyen-
ként is minden
elfogadható árért
eladom.

NEOLOG

KUFFLER **שני** **ETTEREM**

Vilmos császár-út 39. Hapós-utca sarok

Alapítva 1902-ben
Telefon: Aut. 167 57

Étlap szerint
választható **menü** délután **1.80**

Este 1.60 leves, sült, tészta és fekete

Házonkívül is!

10 napi bérletjegy nálunkon engedmény. Összejövetelek és
lakodalmak részére külön terem. Menürendszer alapján is!

Perzsa szőnyeg

Antikbutor

Műtárgyak alkalmi vételekből!

ANTIART R. T.

IG.: STERNBERG Z. J.

VII., DOB-UTCA 31. SZÁM

POLLÁK SAROLTA

kozmetikus legmodernebb szépségápoló intézete. Hajszálak kiirtása
arcról, karról. Szemölcsirtás. Hámlasztások. Bérletrendszerű arc-
ápolás. Esti kikészítés. „MIRACLE” krém, puder, szappan hatása bámulatos. Ránctalanít, üdít, szépít fehérit.
Szétküldés utasítással. Díjtalan tanácsadás (Prospektus). VI., Andrásy-út 38, 1. em. Párisi áruházal szemben

Sirkövek Budán, Margittánál

59-es villamos végállomás

a Farkasréti zsidótemetővel szemben

Telefon: Aut. 572-59

Felölős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF.

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-ut 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Hangszerek, zongorák
részleteire is legelősebben
REMÉNYINÉ
VI., Király-utca 88

Tábla- és tükörüveg
nagykereskedés

IFJ. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 29

Telefon: Aut.

101-12, 101-13

EZÜST díszműáru,
evőeszközök
gyári árban

SCHLEIFER ezüstárugyár

VII., Kazinczy-utca 10. Telefon: J. 435—28

GROSZ LIPÓT

uriszabó terméi

BUDAPEST

VI., Vilmos császár-út 17. sz.

Telefon: Automata 10-7-73

Raktáron csakis elsőrendű angol szöveteket tart * Szabása a divatnak teljesen megfelelő * Kiállítása elsőrendű, a legkényesebb ízlést is kielégíti * Árai rendkívül mérsékeltek Fazonmunkát készséggel vállal

Egy próbarendelés meggyőzi arról, hogy kevés pénzért rendkívül jól kap

A legszebb
ajándék

Patai József

HERZL

könyve

370 oldalas albumalakú mű, száz
illusztrációval és műmelléklettel

Ára kartonborításban . . . . . P 16.—

Díszkötésben . . . . . „ 20.—

Amatőrkiadás a szerző aláírásával „ 30.—

A Mult és Jövő előfizetőinek 25% kedvezmény

Pro Palesztina kiadás

Fűrth A. Marcel

lakástakarító és főregirtó vállalata

Budapest, VII., Rottenbiller-utca 37/8

(Odeon-ház)

Telefon: J. 465—78

Celkitűzött munka * Prima referenciák

HOFFMANN

KÉPKERETGYÁR

BUDAPEST

IV., KÁROLY-KÖRÚT 28.

IV., GERLÓCZY-UTCA 5.

TELEFON:

892-39.

893-05.

SIRKÓVEK

a legelősebb árban kaphatók מצבות

ADLER J. sirkőraktárában

VII., Károly-körút 7. Tel.: J. 364-20. Szombaton és
ünnepnapi zárva

Egyedüli szombattartó a

»Favorit« Gőzmosóda

kelmefestő és vegytisztító (Tul.: Berkovits Lajos)

Budapest, VI., Paulay Ede-utca 51.

Telefon: 270-14

Háztól és házhoz
szállítás. Vidékre
külön postaszálya
üzlethelyiséggel rendel-
kező egyéneknek helyben
és vidékre képviselőt adak

STRASSER MANÓ

LAKBERENDEZŐ, KÁRPITOS
ÉS DÍSZÍTŐ

Készít: egyszerű és ipar-
művészeti lakásberendezé-
seket, valamint javításokat
és átalakításokat!

BUDAPEST,
IX., ULLŐI-ÚT 9.
TELEFON: 864-78

Hölgyek jelszava:

Legjobban vásárolhatunk

Klein Antal

divatáruházában

Budapest, VII. ker., Király-utca 53. szám.
(Akácia ucca sarok)

Arveres

vásárolt következő tárgyak kerülnek

ma eladásra:

Penzkölcsönközvetítőnél

BALVÁNY UTCA 23

- Perzsaszőnyegek, Bronzok
- Antik és modern butorek
- Festmények, Porcellánok
- Varró- és írógépek
- Antik zenélőórák
- Régi poharak, csészék

Megjelent a Mult és Jövő
1931. évfolyamának

TARTALOMJEGYZÉKE

Az 1931-es eredeti bekötési
tábla ára a 8 oldalas tartalom-
jegyzékkel együtt 3.— pengő

Megrendelhető a kiadóhivatalnál, V., Vilmos császár-út 34. sz.

Ami a szűkeket legjobban érdekli

Leány- és fiuruha,
Leány- és fiukabát

LITZMANN IRMA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

DÖMPING

áron vehet elsőrendű

BUTORT

Hálószobák P 300

Ebédlok . . P 550

Rekamier . P 180

KLEIN DÁVID

Nagymező-utca 36

JAKOBI G. LAJOS
URISZABÓ

Budapest, VI. ker.,
Podmaniczky-utca 6
Telefon: Aut. 153-94

Bőrönd és egyéb átalakítás miatt

MOST a Muzeum-körúti CSÁNGÓ bőröndösmesternél önköltségi áron alul is vásárolhat

Óvakodjék silány utánzattól, mert az eredeti CSÁNGÓ bőröndös-
mester készítményeit 26 év óta csak a Muzeum-körút 5. alatt
üzletében árulja! Fióküzlete nincs, hasonló céggel nem azonos!

A Mult és Jövő kultúrestje

1932 március 20-án, vasárnap este fél 6 órakor
a Zeneakadémia nagytermében

Prof. Pfeifer Ignác

K. K. L. elnöke, a Keren Kajemet 30 éves
jubileumát méltatja

Némethy Ella

a M. kir. Operaház művésznője
Goldmark-áriákat énekel

Weisz Jenő

temesvári főkántor
zsidó egyházi énekeket mutat be

Chumek Henry

varsói hegedűművész
klasszikus kompozíciókat mutat be

Dr. Erdős Árpád

hősbariton
operaáriákat ad elő

Dr. Patai József

a Szentföldi építőmunka 50 éves
jubileumáról beszél

Hollán Lili

szavalóművésznő
héber költőkből ad elő

Gömöri Vali

koloraturénekesnő
klasszikus áriákat énekel

Kiss Margit

előadóművésznő
modern zsidó költőkből szaval

Blau-Borissa Pál

bassbariton
új héber áriákat énekel

A „SOMÉR“ ÉS „TRUMPELDOR“ VEGYESKÓRUS

szentföldi népdalokat és chaluc-énekeket mutat be

Zongorán kísér: KENÉZ LILI zongoraművésznő

Orgonán kísér: HEGEDUS ISTVÁN orgonaművész

Gordonkán: REJTŐ GÁBOR

UTALVÁNY

2 darab kedvezményes jegyre — Beváltható a
Mult és Jövő kiadóhivatalában, V, Vilmos császár-
út 34. Kiadóhivatal nyitva: délelőtt 1/2 9-től 1/2 1-ig,
délután 3—6-ig, pénteken 9—3-ig, vasárnap 9—1-ig.

2180.32. Hungária Hirlapnyomda R. T.